

VANHUSTEN YKSINÄISYYDEN MONIMERKITYKSELLISYYS

Diskurssianalyttinen tutkimus vanhusten yksinäisyyspuheesta

PARVIAINEN SANNA
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Marraskuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

PARVIAINEN, SANNA: Vanhusten yksinäisyyden monimerkityksellisyys.
Diskurssianalyttinen tutkimus vanhusten yksinäisyyspuheesta.

Pro gradu –tutkielma, 92 s., 3 liites.

Sosiaalityö

Marraskuu 2007

Ohjaaja: Raitakari Suvi

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää millaisia puhetapoja vanhukset käyttävät puhuessaan yksinäisyydestä. Tavoitteena on siis selvittää vanhusten yksinäisyydelle antamia merkityksiä. Selvitän erityisesti sitä miten vanhukset puheessaan perustelevat yksinäisyyttä ja millaista toimijuutta he tuottavat vanhuksille puheessaan yksinäisyydestä. Toivon tutkimukseni laajentavan vanhusten yksinäisyydestä käytävää keskustelua vanhusten omilla kokemuksilla, joita on vähän kuunneltu yksinäisyystutkimuksissa.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka tutkimusaineistona on 16 narratiivisteemallista vanhusten haastattelua. Aineiston analyysimenetelmänä käytän diskurssianalyysia. Se pohjautuu tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä olevaan sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan kielen käyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta.

Tutkimustulosten mukaan yksinäisyyden merkitykset ovat tilanteisia ja vaihtelevia. Sama vanhus voi puhua yksinäisyydestä monin eri tavoin. Vanhukset puhuvat yksinäisyydestä sekä tavallisena ilmiönä että ongelmallisena ilmiönä. Yksinäisyys merkityksellistyy myös näiden rajapinnassa olevaksi ilmiöksi. Tavallisuuspuhe jakautuu kolmeen puhetapaan: yksinäisyyteen vanhuuteen kuuluvana tosiasiana, yksinäisyyteen valintana ja yksinäisyyteen vapautena. Rajapintapuhe puolestaan koostuu yksinäisyys ajautumisena – ja yksinäisyys elämän rajoittumisena – puhetavoista. Yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä sisältää puhettavat yksinäisyydestä sivuun jäämisestä, turvattomuutena ja psyykkisenä pahoinvointina. Perustelut paikantuvat vanhenemiseen liittyviin muutoksiin toimintakyvyssä ja sosiaalisissa suhteissa, kohtaloon, oikeuteen tehdä omia valintoja, oikeuteen ajatella itseään sekä muiden ihmisten ja yhteiskunnan suhtautumiseen. Jokainen puhetapa sisältää tietynlaisen subjektiposition ja tuottaa erilaista toimijuutta vanhuksille. Tällä on seurauksia siihen pystyykö vanhus ehkäisemään tai lievittämään yksinäisyyttään, ja näkeekö hän siihen edes tarvetta.

Avainsanat: vanhus, yksinäisyys, sosiaalinen konstruktionismi, diskurssianalyysi

The University of Tampere
The Department of Social Politics and Social Work

PARVIAINEN, SANNA: The multiple meanings of loneliness in old age.
Discourse analytic research into old people's ways of talking about loneliness.

Master's Thesis, 92 pp., appendices 3 pp.

Social Work

November 2007

Supervisor: Raitakari Suvi

The purpose of this master's thesis is to investigate what kind of discourse old people use when they talk about loneliness. The aim of the study is to find out what kinds of meanings old people assign to loneliness, how they account for these meanings and what kind of agency the meanings carry. The main idea is to look into how old people themselves experience loneliness, which is something that has been forgotten in many earlier studies on loneliness.

The study is a qualitative one and the data for the study was collected by interviewing 16 old people. The data was analyzed by means of discourse analysis. This method is based on social constructionism, which is the theoretical framework of my study.

The results show that old people assign many kinds of meanings to loneliness in their talk. The meanings of loneliness are variable and situational. Loneliness is perceived both as a normal and a problematic phenomenon. In addition, it can be perceived as a phenomenon at the interface of the normal and the problematic. Loneliness as a normal phenomenon includes three discourses: loneliness as a fact of old age, loneliness as one's own choice and loneliness as freedom. Loneliness at the interface of the normal and the problematic includes discourses about loneliness as drifting and loneliness as limitation of life. Loneliness as a problematic phenomenon, on the other hand, comprises discourses of loneliness as being left aside, loneliness as insecurity and loneliness as mental unwell-being. The reasons are located in destiny, relations to other people and community, in changes in one's functional capacity, the right to make one's own choices and in the right to think only about oneself in the old age. Each discourse carries a particular type of subject position and produces different kinds of possibilities for old people to prevent or alleviate loneliness as need be.

Keywords: old people, loneliness, social constructionism, discourse analysis

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ.....	4
2.1 Sosiaalinen konstruktionismi	4
2.2 Diskurssianalyysi ja puhetavat eli merkityssysteemit.....	6
2.3 Selonteot: perustelupuhe	7
2.4 Subjektipositiot ja toimijuus merkityssysteemeissä.....	9
3 YKSINÄISYYS VANHUUDESSA.....	11
3.1 Vanhuuden määrittelyä	11
3.2 Yksinäisyyden määrittelyä.....	13
3.3 Aikaisempia tutkimuksia vanhusten yksinäisyydestä.....	15
4 TUTKIMUS VANHUSTEN YKSINÄISYYSPUHEESTA	20
4.1 Tutkimustehtävä.....	20
4.2 Tutkimusaineistona vanhusten narratiivis-teemalliset haastattelut.....	21
4.3 Vanhusten haastattelemisen erityispiirteet.....	25
4.4 Puhetapoja etsimässä: diskurssianalyysi aineiston analyysimenetelmänä...26	
5 YKSINÄISYYS TAVALLISENA ILMIÖNÄ.....	30
5.1 Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana	30
5.2 Yksinäisyys valintana	34
5.3 Yksinäisyys vapautena.....	38
5.4 Yhteenveto yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetavoista.....	42
6 YKSINÄISYYS TAVALLISEN JA ONGELMALLISEN ILMIÖN RAJAPINNASSA	45
6.1 Yksinäisyys ajautumisena.....	45
6.2 Yksinäisyys elämän rajoittumisena.....	49
6.3 Yhteenveto yksinäisyys tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa - puhetavoista	54
7 YKSINÄISYYS ONGELMALLISENA ILMIÖNÄ.....	56
7.1 Yksinäisyys sivuun jäämisenä	56
7.2 Yksinäisyys turvattomuutena.....	60
7.3 Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina	66
7.4 Yhteenveto yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetavoista.....	70
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	72
9 POHDINTA	79
LÄHTEET.....	83
LIITTEET.....	93

TAULUKOT

Taulukko 1. Avainmetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetavoissa.....	42
Taulukko 2. Avainmetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa –puhetavoissa.....	55
Taulukko 3. Avainmetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetavoissa.....	70

1 JOHDANTO

Vanhusten määrä kasvaa jatkuvasti Suomessa. Kun vuonna 1950 yli 65-vuotiaita oli 267 000 henkeä eli 6,6 % koko väestöstä, oli vuonna 1990 yli 65-vuotiaita jo 670 000 eli 13,5 % (Jyrkämä 2001, 267). Vuonna 2000 vanhusväestön määrä oli jo 15 % eli 767 000, joista runsaat 77 000 oli yli 85-vuotiaita. Vuonna 2030 65-vuotta täyttäneitä ennustetaan olevan jo yli miljoona ja 85 vuotta täyttäneiden määrän lähes kaksinkertaistuvan nykyiseen määrään verrattuna. (Vaarama, Voutilainen & Kauppinen 2002, 78.) Vanhusväestön määrän kasvaessa vanhusten hyvinvointiin on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Saamme silti kuulla ja lukea tarinoita vanhuksista, jotka voivat henkisesti huonosti ja ovat yksinäisiä. Yksinäisyys koskettaa useita vanhuksia. Pirkko Routasalon ja Kaisu Pitkälän (2003) mukaan suomalaisista vanhuksista 5-10 % kokee yksinäisyyttä usein tai aina. Vanhusbarometrin mukaan suomalaisista yli 60-vuotiaista noin kolmasosa (36%) kokee itsensä yksinäiseksi usein tai joskus. Myös työssäni vanhainkodin sosiaalityöntekijänä yksinäisyys tulee esiin keskustellessani vanhusten kanssa. Vanhusten yksinäisyys on yksi tavallisimmista sosiaalisista ongelmista gerontologisessa sosiaalityössä. Vanhusten yksinäisyydestä keskustellaankin julkisuudessa nykyään paljon ja siitä esitetään usein vahvan negatiivisia kannanottoja, kuten HelsinkiMission kampanjamainoksen iskulauseessa ”ei ketään, jonka pyytäisi käymään paitsi kuolema”.

Vanhusten yksinäisyyttä on tutkittu gerontologiassa useiden vuosikymmenien ajan. Tutkimus on kuitenkin ollut enimmäkseen kvantitatiivisesti määrittyä. Kvalitatiivista tutkimusta, joka pohjautuisi vanhusten omiin kokemuksiin, on tehty vähän. Koen, että tämä on suuri puute vanhusten yksinäisyyden tutkimisessa, koska kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset tutkimukset keskittyvät yleensä erilaisiin yksinäisyyden puoliin. Objektiiivisesti tutkittavissa olevat asiat, kuten yksin asuminen tai sosiaalisten suhteiden määrä eivät välttämättä kerro yksinäisyyden merkityksellistymisestä vanhusten elämässä. Yksinäisyyteen mahdollisesti liittyy moninlaisempia merkityksiä, kuin julkisessa keskustelussa esitetään.

Ajatus tutkia pro gradu –työssäni vanhusten itsensä yksinäisyydelle antamia merkityksiä syntyikin, kun huomasin, ettei aihetta ole juurikaan tutkittu laadullisesta näkökulmasta. Toki tutkimusaiheeseen innoitti myös se, että paikallisessa, yksityisessä palvelutalossa oli tehty lomaketutkimusta kaupungin keskustassa asuvien vanhusten elämästä ja siinä oli kartoitettu vanhusten tarpeita, toiveita ja ongelmia. Tutkimuksessa oli noussut esiin myös vanhusten yksinäisyys. Palvelutalon henkilökunta toivoi saavansa pro gradun –tekijän laajentamaan vanhusten haastatteluin jotakin tutkimuksessa esiin nousutta teemaa. Yhdessä palvelutalon henkilökunnan kanssa päädyimme siihen, että yksinäisyyden teemaa olisi mielenkiintoista ja tärkeää laajentaa. Teinkin tutkimukseni yhteistyössä palvelutalon henkilökunnan kanssa.

Tutkimukseni tarkoitus on siis selvittää vanhusten yksinäisyydelle antamia merkityksiä. Etsin diskurssianalyysin keinoin erilaisia yksinäisyydestä puhumisen tapoja. Selvitän erityisesti sitä miten vanhuksat puheessaan perustelevat yksinäisyyttä, millaisia kulttuurisia ja moraalisia perusteluja tuo puhe sisältää ja millainen vanhuksen subjektipositio ja toimijuus puhetapoihin liittyy. Diskurssianalyysi mahdollistaa yksinäisyyden moninaisten merkitysten tutkimisen, koska se pohjautuu tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä olevan sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen käsitykseen kielen käytöstä sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Tällöin sama ilmiö saa tilannekohtaisesti erilaisia merkityksiä. Toivon, että tutkimuksellani voin tuoda vanhusten oman äänen ja yksinäisyyden mahdolliset moninaiset merkitykset mukaan vanhusten yksinäisyydestä käytävään keskusteluun.

Tutkimukseni teoriaosuutta käsittelen luvuissa kaksi ja kolme. Ensin luvussa kaksi selvitän tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja käsitteitä. Käsittelen sosiaalista konstruktionismia ja diskurssianalyysia sekä avaan käyttämiäni käsitteitä: puhetapa, subjektipositio ja perustelupuhe. Luvussa kolme käsittelen yksinäisyyttä vanhuudessa. Selvitän vanhuuden ja yksinäisyyden määritelmiä ja käyn läpi aiempia yksinäisyyttä vanhuudessa käsitteleviä tutkimuksia.

Luvussa neljä siirryn käsittelemään tutkimustehtävääni ja tutkimusaineistoani. Selvitän aineiston keruumenetelmäni eli narratiivis-teemallista haastattelua. Kerron myös vanhusten haastattelun erityispiirteistä. Käsitelen diskurssianalyysia aineiston analyysimenetelmänä. Luvut viisi, kuusi ja seitsemän ovat tutkimukseni analyysilukuja. Lopuksi luvussa kahdeksan teen johtopäätöksiä tutkimukseni tuloksista ja luvussa yhdeksän pohdin tutkimukseni tekemistä sekä jatkotutkimusaiheita.

2 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi. Tästä viitekehyksestä käsin ymmärrän maailman diskursiivisena. Kielen käyttö ei tarkoita todellisuuden kuvaamista ja tiedon saamista olemassa olevista faktoista, vaan kieltä käyttäessämme merkityksellistämme eli konstruomme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. Ajattelen siis, että yksinäisyys ei ole jotakin objektiivisesti mitattavissa olevaa, vaan se merkityksellistyy kielen käytössä monimuotoiseksi ja ennakoimattomaksi ilmiöksi. Tässä luvussa tarkastelenkin paitsi sosiaalista konstruktionismia yksinäisyys-ilmiön viitekehyksenä, myös diskurssianalyysia, jonka avulla ilmiöiden merkityksellistyminen tehdään näkyväksi.

2.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on tiederajat ylittävä teoreettis-metodologinen lähestymistapa. Eri tieteenalojen piirissä sosiaalinen konstruktionismi on kehittynyt osin erilaiseksi. Selkeää määritelmää sosiaaliselle konstruktionismille onkin vaikea löytää. Jonathan Potterin (1996) mukaan tarkan määritelmän esittäminen olisikin ”ei-konstruktionistista”. Tällöin olisi ymmärrettävissä, että olisi yksinkertainen ja neutraali ilmiö eli konstruktionismi, joka olisi objektiivisesti määriteltävissä. Juuri tällaista ajattelutapaa konstruktionismi vastustaa. (Potter 1996, 125.)

Sosiaalista konstruktionismia voidaan kuitenkin kuvata muutamilla asioilla. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto on sosiaalisesti rakentunutta. Ihmiset tuottavat tiedon sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tilannekohtaisesti. (Burr 1995, 4.) Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kielen käyttö ja toimijasta riippumaton todellisuus kietoutuvat käsitteiden kantamien merkitysten välityksellä erottamattomasti yhteen. Sosiaalista todellisuutta ei olisi ilman sen kuvaukseen käytettyjä käsitteitä. Sosiaalista todellisuutta siis tuotetaan kielen käytöllä. Konstruktionismin kritiikin kohde onkin perinteisen tiedekäsityksen oletus kielestä riippumattoman sosiaalisen todellisuuden olemassaolosta (Hänninen 1999, 25).

Uskomus objektiivisesta todellisuudesta ja totuudesta hylätään konstruktionismissa (Heikkinen 2001, 119). Konstruktionistisen ajattelun mukaan kaikille yhteistä todellisuutta ei ole olemassa, vaan on useita todellisuuksia, joita osapuolet tuottavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Potter & Wetherell 1994, 33). Kenneth Gergenin (1994) mukaan todellisuutta ei voi tavoittaa objektiivisena faktana vaan se on aina merkityksellistetty jostain näkökulmasta.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti kielen käytöllä ihmiset rakentavat erilaisia tulkintoja asioista, ilmiöistä ja tapahtumista. Näihin tulkintoihin vaikuttaa kulttuuri, josta ihmiset ammentavat merkityksiä asioille ja jonka ehdoilla ihmiset tulevat ymmärretyiksi. Kulttuuriin sosiaalistuessamme opimme tulkitsemaan merkityksiä niin, että pystymme tulkitsemaan jonkin asian suhteellisen vaivattomasti. Vivien Burrin (1995) mukaan tavat, joilla ymmärrämme todellisuutta ovat historiallisesti ja kulttuurisesti spesifejä. Ne ovat tietyn kulttuurin ja yhteiskunnan tuottamia. Samoin ne ovat riippuvaisia sosiaalisista ja taloudellisista järjestelyistä, jotka vallitsevat tietynä aikana tietyssä kulttuurissa. Konteksti, jossa ihmiset käyttävät kieltä, vaikuttaa siihen millaisina ilmiöt näyttäytyvät. (Wetherell, 2002.) Myös yksinäisyys on siis kulttuuri-, tilanne- ja aikasidonnainen ilmiö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta universaalia määritelmää yksinäisyydelle ei voida löytää, sillä yksinäisyyden kokeminen ja yksinäisyydelle annetut merkitykset vaihtelevat niin saman kulttuurin sisällä kuin kulttuurien välillä. Käsitys yksinäisyydestä voi olla aivan toinen jossakin toisessa kulttuurissa tai omassa kulttuurissamme jonakin muuna aikakautena. Toisaalta yksinäisyydelle annetut merkitykset vaihtelevat myös tilannekohtaisesti. Luokittelu – ja merkityskamppailua käydään jatkuvasti kielen välityksellä.

Sosiaaliseen konstruktionismiin sisältyy ajatus tiedon ja toiminnan välisestä suhteesta. Sosiaalisessa kanssakäymisessä neuvoteltu ”ymmärrys” vaikuttaa ihmisten toimintaan (Burr 1995, 5.) Kielen käytöllä on siis aina seurauksia. Puheellamme vanhusten yksinäisyydestä on vaikutuksia toimintaamme. Puhe vanhusten lisääntyvästä yksinäisyydestä on johtanut käsitykseen yksinäisyyden ongelmallisuudesta, millä puolestaan voi olla useita seurauksia, esimerkiksi huomion herättäminen, muiden ihmisten syyllistäminen ja erilaisten, uusien palvelujen kehittäminen.

2.2 Diskurssianalyysi ja puhettavat eli merkityssysteemit

Kielen käyttö merkityksellistää ja samalla järjestää, rakentaa ja uusintaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa me elämme. Näistä merkityksistä puhutaan diskursseina tai tulkintarepertuaareina eli puhetapoina. Ne ovat molemmat merkityssuhteiden systeemejä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssin käsitettä on käytetty erityisesti tutkimuksissa, joissa tarkastellaan valtasuhteita, institutionaalisia sosiaalisia käytäntöjä tai ilmiöiden historiallisuutta. Tulkintarepertuaarin käsite puolestaan soveltuu paremmin sellaisiin tutkimuksiin, joissa yksityiskohtaisesti tarkastellaan arkisen kielen käytön vaihtelevuutta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27-28.) Tutkimuksessani puhunkin tulkintarepertuaareista eli puhetavoista.

Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993) määrittelevät puhettavan verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta. Vivien Burr (1995) puhuu puhettavasta joukkona merkityksiä, metaforia, representaatioita, väittämiä ja kuvia, jotka jollain tapaa yhdessä tuottavat tietynlaisen version todellisuudesta. Jonathan Potter ja Margaret Wetherell (1995) kuvaavat puhetapoja laajoiksi termi- ja kuvausryppäiksi, jotka ovat usein ryhmittyneet metaforien ja vahvojen kuvien ympärille. Ne ovat arvottamiseen, tosiasiaversioiden ja tekojen tekemiseen tarjoutuvia resursseja (Potter & Wetherell 1995, 89). Merkityssysteemit eli puhettavat kiinnittyvät paikkaan tai kontekstiin ja ne ovat lisäksi sosiaalisesti jaettuja, suhteellisen vakiintuneita ja säännönmukaisia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37.)

Näitä merkityssysteemejä, joita ihmiset käyttävät toimintansa järjeistämässä, voidaan tutkia diskurssianalyysin avulla (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37). Diskurssianalyysissa tarkastelun kohteena ei siis ole esimerkiksi haastateltava henkilö itsenään vaan sosiaaliset käytännöt. Eero Suoninen (1999, 19) määrittelee diskurssianalyysin kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.

Diskurssianalyysin juuret ovat sosiologiassa, filosofiassa ja kirjallisuuden teoriassa, mutta varsinaisesti diskurssianalyysi on kehkeytynyt sosiaalipsykologien, psykologien ja tieteen tutkijoiden keskuudessa (Potter & Wetherell 1994, 7). Diskurssianalyysia voidaan sanoa väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, joka rakentuu seuraavista teoreettisista oletuksista: 1) Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, 2) Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta, 3) Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, 4) Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin ja 5) Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17).

Diskurssianalyysin yhteydessä puhutaan merkityssysteemien kirjosta. Puheiden ja tekstien virrassa useat, keskenään kilpailevat systeemit merkityksellistävät maailmaa eri tavoin. Esimerkiksi yksittäinen ihminen on mahdollista merkityksellistää naiseksi, vanhukseksi, eläkeläiseksi, maalaiseksi, valkoihoiseksi jne. Lisäksi yksi ja sama kielenkäyttäjä voi liikkua tilannekohtaisesti näillä kaikilla merkitysalueilla. Samakin ihminen saattaa siis merkityksellistää yksinäisyyttä monin eri tavoin. Useimmissa arkielämän tilanteissa ei kuitenkaan ole kovin suurta valinnan varaa asioiden esittämisessä, koska ymmärretyksi tuleminen edellyttää yleensä pitäytymistä totunnaisissa konstruktioissa. (Suoninen 1997, 46-47.) Puhetapojen kontekstuaalisuus johtaa miettimään sitä, mitkä puhutavat ovat tietyssä ajassa ja paikassa mahdollisia. (Ronkainen 1999, 33.) Jos yritämme käyttää puhutapaa väärässä yhteydessä tai kontekstissa, kertomaltamme menee pohja (Burr 2004, 130). Mitä tahansa ei siis voi puhua, vaan puheen on oltava kulttuurisesti ymmärrettävää, uskottavaa ja tarkoituksenmukaista (Gergen 1994). Puhuessaan elämästään ja kokemuksistaan, siis myös yksinäisyydestä, ihmiset käyttävät tilanteeseen sopivia puhutapoja ja yhteisesti ymmärrettyjä ilmauksia (Kulmala 2006, 20).

2.3 Selonteot: perustelupuhe

Käyttäessään tilanteisiin sopivia puhutapoja, ihmiset pyrkivät samalla tekemään myös hyväksyttäviä selontekoja. Selonteoksi Eero Suonisen (2001, 375) mukaan kutsutaan

niitä selityksiä, joiden avulla henkilö pyrkii antamaan itsestään kuvan järjestelmällisesti ja selitettävästi toimivana henkilönä. Selonteot voivat olla moraalisiin tai arvoihin vetoavia, kulttuurin sääntöihin pohjautuvia tai realiteetteihin viittaavia (Suoninen 1997, 167; Suoninen 2001, 375.) Moraalisiin viittaavat selonteot ilmentävät kulttuurimme ja yhteiskuntamme sosiaalisissa käytännöissä luotua moraalijärjestystä. Näin ollen voidaan puhua diskursiivisesta moraalisuudesta. Rom Harre (1983, 245) tarkoittaa moraalijärjestyksellä mitä tahansa yhteisössä tapahtuvaa oikean ja väärän erottelua, johon liittyy julkisesti osoitettava hyväksyntä ja kunnioitus tai vaihtoehtoisesti hylkääminen ja halveksunta. Moraalijärjestys ei tarkoita, että se olisi kaikilta osin julkilausuttua. Moraalijärjestystä voidaankin Shotterin (1994, 38) mukaan kutsua myös yhteisön taustaeetokseksi. Siihen sisältyy kolmenlaisia uskomuksia ja sitoumuksia: ensiksi se, mitä yhteisössä pidetään tavallisena ja normaalina; toiseksi se, mitä pidetään mahdottomana ja kolmanneksi se kaikki mikä on niin itsestään selvää, että sitä ei edes huomaa (Shotter 1994, 38).

Lena Jayyusin (1984) mukaan vuorovaikutuksessa tapahtuva asioiden merkityksellistäminen on moraalisesti ja normatiivisesti rakentunutta, moraaliset konventiot ovat avaimia puheen ja tekojen ymmärtämiselle. (Jayyusi 1984, 207.) Moraalin voidaan ajatella ylläpitävän ilmiöihin, sosiaalisiin käytäntöihin ja vuorovaikutukseen liitettäviä merkityksiä. Harold Garfinkelin (1967) mukaan vuorovaikutuksella onkin moraalinen luonne. Ihmiset pyrkivät puheellaan tekemään kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksyttäviä selontekoja itsestään, toiminnastaan ja tilanteestaan. Näin myös vanhuksat puhuessaan yksinäisyydestä pyrkivät tekemään hyväksyttäviä selontekoja. Epäedullisia selontekoja pyritään välttämään. Meidän oletetaan osaavaan tulkita kulttuuriamme ja siinä arvostettuja identiteetin määreitä oikein. Puhujan on saatava muut vakuuttuneeksi omasta pätevydestä ja sitoutumisesta paikalliseen kulttuuriin (Harre 1983, 274).

Käytetyt puhuvat joutuvat siis moraalisen arvioinnin kohteeksi (Ylijoki 1998, 138-141). Moraalinen selonteko suhteutuu aina siihen miten kuulijat arvioivat kielenkäyttäjän hyväksyttävyyttä tai halveksittavuutta ja toisaalta miten henkilö itse määrittelee itseään ja omaa paikkaansa sen perusteella, miten arvioi muiden suhtautuvan häneen (Ylijoki 1998, 141). Perustelu- ja oikeutuspuheella puhujan on mahdollista esimerkiksi vapautua kulttuurisesti annetusta negatiivisesta leimasta

(Välimaa tulossa 2008, 7). Myös sijoittaessaan itsensä johonkin ikäkategoriaan, puhuja valmistautuu samalla perustelevaan selontekojensa moraalista hyväksyttävyyttä (Nikander 2002, 178). Pirjo Nikanderin (2002) mukaan puheessa varaudutaan esimerkiksi moraalisiin tulkintoihin omista minä-kuvauksista. Puheella voidaan tuottaa ja reflektoida niitä normatiivisia odotuksia ja tapoja, joita esimerkiksi ikäkategoriaan liitetään. Samoin yksinäisyys on ilmiö, joka näyttää joutuvan moraalisen arvioinnin kohteeksi ja herättävän tarpeen perustelemiseen. Yksinäisyys on arkaluonteinen ja moraalisesti latautunut puheenaihe. Puhuessaan yksinäisyydestä vanhuksat perustelevat elämäntilannettaan ja samalla oikeuttavat sitä kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksyttävällä tavalla.

2.4 Subjektipositiot ja toimijuus merkityssysteemeissä

Kenneth Gergenin (1999) mukaan ihminen kehkeytyy vuorovaikutuksessa, keskusteluissa ja dialogissa. Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin (1994) mukaan diskurssianalyysissä ollaankin kiinnostuneita esimerkiksi siitä miten ja millainen minä kielen käytöllä ja sosiaalisissa käytännöissä rakennetaan. Diskurssianalyysissa minästä käytetään usein nimitystä subjektipositio. Positiolla voidaan ajatella ihmisten tapoja määrittää itse itseään. Subjektipositiot voidaan ymmärtää tilanteisina identiteetteinä, minää kuvaavina kategorisointeina tai narratiivisina itsemäärittelyinä tai henkilöhaahmotelmina (Ronkainen 1999, 34). Subjektipositio on siis tilannekohtainen, muuttuva käsitys minästä. Kyse on asemasta, jonka yksilö saa vuorovaikutuksessa. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tavoite ei ole tutkia sitä mikä versioista edustaa aidoimmin tutkittavan minää, vaan versioiden moninaisuus itsessään otetaan tutkimuksen kohteeksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 38.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ajatellaan, että minän merkitykset puhutaan olemassa oleviksi tietyissä konteksteissa. Tästä voidaan käyttää nimitystä paikantuminen (Davies & Harre 1990). Paikantuminen kuvaa sitä, miten tarjolla olevat puhutavat asettavat yksilön paikkaansa. Puhutavat tietyllä tapaa rajoittavat yksilöitä, koska diskursiiviset asemat ovat olemassa jo ennen yksilöä, jonka kokemuksen kirjoja ja käsitystä itsestään tarjolla olevat diskurssit säätelevät (Willig

1994, 14). Puhetavat puhuttelevat meitä tietynlaisina ihmisinä. Jos käyttäytymisessämme ja kokemuksessamme reagoimme samansuuntaisesti tietyn puhetavat puhutteluun, olemme omaksuneet sen tarjoaman subjektiposition. (Burr 2004, 150.) Jotkut sosiaalisen konstruktionismin kannattajat ajattelevat, että puhetapojen kautta tarjoutuvat positiot voivat olla alistavia ja jättää vain vähän mahdollisuuksia tilanteidemme muuttamiseen. Paikantumisen käsite on kuitenkin laajempi. Sillä halutaan korostaa ihmisen aktiivista tapaa pyrkiä sosiaalisen vuorovaikutuksen aikana paikantamaan itsensä itselleen tarkoituksenmukaisiin puhetapoihin. Ihminen siis aktiivisesti omaksuu kulttuuriset puhetavat sekä muokkaa ja valjastaa ne käyttöönsä. (Burr 2004, 151.)

Paikantumisesta johtuen samakin fyysinen toimija voi liikkua puheessa monissa vaihtelevissa, toiminnallisissa positioissa. Ihmiset puhuvat kokemuksistaan milloin minkäkinlaisilla, mahdollisesti keskenään ristiriitaisillakin tavoilla (Hollway 1989, 17-18). Todellisuus muotoutuu samaan aikaan useista toisiaan vastaan kamppailevista puhetavoista. Ne tuottavat erilaisia positioita ja sitä kautta erilaista toimijuutta. Puhetapojen mahdollistama subjektipositio tulee esille siinä millaisia ominaisuuksia, velvollisuuksia, oikeuksia, rajoituksia tai mahdollisuuksia kielenkäyttäjät liittää itseensä tai toisiin ihmisiin. Puheessaan elämästään ja mahdollisista yksinäisyyden kokemuksista vanhuksset siis luovat erilaisia tilanteisia positioita itselleen, jotka voivat olla myös keskenään ristiriitaisia. Samalla vanhuksset määrittävät omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan sekä toiminnan mahdollisuuksiaan. Puhe saattaa sekä mahdollistaa että rajoittaa vanhuksen toimintaa.

3 YKSINÄISYYS VANHUUDESSA

Niin vanhuutta kuin yksinäisyyttä on määritelty eri yhteyksissä eri tavoin. Kummankaan määrittely ei ole helppoa: siitä kertovat useat erilaiset vanhuuden ja yksinäisyyden määritelmät. Toisaalta sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta ei vanhuudelle eikä yksinäisyydelle voida antaa universaalia määritelmää, koska eri konteksteissa niitä merkityksellistetään eri tavoin. Vaikka tutkielmassani tarkastelenkin yksinäisyyttä sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdista, koen kuitenkin yksinäisyys-käsitteen hahmottamisen kannalta tärkeänä tarkastella yksinäisyyttä myös muista näkökulmista. Käsittelenkin tässä luvussa vanhuuden ja yksinäisyyden määritelmiä sekä aikaisempia tutkimuksia, joita vanhusten yksinäisyydestä on tehty.

3.1 Vanhuuden määrittelyä

Vanhus ja vanhuus ovat meidän kaikkien puheessa tuttuja sanoja. Niiden sisältö kuitenkin vaihtelee tilanteesta ja yhteydestä toiseen. ”Olla vanha” on yhteiskunnallinen luokitus, tapa puhua asioista ja ihmisistä, tapa hahmottaa maailmaa. Suomessa virallisessa tilastoinnissa vanhusväestönä pidetään 65 vuotta täyttäneitä ja sitä vanhempia ihmisiä. Perusteena tämän iän valitsemiseen vanhuuden alkamisen rajapyykiksi on pidetty eläkeikärajan sijoittumista kyseiseen 65 vuoteen. Kuitenkin eläkkeelle jääminen ja 65 vuoden täyttäminen ovat olleet jo pidempään irrallaan toisistaan. Eläkeikä on joissakin ammateissa alhaisempi ja lisäksi erilaisille varhaiseläkkeille jääminen on yleistynyt. (Jyrkämä 2001, 279.) Toisaalta useat 65-vuotiaat ovat hyväkuntoisia. Nykyään vanhuuden alkaminen liitetäänkin yhä useammin eläkeiän asemasta funktionaaliseen ikään eli toimintakyvyn heikentymiseen. Vanhenemiseen liittyvät muutokset alkavat lisääntyä vasta 75 ikävuoden jälkeen (Koskinen, Aalto, Hakonen & Päivärinta 1998, 16). Tämän vuoksi vanhuuden alku on siirretty jo 75-80 ikävuoteen. (Jyrkämä 2001, 279). Tässä tutkimuksessa tarkoitan vanhuksilla yli 75-vuotiaita henkilöitä.

Vanhuuteen ja vanhenemiseen liittyy siis fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia. Puhutaan biologisesta, psyykkisestä ja sosiaalisesta vanhenemisestä. (Jyrkämä 1990; Pohjolainen 1990.) Fyysiset muutokset liittyvät biologiseen, hitaasti etenevään tapahtumasarjaan. Fyysisiä vanhenemismuutoksia tapahtuu oikeastaan kaikissa elimissä ja elinjärjestelmissä. 75-80 ikävuoden vaiheilla vanhenemismuutokset alkavat heikentää toimintakykyä siten, että jokapäiväinen elämä saattaa vaikeutua (Jylhä 1990, 168). Esimerkiksi hygieniasta huolehtiminen, ostoksilla käynti ja ruuan laittaminen voivat vaikeutua. Psyykkisillä vanhenemismuutoksilla puolestaan tarkoitetaan iän mukanaan tuomia vaikutuksia psyykkisiin toimintoihin, kuten muistamiseen ja oppimiseen. Sosiaalisilla vanhenemismuutoksilla taas viitataan yksilön ja hänen ympäristönsä välisissä suhteissa tapahtuviin muutoksiin. Sosiaalisista vanhenemismuutoksista käytetään nimitystä sosiaalinen vanheneminen. Vanheneminen sosiaalisena prosessina vaihtelee kulttuurista toiseen. Se liittyy ympäröivän yhteiskunnan arvoihin, rakenteeseen ja kulttuuriin. (Jyrkämä 1990; Pohjolainen 1990.)

Sosiaalisen vanhenemisen ajatus lähenee sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaa vanhuuteen. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti vanhuudelle ei voi olla yleispätevää määritelmää, koska sosiaalisissa käytännöissä tuotamme vanhuudelle jatkuvasti erilaisia merkityksiä. Vanhana oleminen ja vanhaksi luokittelu on jatkuvassa muutosliikkeessä. Luokittelu vanhaksi vaihtelee ajasta ja paikasta toiseen. Ikä ja vanheneminen merkityksellistetään eri tavoin eri ryhmissä ja erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä. Toisaalta jälkimodernissa yhteiskunnassa on tarjolla entistä useampia vaihtoehtoisia vanhuusdiskursseja sekä identiteettejä ja sitä kautta mahdollisuuksia merkityksellistää ikää monimuotoisesti (Fetherstone & Wernick, 1995). Puhetavat, joita käytetään puhuttaessa vanhoista ihmisistä, heijastavat yhteiskuntamme arvoja ja kulttuuria. Puhetavat myös vaikuttavat siihen, kuinka vanhat ihmiset kokevat vanhenemisen ja siihen nähdäänkö vanheneminen yhteiskunnan rikkautena vai ongelmana. Tätä kautta vanhuuteen liitetyillä puhetavoilla on kytköksensä myös yksinäisyyden merkityksellistymiseen vanhusten elämässä. Yksinäisyyspuhe ja siinä tuotettava toimijuus ilmentävät myös yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvoja ja vanhusten arvostusta yhteiskunnassa.

3.2 Yksinäisyyden määrittelyä

Yksinäisyys on monimutkainen ilmiö, jota on lähestytty eri tieteenalojen, kuten psykologian ja sosiologian näkökulmista. Yksinäisyydessä on erilaisia puolia, jotka on ainakin jossain määrin hyvä erottaa toisistaan. Näitä ovat yksin asuminen, yksin oleminen ja yksinäisyyden tunne tai kokemus. Ihminen ei välttämättä tunne itseään yksinäiseksi, vaikka hän asuisi yksin. On paljon sellaisia ihmisiä, jotka viihtyvät itsekseen eivätkä koe yksinäisyyttä ongelmallisena asiana. Yksinäisyys on myös suhteellinen käsite. Oma tilannetta tarkastellaan suhteessa joko omaan aikaisempaan tilanteeseen tai toivottuun tilanteeseen. (Saarenheimo 2003, 104.)

Yksinäisyyttä käsitteellistettäessä on tuotu esille seuraavia ulottuvuuksia: 1) Yksinäisyys on subjektiivinen kokemus, joka ei välttämättä liity objektiiviseen sosiaaliseen eristäytyneisyyteen, 2) yksinäisyys koetaan yleensä epämiellyttävänä ja 3) yksinäisyyden syynä on yleensä sosiaalisten suhteiden puute. (Marangoni & Ickes 1989) Yksinäisyys erotetaan sosiaalisesta eristäytyneisyydestä, joka ilmenee usein samanaikaisesti, mutta joka ei ole yhtä kuin yksinäisyyden kokemus. Yksilön sosiaalinen verkosto on objektiivisesti mitattavissa oleva, kun taas yksinäisyyden määrän voi kertoa vain yksilö itse. Anderssonin (1998) mukaan yksinäisyys on subjektiivinen kokemus siitä, että henkilöllä ei ole tyydyttäviä ihmissuhteita. Robert. S. Weissin (1973) interaktionistisen eli vuorovaikutusteorian mukaan yksinäisyyden lähtökohtana ovat puutteelliset vuorovaikutussuhteet. Weissin (1973) mukaan yksinäisyydellä on emotionaalinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Emotionaalinen yksinäisyys (loneliness of emotional isolation) on yksilön subjektiivinen reaktio läheisten ja kiintymystä tuottavan suhteen puuttumiseen. Weissin (1973) mukaan emotionaalista yksinäisyydestä kärsivä on masentunut ja ahdistunut sekä kokee sisäistä tyhjyyden tunnetta ja hylätyksi tulemisen pelkoa. Sosiaalinen yksinäisyys (loneliness of social isolation) puolestaan on tulosta epäonnistuneeksi koetusta liittymisestä sosiaaliseen yhteisöön. Sosiaaliseen yksinäisyyteen liittyy pitkästyminen, ikävystymistä, turhautumista, tarkoituksenmukaisuuden tunnetta ja epävarmuutta. (Weiss 1973.)

Yksinäisyyttä on jaoteltu myös luonteenpiirteeseen liittyväksi yksinäisyydeksi ja elämäntilanteeseen liittyväksi yksinäisyydeksi. Passiiviset sopeutumisstrategiat, kuten liika syöminen, päihteiden ja lääkkeiden väärinkäyttö ja joutenolo, luonnehtivat piirreyksinäisiä kun taas tilanneyksinäiset käyttävät usein aktiivisia sopeutumisstrategioita ja ovat sosiaalisesti taitavia. He hakevat muiden ihmisten seuraa ja harrastuksia. (Marangoni & Ickes 1989.) Rokachin ja Brockin (1997) mukaan muita aktiivisia selviytymiskeinoja ovat yksinäisyyden hyväksyminen, omien voimavarojen kehittäminen ja sosiaalisten siltojen rakentaminen.

Yksinäisyys voi olla kielteinen, kärsimystä aiheuttava kokemus. Toisaalta yksinäisyys voi olla myönteinen, vapaaehtoinen ja toivottu tila, joka on rakentavaa esim. luovalle ajattelulle (Andersson 1998). Eksistentiaalifilosofien mukaan yksinäisyyden kokemukset ovat inhimillisen olemassaolon perustavanlaatuisia elementtejä ja niiden kohtaaminen on välttämätöntä, jotta ihminen kehittyy omaksi itsekseen (Saarenheimo 2003, 103). Toisaalta jokainen kaipaa ajoittain yksin olemista. Yksinäisyyden kokemukset eivät siis sinänsä ole huonoja asioita. Suurin osa eri-ikäisistä ihmisistä tuntee itsensä ainakin joskus yksinäiseksi. Marja Jylhän (1993) mukaan yksinäisyys on siis mitä luonnollisin tila. Pitkäaikainen, ongelmaksi määrittyvä yksinäisyys voi kuitenkin tuottaa vahinkoa sekä fyysiselle että psyykkiselle terveydelle (Jylhä 1993, 171). Tämän vuoksi on tärkeää pyrkiä tekemään ero terveen yksinolon ja ongelmaksi muodostuneen yksinäisyyden välillä. Tämä on myös lähtökohta omassa tutkimuksessani.

Se hahmottuuko yksinäisyys ongelmaksi vai ei, riippuu käytetyistä kulttuurisista puhetavoista ja niistä tehdyistä tulkinnoista. Käyttäytyminen tai olosuhteet itsessään eivät ole sinänsä ongelmia. Ongelmiksi ne käsitetään vasta, kun jostain näkökulmasta katsottuna käyttäytyminen tai olosuhteet määritellään niin haitallisiksi asianosaisille tai muille ihmisille, että tulkinta ”jotakin pitäisi asialle tehdä” vahvistuu. Kun asialle puolestaan ryhdytään tekemään jotakin, se vahvistaa tulkintaa siitä, että kyse on vakavasta ongelmasta. (Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 12.) Toisaalta jonkin asian määrittyminen sosiaalisesti ongelmaksi on alati muuttuvaa. Asiat, jotka ennen eivät määrittyneet sosiaalisiksi ongelmiksi, ovat sellaisia nykyään ja päinvastoin. Ongelmista puhutaan myös erilaisella intensiteetillä eri aikakausina. (Juhila 2006,

223.) Vanhusten yksinäisyydestä on vasta viimeisten vuosien aikana alettu puhua julkisuudessa vahvalla intensiteetillä ja se on osaltaan johtanut siihen, että vanhusten yksinäisyys on määrittynyt yhä vahvemmin sosiaalisesti ongelmaksi.

3.3 Aikaisempia tutkimuksia vanhusten yksinäisyydestä

Vanhusten yksinäisyyttä on tutkittu paljon. Ikääntymisen suoranaista vaikutusta yksinäisyyden kokemiseen ei ole kuitenkaan suoranaisesti pystytty todistamaan. Yksinäisten määrä lisääntyy iän myötä siten, että yksinäisyyden kokemus on yleisempää yli 75-vuotiailla kuin nuoremmilla, mutta yksinäisyyden kokeminen tasoittuu 90 ikävuoden jälkeen (Andersson 1998). Vanhusten yksinäisyyteen liittyy kuitenkin tiettyjä piirteitä verrattuna nuorempien yksinäisyyteen. Nämä piirteet liittyvät sosiaalisten suhteiden vähenemiseen ja toimintakyvyn heikentymiseen.

Ikääntymiseen liittyy yksin jäämistä ja yksinäisyyttä, kun ikätoverit kuolevat. Yli 75-vuotiaista joka toinen asuukin yksin (Koskinen, Aalto, Hakonen & Päivärinta 1998, 33). Puolison ja ikätovereiden kuollessa vanhuksen sosiaalinen verkosto pienenee ja kontaktit vähenevät. Sosiaalisten suhteiden puute liittyy yksinäisyyden kokemiseen (Chang & Yang 1999). Vanhusten yksinäisyyden kokemiseen liittyy surua läheisten menetyksestä ja menetettyjen läheisten ikävointiä (Saarenheimo 2003, 105). Selkeä yksinäisyyden kokemisen syy on leskeytyminen tai merkittävän ihmissuhteen katkeaminen (Costello & Kendrick 2000). Leskeytyminen saattaa johtaa sosiaalisen verkoston romahtamiseen, jos sen ylläpito on ollut kuolleen puolison varassa. Myös vähäisten kontaktien muiden ihmisten kanssa on todettu olevan yhteydessä yksinäisyyden kokemuksiin (Bondevik & Skogstad 1998). Marja Jylhän (1985, 144) mukaan vanhusten yksinäisyys liittyy ikätovereiden puuttumiseen, jota hyvätkään suhteet nuorempaan sukupolveen eivät korvaa. Routasalon ja Pitkälän (2003) mukaan vanhuksat kokevat vähemmän yksinäisyyttä, kun heillä on ystäviä ja kontakteja heihin. Vanhuksat arvostavat erityisesti ystävyysuhteita oman ikäisten kanssa. Yksinäisyyden kokemus voi kuitenkin riippua enemmän sosiaalisten suhteiden laadusta kuin määrästä. Yksinäisyyttä ei voi välttämättä päätellä siitä kuinka monta ystävää on tai kuinka paljon ystäviä tapaa. Iäkäs ihminen voi tuntea itsensä

yksinäiseksi vaikka ympärillä olisi paljon ihmisiä. Toisaalta yksi hyvä ihmissuhde voi riittää suojelemaan yksinäisyydeltä. (Saarenheimo 2003, 105.)

Myös lapsettomuuden vaikutusta vanhusten yksinäisyyteen on tutkittu ja siitä on ristiriitaisia tutkimustuloksia (Mullins ym. 1987, Koropecykj-Cox 1998). Toisten tutkimusten mukaan lapsettomuus on yhteydessä yksinäisyyden kokemiseen (Mullins ym. 1996) ja toisten mukaan ei (Koropecykj-Cox 1998). Tätä ristiriitaista tulosta on selitetty sillä, että ikänsä lapsettomana eläneet ovat tottuneet luomaan aktiivisesti ihmissuhteita, jotka eivät velvoita pitämään yhteyttä. Lapsilla puolestaan saatetaan kokea olevan velvollisuus olla yhteydessä vanhempiinsa.

Myös erilaisten sosiaalisten yhteisöjen merkitystä vanhusten yksinäisyyteen on tutkittu. J. P. Sarolan (1996) mukaan sosiaalinen yhteisö voidaan nähdä yksinäisyyttä ylläpitävänä tai ehkäisevänä. Kaupunkimaisia yhteisöjä voidaan pitää paikkoina, joissa yksinäisyyden ja sosiaalisen eristymisen mahdollisuudet ovat erityisen suuret. Kaupungin keskustassa asuvien vanhusten onkin joissakin tutkimuksissa todettu olevan useammin yksinäisempiä kuin lähiössä asuvat. (Sarola 1996, 92-94.) Toisaalta kansainvälisissä vertailuissa kaupungissa asuvien vanhusten yksinäisyyden kokemisessa on eroa riippuen yhteisön integroitumisesta. Jylhän ja Jokelan (1990) tutkimuksessa suomalaisten ja kreikkalaisten vanhusten yksinäisyydestä, suomalaiset vanhukset kokivat harvemmin yksinäisyyttä kuin kreikkalaiset. Suomalainen aineisto oli kerätty Tampereelta, jossa yksin asuminen on paljon yleisempää kuin yksinäisyyden kokeminen, kun taas kaupungissa asuvat kreikkalaiset kokivat usein yksinäisyyttä, vaikka he harvoin asuivat yksin. Yksinäisyyden kokeminen olikin voimakkainta vahvimmin integroituneissa yhteisöissä ja pienintä yhteisöissä, joissa korostui yksilökeskeinen ajattelu (Jylhä & Jokela 1990).

Parinkymmenen vuoden ajan on tutkittu myös sosiaalisen verkoston ja sosiaalisten suhteiden merkitystä vanhusten kuolleisuuteen ja elinajan pituuteen. Useissa seurantatutkimuksissa on todettu, että sosiaalinen verkosto ja osallistuminen vähentävät kuolleisuutta. Erityisesti vanhuksen kokemat yksinäisyyden tunteet ennakoivat lisääntyntä kuolleisuutta. Yksinäisyyden tunne ennakoi myös pysyvään laitoshoitoon joutumista (Jylhä & Aro 1989, Kiely ym. 2000).

Vanhusten yksinäisyyttä on tutkittu myös suhteessa terveyteen ja toimintakykyyn. Sekä subjektiivisen että objektiivisen terveyden on todettu olevan yhteydessä yksinäisyyteen (Andersson 1998). Sairaudet altistavat yksinäisyyden kokemukselle. Sairauden luonteella voi kuitenkin olla merkityksensä yksinäisyyden kokemisessa. Joidenkin tutkimustulosten mukaan yksinäisyys on yleisempää lievempiä sairauksia sairastavilla kuin vakavampia sairauksia sairastavilla. Tämä voi selittyä sillä, että vakavampiin sairauksiin liittyy suurempi avuntarve ja enemmän kontakteja auttajien kanssa. (Bondevik & Skogstadt 1998.) Toisaalta myös yksinäisyys saattaa altistaa vanhuksen monille somaattisille vaivoille, kuten kivuille, särville ja unihäiriöille. Tutkimusten mukaan yksinäiset vanhukset käyttävät myös muita enemmän terveyspalveluja. (Saarenheimo 2003, 102.)

Tutkimustuloksissa subjektiivisen ja objektiivisen toimintakyvyn ja yksinäisyyden välisestä yhteydestä on saatu ristiriitaisia tutkimustuloksia. Jylhän (2004) mukaan vaikeudet selviytyä päivittäisissä toimissa ovat yhteydessä yksinäisyyteen, mutta joidenkin muiden tutkimusten mukaan yhteyttä toimintakyvyn ja yksinäisyyden välillä ei ole. Vähän apua tarvitsevat kokevat vähemmän yksinäisyyttä kuin paljon apua tarvitsevat (Savikko ym. 2005). Toisaalta riippuvuus muista henkilöistä päivittäisistä toiminnoista selviytymisessä mahdollistaa liittymisen tarpeiden toteutumisen ja siten vähentää yksinäisyyttä (Bondevik & Skogstadt 1998).

Vanhenemiseen liittyy myös aistitoimintojen heikentyminen. Huono näkö ja huono kuulo vaikeuttavat sosiaalista kanssakäymistä. Niiden onkin todettu olevan yhteydessä yksinäisyyden kokemuksiin (Holmen ym. 1994; Chen 1994). Tutkimuksissa on tullut esiin myös vanhusten yksinäisyyden ja masentuneisuuden välinen yhteys (esim. Heikkinen & Kauppinen 2004) Masennuksen keskeisinä oireina voidaan pitää masentunutta mielialaa, mielenkiinnon ja mielihyvän tunteiden menettämistä sekä aloitekyvyttömyyttä. Vakava depressio voi olla äärimmillään täydellistä pysähtyneisyyttä, jolloin ihmisillä ei ole voimia tai edes halua hakea itselleen apua. Toisaalta masennus voi olla normaali ja ohimenevä reaktio elämässä tapahtuneisiin asioihin, pettymyksiin, menetyksiin ja vaikeuksiin. Tässä mielessä yksinäisiä vanhuksia on pidetty masennuksen suhteen riskiryhmänä. (Saarenheimo 2003, 60.) Yksinäisyyden onkin todettu olevan yhteydessä vanhusten lisääntyneeseen

masennukseen (Hraba ym. 1997). Toisaalta yksinäisyys voi olla seurausta masennuksesta ja muista mielenterveysongelmista. On kuitenkin huomattava se, että keskinäisestä yhteydestä huolimatta yksinäisyys ja masennus ovat erillisiä ilmiötä, joihin molempiin liittyy negatiivisia tunteita ja huonoksi koettuja sosiaalisia suhteita (Tiikkainen 2006, 21).

Vaikka vanhusten yksinäisyyttä on tutkittu paljon ja erilaisista näkökulmista, vanhusten yksinäisyydelle antamia merkityksiä on tutkittu vain vähän. Vähäisten tutkimusten taustalla voi olla se, että vanhusten omia kokemuksia voi olla haasteellista tutkia, koska joissakin tutkimuksissa on tullut esiin vanhusten vaikeus verbalisoida yksinäisyyden kokemusta. (Mc Innis & White 2001) Vanhusten omia yksinäisyyden kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa painottuvat merkityksellisten ihmissuhteiden menetykset, toimintakyvyn heikentyminen ja vaikeus solmia uusia ihmissuhteita. Vanhukset liittävät yksinäisyyteen monia kielteisiä tunteita, kuten ahdistuksen, masennuksen ja surullisuuden. Nämä tunteet voivat muodostua esimerkiksi läheisten ihmissuhteiden menetyksen yhteydessä (Mc Innis & White 2001, 132-135). Yksinäisyyteen liitetään myös häpeällisyyttä eli tunne siitä, että on kyvytön säilyttämään ystäviä ja huolehtimaan hyvinvoinnista (Rokach & Brock 1997). Arvostuksen puutteen kokeminen tuottaa myös yksinäisyyden kokemuksia (van der Geest 2004). Toisaalta yksinäisyys saattaa merkitä kaipuuta entisenlaiseen elämään, etenkin leskien kohdalla (Lopata 1969). Hanna Palkeisen (2005 ja 2007) mukaan vanhukset liittävät yksinäisyyden kokemuksen toimijuuden puutteeseen, turvattomuuden tunteeseen, ulkopuolisuuden kokemukseen ja kaipaukseen. Yksinäisyys on sekä yleinen ilmiö että subjektiivinen kokemus. Yksinäisyyden selitykset paikantuvat fyysisiin ja sosiaalisiin muutoksiin, oman itsen muuttumiseen sekä yhteiskunnan suhtautumiseen iäkkääseen ihmiseen. Palkeisen (2005) mukaan tekeminen, toimintaan osallistuminen ja seura poistavat tilanteista yksinäisyyttä. Kuitenkaan nämä eivät aina lievitä sisäistä yksinäisyyttä: mitkä tahansa sosiaaliset suhteet eivät riitä poistamaan yksinäisyyden tunnetta. (Palkeinen 2005, 9.) Myös Gloria Mc Innisin ja Jane Whiten (2001) mukaan vanhusten omaehtoinen ja aktiivinen yksinäisyyden lievittäminen korostuu tutkimuksissa.

Vanhusten yksinäisyyttä koskevissa tutkimuksissa ovat korostuneet yksinäisyyden ongelmallisuutta ilmentävät tulkinnat. Yksinäisyys näyttäytyy useissa tutkimuksissa

sosiaalisena ongelmana, vanhusten elämää jollakin tapaa haittaavana asiana. Yksinäisyydellä ei aikaisempien tutkimusten valossa näytä juurikaan olevan myönteisiä puolia. Myös julkisessa keskustelussa yksinäisyydelle tuotetaan ongelmallisia merkityksiä. Omassa tutkimuksessani olenkin kiinnostunut siitä, voiko yksinäisyys olla kuitenkin monimerkityksellisempää kuin aiemmat tutkimukset ja julkisuuspuhe osoittavat? Nojaavatko vanhusten puheet yksinäisyydestä vain kulttuurissa esillä oleviin tunnettuihin selitysmalleihin eli käyttävätkö he puheessaan resurssina yhteiskunnallisessa keskustelussa vahvistuneita tapoja ymmärtää vanhuutta ja yksinäisyyttä vai myös joitakin tuntemattomampia selitysmalleja ja tulkintaresursseja?

4 TUTKIMUS VANHUSTEN YKSINÄISYYSPUHEESTA

Kerron luvussa 4 tutkimustehtäväni ja käsittelen tutkimusaineistoani. Selvitän tutkimusaineiston hankintamenetelmäni eli narratiivis-teemallista haastattelua. Kerron myös vanhusten haastattelemiseen liittyvistä erityispiirteistä. Luvun lopuksi selvitän analyysiprosessiani, jossa analyysimenetelmänä käytin diskurssianalyysia. Diskurssianalyysin teoreettisia lähtökohtia olen esitellyt jo luvussa 2, joten keskityn tässä käsittelemään sitä, kuinka olen omassa tutkimuksessani käyttänyt diskurssianalyysia aineiston analyysimenetelmänä.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni lähtökohtana on sosiaalisen konstruktionismin mukainen ajatus sosiaalisen todellisuuden moninaisuudesta. Yksinäisyys ei ole objektiivisesti mitattavissa olevaa, vaan se merkityksellistyy kielen käytössä aina tilannekohtaisesti ja sillä on jokaisessa tilanteessa oma funktionsa. Tarkoitukseni ei siis ole selvittää sitä, ovatko yksittäiset vanhuksset yksinäisiä tai tuottaa universaalialia käsitystä yksinäisyydestä, koska sellainen ei ole lähtökohdistani käsin mahdollista. Sen sijaan tutkimukseni tarkoitus on selvittää vanhusten yksinäisyydelle antamia merkityksiä etsimällä diskurssianalyysin keinoin erilaisia yksinäisyydestä puhumisen tapoja.

Tutkimuskysymykseni on seuraava:

Millaisia yksinäisyyteen liittyviä puhetapoja on löydettävissä vanhusten puheista elämästään?

Miten yksinäisyyttä kussakin puhettavassa perustellaan ja mikä tehtävä puheella on?

Millainen vanhuksen toimijuus näihin puhetapoihin liittyy?

Haluan tutkimuksellani selvittää mitä merkityksiä yksinäisyydellä on vanhuksille ja puhutaanko yksinäisyydestä aiempien tutkimusten mukaisesti sosiaalisena ongelmana vai voiko yksinäisyys olla monimerkityksellisempää. Toivon tutkimukseni tuovan esiin yksinäisyyden merkityksiä ”moniäänisesti”, koska se voi aukaista uusia mahdollisuuksia ymmärtää yksinäisyyttä. Moniäänisyyden kuuleminen on toisaalta itsellenikin tutkijana haaste, koska olen osa kulttuuria ja siinä vallitsevia puhetapoja.

Olen siis joutunut tekemään työtä, että olen voinut sulkea korvani yleisen yksinäisyyskeskustelun ongelmapuheelta kuullakseni mahdollisia muita ääniä.

Tutkimuksessani pohdin myös sitä mitä seurauksia vanhusten yksinäisyyspuheella on. Tämä ei ole varsinainen tutkimuskysymys, vaan pohdinnan paikka johtopäätöksissä. Koen tärkeänä pohtia puheen mahdollisia seurauksia, koska sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti sosiaalisissa käytännöissä ”neuvotellun” tiedon ja toiminnan välillä on suhde. Puheella vanhusten yksinäisyydestä on siis aina myös seurauksensa.

4.2 Tutkimusaineistona vanhusten narratiivis-teemalliset haastattelut

Tutkimukseni käynnistyi vuoden 2006 syksyllä aineiston keräämisellä. Tutkimusaineistoni koostuu kaupungin keskustassa omissa kodeissaan asuvien yli 75-vuotiaiden vanhusten narratiivis-teemallisista haastatteluista. Aineiston keruumenetelmäksi valitsin haastattelun, koska ajattelen, että siinä haastateltava määrittyy aktiiviseksi ja merkityksiä luovaksi osapuoleksi. Haastattelu on myös vanhusten kanssa helpompi aineistonkeruutapa kuin kirjoituspyyntö, koska kirjoittaminen usein hankaloituu ikääntymisen myötä ja siksi kirjallinen tehtävä olisi voinut vähentää halukkaiden osallistujien määrää. Toisaalta haastattelu on diskurssianalyttiseen tutkimukseen sopiva menetelmä kerätä aineistoa. Eero Suonisen (1993, 49) mukaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on erityinen rikkaus, jos aineisto sisältää erilaisia näkökulmia ja se on luonteeltaan vuorovaikutuksellista.

Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt tavoitin paikallisen, yksityisen palvelukeskuksen kautta. Palvelukeskus teki lomaketutkimuksen kaupunkivanhuudesta sekä vanhusten tarpeista, toiveista ja ongelmista. Kyseiseen tutkimukseen osallistui noin 60 palvelukeskuksen lähistöllä asuvaa vanhusta. Tutkimukseeni haastateltavaksi valikoitui sellaisia henkilöitä, jotka kyseisessä lomaketutkimuksessa olivat jotakin yksinäisyydestä maininneet. Palvelukeskuksen kautta lähetettiin lokakuussa vuonna 2006 osallistumispyyntökirjeet 23:lle vanhukselle, joista noin puolet olivat vanhuksia, jotka kokivat yksinäisyyttä ja noin puolet vanhuksia, jotka eivät kokeneet

yksinäisyyttä. Nämä vanhukset valikoituivat satunnaisesti otokseen. Halusin tutkimukseen sekä yksinäisyyttä kokevia että ei-kokevia, jotta yksinäisyyden merkitykset voivat tulla mahdollisimman moniäänisesti esiin. Yksinäisyydestä saatetaan puhua eri tavalla, jos yksinäisyyttä kokee itse tai jos omakohtaisia kokemuksia ei ole.

Sirkka Hirsjärven, Pirkko Remeksen ja Paula Sajavaaran (2002, 26) mukaan tutkimukseen osallistuvien ihmisten pitää saada päättää itse osallistuvatko he tutkimukseen. Ihmisille on kerrottava selkeästi tutkimukseen liittyvät asiat, jonka jälkeen he voivat päättää osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät. (Hirsjärvi ym. 2002, 26). Osallistumispyyntökirjeessä selvitettiin tutkimukseni tarkoitus sekä tutkimusmenetelmä ja pyydettiin ottamaan yhteyttä palvelukeskukseen mikäli kirjeen vastaanottaja halusi osallistua tutkimukseen. Kirjeen perusteella henkilöt saivat siis päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Toki heillä oli mahdollisuus myös puhelimitse kysyä lisätietoja tutkimuksesta.

Tutkimukseeni ilmoitti haluavansa osallistua 21 vanhusta (16 naista ja 5 miestä) eli vain kaksi niistä, jolle kirje lähetettiin ei halunnut osallistua tutkimukseen. Halukkaiden osallistujien määrä yllätti paljoudellaan. Ehkä se kertoo vanhusten yksinäisyydestä ja tarpeesta tulla kuulluksi. Haastateltaviksi ilmoittautuneiden suuresta määrästä huolimatta päätin haastatella kaikki halukkaat. Koin velvollisuudekseni käydä haastattelemassa kaikki halukkaat henkilöt, koska heille olisi ehkä ollut pettymys, jos haastattelua ei olisikaan tehty. Ajattelin myös, että on parempi, jos aineistoa on aluksi vähän liikaa kuin liian vähän. Kaikkia haastatteluita ei ehkä kuitenkaan syystä tai toisesta voisi käyttää varsinaisena aineistona.

Olin halukkaisiin haastateltaviin yhteydessä puhelimitse ensimmäisen kerran joulukuun -06 alussa, jolloin kerroin tutkimukseni tarkoituksesta ja kysyin vielä henkilöiden halukkuutta osallistua haastatteluun. Kukaan henkilöistä ei halunnut perua osallistumistaan tässä tai muissakaan tutkimuksen vaiheissa, vaikka mahdollisuus siihen oli milloin vain. Puhelussa sovimme myös siitä tehtäisiinkö haastattelu vanhuksen kotona vai palvelutalolla.

Narratiivis-teemalliset haastattelut toteutin joulukuussa 2006 ja alkuvuodesta 2007. Narratiivisuus-käsitteen käyttö on suhteellisen vakiintumaton ja sillä on myös lähikäsitteitä kuten tarinallisuus. Narratiivisuudella voidaan viitata tiedon prosessiin sinänsä, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen, jolloin narratiivisuus on usein liittynyt konstruktivistiseen tiedonkäsitteeseen. Narratiivinen tutkimus voidaan ymmärtää väljäksi metodologiseksi viitekehykseksi, jonka ydin on siinä, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten tuottajana ja välittäjänä. Narratiivisuudella voidaan tarkoittaa myös tutkimusaineiston analyysitapoja tai aineiston luonnetta. (Heikkinen 2001, 116-118; Hänninen 1999.) Omassa tutkimuksessani käytänkin narratiivisuus-käsitettä kuvaamaan tutkimusaineistoani. Tutkimusaineistoa voidaan tuottaa Polkinghornen (1995, 6-7) mukaan numeerisen ja lyhyiden sanallisten vastausten lisäksi kerrontana (narrative). Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa voivat olla esimerkiksi haastattelut, joissa tutkittavat saavat kertoa omin sanoin käsityksensä asioista. Narratiivinen tutkimusaineisto on siis joko suullista tai kirjallista kerrontaa. Se voi olla mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei välttämättä vaadita juonellisten kertomusten tuottamista, vaikka narratiivisuus-käsitteen vaativammassa merkityksessä aineistolta voitaisiin edellyttää kertomuksen tunnuspiirteitä eli alkua, keskikohtaa ja loppua sekä juonta. (Heikkinen 2001, 121.) Narratiivisen haastattelun tavoitteena on siis koota tutkimusaineistoksi kertomuksia (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189). Narratiivisen haastattelun kautta huomio kiinnittyy haastateltavien autenttisiin kokemuksiin ja siihen, miten tarinoiden kautta yksilöt antavat merkityksiä asioille. Elämäkertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ihmisten äänet pääsevät autenttisemmalla tavalla kuuluviin. Tieto muodostuu moniäänisenä ja joukkona pieniä kertomuksia. (Heikkinen 2001, 129-130.) Narratiivisuus sopii ihmistutkimuksessa voimistuneeseen haasteeseen tarkastella ihmistä aktiivisena, merkityksiä antavana subjektina sekä tulkita elämää prosessimaisina, kielellisinä, aikaan ja paikkaan sidottuina ilmiöinä. (Hänninen 1999, 125-126)

Narratiivinen haastattelu voidaan toteuttaa sellaisella haastattelumenetelmällä, jossa haastattelija pyrkii mahdollisimman vähän ohjailemaan haastateltavan kertomusta (esim. Flick 1998, 99) Toisaalta Gubrium ja Holsteinin (1995, 17-18) mukaan narratiivisessa haastattelussa voi myös haastattelutilanteesta muodostaa arjen

keskustelua muistuttavia tilanteita, joissa ihmiset tuottavat narratiiveja. Narratiivit ovat luonnollinen tapa puhua elämästä. (Gubrium & Holstein 1995, 17-18.) Jokaisen haastattelun aluksi pyysin haastateltavia kertomaan elämästään heille merkityksellisten asioiden kautta ja erityisesti nykyisestä elämänvaiheesta sekä mahdollisista yksinäisyyden kokemuksista. (liite 1) Osa haastateltavista kertoi elämäntarinaansa alkaen syntymästä nykyhetkeen hyvin monisanaisesti, osa haastateltavista oli puolestaan kovin lyhytsanaisia. Lyhytsanaisten ja hiljaisempien haastateltavien kanssa haastattelutilanteet olivatkin enemmän Gubrium ja Holsteinin tarkoittamia arjen keskustelutilanteita muistuttavia tilanteita ja heidän kanssaan käytin haastattelussa apuna teemarunkoa. (liite 2) Teemarunon avulla minun oli mahdollista tehdä haastattelusta arjen keskustelua muistuttava tilanne ja pyytää haastateltavia kertomaan elämästään ja mahdollisista yksinäisyyden kokemuksistaan tarkemmin.

Kaiken kaikkiaan 21 haastattelusta jouduin lopullisesta tutkimusaineistosta jättämään pois 5 haastattelua. Yhden haastattelun nauhoitus epäonnistui ja neljässä muussa haastattelussa itse aiheesta keskustelemisesta ei juurikaan tullut mitään. Syitä saattoi olla moniakkin, mutta ehkä minua ei pidetty tutkijana vaan tavallisena arjen keskustelukumppanina, jonka kanssa jutellaan niitä näitä. Vaikka yritin useaan kertaan ohjata keskustelua takaisin aiheeseen, ei keskustelu onnistunut tutkimuksellisessa tarkoituksessa. Toisaalta tämä saattaa kertoa myös siitä, että yksinäisyys on arkaluonteinen asia kulttuurissamme eikä siitä näin ollen ole helppo puhua. Vaikka en näitä haastatteluita pystynyt käyttämään tutkimuksessani aineistona, ajattelin, että olin kuitenkin tuonut haastateltaville hyvän mielen jutellessani heidän kanssaan.

Lopullisena tutkimusaineistona on siis 16 haastattelua, joista kolme on miesten haastatteluja. Nauhoitin haastattelut. Haastattelut kestivät tunnista lähes kolmeen tuntiin, joten haastattelumateriaalia kertyi lähes 40 tuntia. Litteroin nauhoitetut haastattelut sanatarkasti paitsi sellaiset haastatteluosuudet, joissa puhuttiin täysin muista asioista (esimerkiksi sää, sotakokemukset jne.). Litteroituun tekstiin kirjoitin tällaisiin kohtiin sen mistä asiasta puhuttiin. Merkitsin litterointiin myös pidemmät tauot. Muita asioita, kuten puheen päällekkäisyyksiä, äänen voimakkuutta tai puhenopeuden vaihteluita en kuitenkaan litteroinut. Näitä asioita en tarvinnut analysissa. Valitsin siis isomman aineistomäärän vähemmän tarkan litteroimisen.

Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi 163 sivua. Tästä litteroidusta haastatteluaineistosta varsinaiseen analysoitavaan aineistoon valikoituivat kuitenkin vain tietyt haastattelukatkelmat. Tällaiset ”tapaukset” valikoituivat aineiston läpilukemisen ja yksinäisyys-käsitteen välisessä vuorovaikutuksessa. Tällaisia haastattelukatkelmia on yhteensä 181.

4.3 Vanhusten haastattelemisen erityispiirteet

Vanhusten haastattelemista pidetään haasteellisena muun muassa ikääntymisestä johtuvan toimintakyvyn heikentymisen vuoksi. Usein tutkimuksista rajataan pois huonokuntoisimmat vanhukset. Esimerkiksi tilastokeskuksen tutkimuksista on yli 75-vuotiaat rajattu pois, koska heidän haastattelemistaan pidetään liian hankalana ja hitaana (Lumme-Sand, 2005, 127). Tämä saattaa johtaa siihen, että paitsi huonokuntoiset vanhukset, myös hyväkuntoiset vanhukset jäävät syrjään tutkimuksista. Tämä taas vaikuttaa siihen, että vanhusten ääni ei tule tutkimusten kautta esiin, vaikka vanhusväestön määrän kasvaessa vanhojen ihmisten huomioiminen tutkimuksissa olisi yhä tärkeämpää. Tosiasia kuitenkin on, että haastattelut ja kyselyt onnistuvat myös vanhusväestön keskuudessa.

Vanhusten haastattelemisen onnistuu, kun haastattelemisessa ottaa huomioon tiettyjä asioita. Monet vanhukset voivat olla epäluuloisia vieraita henkilöitä kohtaan, jotka pyrkivät heidän koteihinsa esimerkiksi tutkimuksellisessa tarkoituksessa. Tutkimuksessani palvelutalon kautta lähetetty haastattelupyynnötkirje omalla kuvallani sekä palvelutalon johtajan ja palveluohjaajan allekirjoituksilla varustettuna auttoi luultavasti vanhuksia uskaltautumaan haastatteluun. Haastattelupyynnössä esitettiin vanhuksille mahdollisuus myös siihen, että haastattelu voidaan toteuttaa palvelutalon tiloissa. Osa haastatteluista tehtiinkin palvelutalossa.

Yksi vanhusten haastattelemiseen liittyvä ennako-oletus on, että koska vanhukset väsyvät helposti, ei heidän kanssaan voi tehdä pitkiä ja raskaita haastatteluita. Osa haastatteluista venyi kuitenkin pitkiksi, koska vanhuksilla tuntui olevan muutenkin tarve keskustella elämästään. Varasinkin jokaiseen haastatteluun aikaa kaiken

kaikkiaan noin kolme tuntia. Usein kävi myös niin, että haastattelijana väsyin itse nopeammin kuin haastateltava.

Haastatteluissa on huomioitava myös se, että vanhuksilla saattaa olla esimerkiksi fyysisiä ja kognitiivisia rajoitteita, kuten heikentynyt kuulo. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 134) mukaan vanhuksia haastateltaessa on kuitenkin varottava puhumasta tarpeettoman äänekkäästi ja yksinkertaisin lausein, koska se loukkaa haastateltavaa. Haastattelija ei saa antaa kuvaa, että pitäisi haastateltavaa jotenkin vajavaisena. Vaikka puhuinkin joidenkin huonokuuloisten haastateltavien kanssa koväänisesti, puhuin kuin aikuinen aikuiselle, en yksinkertaisin lausein. Haastatteluissa varauduin myös, että osa vanhuksista haluaa, että heitä teititellään (Hirsjärvi & Hurme 2001, 134). Sovimme jokaisen haastateltavan kanssa haastattelutilanteen alussa sinuttelusta tai teitittelystä. Useimmat vanhuksista halusivat kuitenkin sinutella.

Haastatteluissa huomioin myös sen, että haastattelun nauhoittaminen saattaa olla vanhuksille vieras ajatus. Vanhuksen ammattitaustasta ja sosiaalisesta asemasta riippuu kuinka tottuneita he ovat puhumaan nauhurin pyöriessä (Lumme-Sand 2005, 129). Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan kieltäytynyt haastattelun nauhoittamisesta eikä nauhoitus näyttänyt haittaavan keskustelua. Perustelin nauhoittamista sillä, että sen avulla muistan paremmin keskustelut ja pystyn paremmin keskittymään keskusteluun kuin jos tekisin jatkuvasti muistiinpanoja.

4.4 Puhetapoja etsimässä: diskurssianalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Tutkimuksessani käytän aineiston analyysimenetelmänä diskurssianalyysia. Diskurssianalyysi on keino tutkia yksityiskohtaisesti sitä, miten kielen käytöllä rakennetaan sosiaalista todellisuutta. Näin ollen diskurssianalyysin avulla on mahdollista etsiä tutkimusaineistostani erilaisia yksinäisyyden merkityksiä. Diskurssianalyysin valinta aineiston analyysimenetelmäksi oli siis luonnollinen jatkumo konstruktionistiselle tutkimukselleni. Eero Suonisen (1993, 49-51) mukaan merkityssystemien tunnistaminen ja rajaaminen on osin luovaa valintojen tekoa ja

siksi päättelypolut on tärkeä raportoida yksityiskohtaisesti. Tutkimuksen luotettavuutta lisää, kun lukija pystyy seuraamaan analyysin etenemistä. Tästä syystä yritän mahdollisimman tarkasti selittää omaa analyysiprosessiani.

Diskurssianalyyseissa tarkastelun kohteena ei ole haastateltava henkilö itsenäinään, vaan sosiaaliset käytännöt. Toisin sanoen tutkija on kiinnostunut teksteistä tai puheesta, ei tekstien laatijoista tai puhujista yksilöinä (Parker 1992, 6-7). Analyysiyksikkönä oli siis puhetapa eli tulkintarepertuaari, ei yksi haastattelu tai yksilö. Aineiston analyysin aloitin lukemalla litteroitua haastatteluaineistoa useita kertoja. Haastatteluaineistoa lukiessani pitäen mielessä yksinäisyys-käsitteen, aineistosta valikoitui 181 haastattelukatkelmaa varsinaiseksi tutkimusaineistoksi. Diskurssianalyyseissa on tarkoitus rakentaa yksinkertaistavien kuvausten tilalle selitysvoimaisia kuvauksia siitä miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä jatkuvasti tuotetaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 20). Yritinkin lukea tutkimusaineistoa ns. ”läheltä” eli tarkastella paitsi sitä mitä haastateltavat puhuvat myös sitä miten he puhuvat. Kiinnitin huomiota siis myös sanavalintoihin ja retoristen keinojen käyttöön.

Itselleni aloittelevana tutkijana diskurssianalyysin haaste on se, että merkityssystemit eivät ole erillisiä teemoja. Kuten Suoninen (1993, 50) kertoo merkityssystemien identifioinnilla ei tarkoiteta erillisten aiheiden tai teemojen erottamista toisistaan. Merkityssystemit ovat sellaisia kielen käytön alueita, joilla voidaan tehdä ymmärrettäväksi erilaisia aiheita tai teemoja. Systemaattiseksi tulkittavan puhettavan eli tulkintarepertuaarin tulee olla sisäisesti koherentti ja sen tulee poiketa muista puhetavoista (Fairclough 1997, 53). Puhetapa esittää tietyn osan maailmasta tietyllä tavalla ja tietystä näkökulmasta (Fairclough 2003, 129). Analyysissa edetään osista kokonaisuuksiin, merkityksistä merkityssystemeihin eli tulkintarepertuaareihin (Jokinen & Juhila 1996, 57). Diskurssianalyyseissa puhujien subjektiivisista merkityksistä päädytään siis rakentamaan kollektiivisia merkitysrakenteita eli tulkintarepertuaareja (Ilmonen 2001, 108). Haastavaa merkityssystemien löytämisessä aineistosta oli se, että merkityssystemit eivät esiinny aineistossa selkeinä kokonaisuuksina, vaan pieninä paloina pitkin aineistoa. Näin ollen analyysin teko oli pitkäkestoinen prosessi, jossa palojen tunnistus merkityssystemeiksi tarkentui vasta useilla lukukerroilla.

Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin (1994, 168) mukaan tutkimusaineiston analysointi on luontevaa aloittaa erojen ja yhtäläisyyksien etsimisellä aineistosta. Erityisen kiinnostavia ovat ne erot merkityssystemien välillä, joihin kielen käyttäjä kulloinkin tukeutuu. Puhetapojen löytämiseksi ja erojen sekä yhtäläisyyksien huomaamiseksi tarkastelin puheen kohtia, joissa puheella tuotettiin moraalista ulottuvuutta ja subjektipositiota, koska Suonisen (1993) mukaan puhetapa sisältää toimijan ja sillä on kyky kutsua meitä erilaisiin persoonallisuuden positioihin. Kiinnitin huomiota myös siihen, että puheissa oli kohtia, joissa vanhuksat puhuivat yksinäisyydestä sitä juuri selittelemättä ja kohtia, joissa puheissa oli paljon epäröintiä ja selittelyä. Oletin tämän ilmentävän yksinäisyyden merkityksellistämistä eri tavoin. Oletin selittelyn ja epäröinnin kertovan siitä, että yksinäisyydelle tuotettu merkitys ei ole kulttuurisesti itsestään selvää ja kyseenalaistamatonta.

Aluksi hahmotin kaksi toisistaan selkeästi eroavaa puhetapaa, jotka sitten nimesin yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetavaksi ja yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetavaksi. Nämä puhetavat eroavat toisistaan siinä, että yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetapa ei sisällä ongelmapuhetta, joka yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetapaan puolestaan kuuluu. Lukiessani aineistoa useampia kertoja löysin myös kolmannen puhetavan, joka erosi kahdesta aikaisemmasta ja nimesin sen yksinäisyys tavallisen ilmiön ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa –puhetavaksi. Tämä kolmas puhetapa syntyy, kun kaksi edellistä merkityssystemiä menevät puheessa ristiin. Puhe on siis ristiriitaista ”toisaalta, mutta toisaalta” puhetta. Tämän kolmannen puhetavan löytäminen aineistosta oli analyysin vaikein kohta, koska sitä on vaikea nimetä kahden aiemman merkityssystemin sekoittuessa. Aineistoa lukiessani havaitsin myös, että jokaisen kolmen isomman puhetavan sisällä haastateltavat merkityksellistivät yksinäisyyttä eri tavoin. Havaitsinkin näiden kolmen puhetavan muodostuvan joukosta useita erilaisia puhetapoja, joissa vanhuksat perustelivat yksinäisyyttä eri tavalla ja joissa vanhusten toimijuus näytti olevan erilaista.

Merkityssystemien tunnistaminen ei ole analyysin irrallinen tehtävä vaan se kytkeytyy sen pohtimiseen, mitä eri merkityssystemeihin liittyvillä lausumilla tullaan tehneeksi tietyissä tilanteissa eli mitä tilannekohtaisia funktioita niillä on (Potter & Wetherell 1994, 32-33). Funktiolla tarkoitetaan diskurssianalyysissa sitä mitä

kielenkäyttäjät tulee puheellaan tosiasiasa tehneeksi tai tehneeksi mahdolliseksi. Puhe saattaa olla hyvin moniulotteista. Tutkijan keskeinen haaste onkin merkityssysteemien käyttötapojen yksityiskohtien jäsentäminen. Puheen yksityiskohdat ovat merkkejä puheen tuottajan tulkintoista. Nämä merkit ovat johtolankoja, joiden pohjalta on mahdollista tehdä oletuksia ja rakentaa tulkintaa puheesta ja kielen käytön funktioista. (Suoninen 1993, 54-59.) Puheen merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat toisiinsa kietoutuneita. Puheen funktioita koitin eritellä pohtimalla mitkä funktiot ovat puheessa potentiaalisina läsnä, en niinkään sitä mikä on toimijan itsensä tarkoittama vaikutus. Yritin siis tarkastella mitä asiointiloja toimija puheellaan tekee mahdolliseksi. Funktioiden tarkastelussa mietin muun muassa puheiden moraalisuusulottuvuutta eli mikä tarkoitus selonteolla eli perustelupuheella oli. Toisaalta tarkastelin myös sitä mikä tarkoitus puheella tuotetulla toimijuudella oli.

Tunnistaessani puhetapoja, laskin samalla niiden esiintymistiheyttä aineistossani. Kirjasin siis jokaisen löytämäni puhetavan muistiin ja kustakin sen uudesta esiintymisestä tein merkinnän. Yhteensä eri puhetapoja koskevia haastattelukatkelmia on aineistossa 181, joista yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetapaa esiintyy 74 kertaa, yksinäisyys tavallisen ilmiön ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa –puhetapaa 43 kertaa ja yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetapaa 64 kertaa. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että samakin vanhus käytti useita eri puhetapoja ja liikkui eri positioissa. Lähes jokainen haastateltu puhui siis käyttäen kaikkia analyysissa esiintuvia puhetapoja. Tämä kuvaa osaltaan sosiaalisen todellisuuden monimerkityksellisyyttä. Puhetapojen etsimisessä oman haasteensa toikin juuri se, että puhetavat eivät ole persoonaan sidottuja, vaan samassakin haastattelussa esiintyi useita keskenään ristiriitaisia puhetapoja.

5 YKSINÄISYYS TAVALLISENA ILMIÖNÄ

Aloitin tutkimukseni tuloksia käsittelevät luvut yksinäisyys tavallisena ilmiönä – puhetavoista. Näissä puhetavoissa yksinäisyyteen ei liitetä ongelmapuhetta. Tämän vuoksi luvun näkökulma poikkeaa aikaisemmin esiteltyjen yksinäisyystutkimusten ongelmalähtöisyydestä. Yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetavoissa vanhukset eivät koe olevansa yksinäisiä. Yksinäisyys tarkoittaa lähinnä yksin asumista ja olemista. Yksinäisyys saa tavallisia elämään kuuluvia ja positiivisia merkityksiä. Tältä osin voisikin kyseenalaistaa onko tutkimukseni yksinäisyystutkimusta. On kuitenkin huomattava, että vaikka vanhukset puhuvat yksinäisyydestä tavallisena ilmiönä, se on yksi tapa puhua yksinäisyydestä, jolla on oma tarkoituksensa.

Käsittelen jokaisen puhettavan kohdalla avainmetaforaa, yksinäisyyden perustelua ja subjektipositiota. Avainmetaforalla tarkoitan puhetapaan kuuluvaa ns. avainlausumaa, joka kuvaa yksinäisyyttä ilmiönä. Vaikka käsittelen erikseen yksinäisyyttä ilmiönä, sen perustelua ja siihen liittyvää positiota, ovat ne kaikki toisiinsa sidoksissa ja ilmenevät samassakin puheessa. Analyysissä olen kuitenkin joutunut erottelemaan ne toisistaan analyysin sujuvuuden ja ymmärrettävyyden vuoksi.

Haastateltavien anonymisyyden säilyttämiseksi, olen poistanut tunnistettavuuteen vaikuttavat tiedot haastattelupätkistä. Olen antanut numerot jokaiselle haastateltavalle. Olen numeroinut jokaisen haastattelun ja jokaisen aineistoon kuuluvan haastatteluotteen eli esimerkiksi haastatteluote 3:1 tarkoittaa haastateltavaa/haastattelua numero 3 ja kyseisen haastattelun otetta numero 1.

5.1 Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana

Avainmetafora: ”maailman luonnollisin poismeno”

Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana –puhetavassa vanhukset puhuvat yksinäisyydestä tavallisena arjen ja elämänkulun ilmiönä. Yksinäisyys on yksin asumista ja yksin olemista, ei niinkään yksinäisyyden kokemista. Tämä puhetapa

aktivoituu usein kuolemantapauksien yhteydessä. Puhetapaan kuuluu puhuminen passiivissa: ”se on tällaista”, ”kaikki kuuluu”, ”suku on mennyt”, ”se tulee, ei sille voi mitään” jne. Asiat todetaan ilman epäröintiä tai selittelyä. Yksin jääminen on luonnollinen osa vanhuutta.

Yksinäisyyden perustelu tosiasiapuheessa

Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana –puhetavassa vanhukset perustelevat yksinäisyyttä vanhenemiseen liittyvällä välttämättömällä sosiaalisen verkoston vähenemisellä. Ystävät ja sukulaiset kuolevat ympäriltä. Yksin jääminen perustellaan vanhuuteen kuuluvana, luonnollisena ja välttämättömänä asiana. Seuraavassa esimerkkiotteessa tämä merkityksellistämisen tapa näkyy hyvin:

H: Tässä ollessa hän sitten kuoli. Siitäkin on jo toistakymmentä vuotta

S: Niin että olet sitten niin kauan jo yksin ollut siinä. Se on varmasti ollut sitten iso elämänmuutos

H: Niin se on tällaista, elämä tuo hyviä ja huonoja asioita. Taikka ei niin huonoja, etteikö niitä olisi kestänyt niitä. Kaikki kuuluu siihen elämään, että jos ajattelee, että kaikki on vain sitä hyvää aina, niin sitä se ei ole.

S: Näin se on, että ne on ne molemmat puolet

H: Hyvää ja surua ja kaikenlaista siihen mahtuu pitkään elämään. (haastatteluote 3:1)

Haastatteluotteen 3:1 alussa vanhus kertoo puolisonsa kuolleen ja minä oletan, että se on ollut hänelle iso elämänmuutos. Vanhus puolestaan toteaa, että ”se on tällaista” ja ”elämään kuuluu hyviä ja huonoja asioita”. Yksin jääminen ei siis tavallaan ole erityisen huono tai hyvä asia, vaan se otetaan annettuna, vanhuuteen kuuluvana tosiasiana. Yksinäisyys todetaan, se on itsestään selvyys, ei uutinen. Yksinäisyyden pitämistä tosiasiana nimenomaan vanhuudessa kuvaa ilmaisu ”kaikenlaista mahtuu pitkään elämään”.

Vanhukset normaalistavat yksinäisyyttä vanhuuden tosiasiana eri tavoin. Seuraavissa esimerkkiotteissa normaalistamista tehdään tietyillä sanavalinnoilla:

S: ovatko nämä jotka tunnette, jotka ovat sanoneet, että ovat yksinäisiä, niin ovatko he sitten minkä vuoksi yksinäisiä?

H: No en mä tiedä.. Se juur, joka sitä aina valittaa, niin puhuu siitä miehestä

S: niin, että se liittyy siihen miehen poismenoon

H: niin, sen mies oli sairaana. Mutta en mä tiedä. Se on maailman luonnollisin asia toi poismeno.(haastatteluote 10:4)

H: Sitä luonnostaan tapahtuu, että yäki vähenee. Että tuota mitkä on niitä viimeisiä valojen sammuttajia, niin kyllä siinä semmoinen on. (haastatteluote 14:5)

Haastatteluotteessa 10:4 vanhus käyttää ilmaisua ”maailman luonnollisin poismeno”. Myös haastatteluotteessa 14:5 vanhus käyttää sanaa ”luonnostaan”. Luonnollisesti ilmaus normalistaa läheisten poismenoa ja siitä aiheutuvaa yksinäisyyttä. Yksinäisyys on vanhuuteen kuuluva kyseenalaistamaton asia, koska puhe ei sisällä epäröintiä tai selittelyä. Näin yksinäisyys otetaan annettuna ja se hyväksytään ilman argumentointia (vrt. Billig 1987 & 1991). Tosiasiapuhe on selkeästi kulttuurisesti jaettava ja hyväksyttyä puhetta.

Myös seuraavissa haastatteluotteissa vanhukset normalistavat yksinäisyyttä tietyillä ilmauksilla:

S: Mites onko sitten lapsuudesta tai nuoruudesta tai työelämästä sen aikaisia ystäviä vielä tai?

H: Ei oo. Ne on melkein niin iäkkäitä, että ne ei lähde mihinkään tai sitten ne on kuollut. (nauraa) Tässä oli ihan sellaiset tyttären kummivanhemmatkin, että me oltiin ihan siihen saakka, kun kumpikin kuoli ihan lähekkäin. Rouva meni tammikuussa, mies meni toukokuussa ja sitten heidän tytär meni heinäkuussa, yks kaks.(haastatteluote 12:2)

H: Eipä tässä muuta, kun ihmettelee kuinka vuodet vilistää. On jo 88 vuotta kertynyt. Ja sillä tavalla on, että niitä kouluaikaisia tuttavia on niin vähän enää. Että tuolla, kun kaupungilla kulkee, niin se on ihme, jos joku vastaan tulee.

S: että on vähentynyt

H: joo se on kato käynyt. (haastatteluote 14:1)

Haastatteluotteessa 12:2 vanhuudessa tapahtuva läheisten poismenon luonnollisuus käy selvästi ilmi. Kun vanhus kertoo ikäistensä kuolemasta, hän ei selittele asiaa millään lailla. Sen sijaan, kun hän puhuu nuoremman henkilön kuolemasta, puhuja käyttää ilmaisua yks kaks. Nuoremman henkilön kuolema on siis yllättävää, mutta vanhusten kuolemat eivät. Ne kuuluvat elämänkulkuun. Haastatteluotteessa 14:1 vanhus puolestaan tuottaa yksinäisyydestä tavallisen asian ilmaisulla ”se on ihme, jos

joku vastaan tulee”. Myös luonnonmuutoksista alunperin kertovalla ilmaisulla ”kato on käynyt”, vanhus tosiasiallistaa ikätovereiden vähenemistä.

Vanhukset eivät yksinäisyyden tosiasiapuheessa joudu perustelemaan ja oikeuttamaan yksinäisyyttä, koska sen merkityksellistyminen nojaa kulttuurissa esillä olevaan vanhenemisen selitysmalliin, joka on kaikkien käytettävissä. Tosiasiapuheella vanhus tuottavat kuitenkin moraalista puhetta siinä suhteessa, että yksinäisyys tulee hyväksyä vanhuudessa osana elämää. Jos näin ei tee, ei ole ”kypsä” vanhus. Puhumalla yksinäisyydestä luonnollisena osana vanhuutta, puhujat samalla osoittavat omaksuneensa kulttuuriimme kuuluvan käsityksen siitä mitä normaaliin vanhenemiseen kuuluu. Puhe osoittaa vanhuuteen kuuluvan elämäntapaajattelun mukaisen kehitystehtävän toteutumista eli oman ja läheisten kuoleman läheisyyden hyväksymistä.

Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana -puhetavassa yksinäisyys ei ole oikeastaan kenenkään vika. Yksinäisyys on vain seurausta vanhenemisestä ja läheisten poismenosta. Vanhusta ei kukaan ole tarkoituksella jättänyt yksin, vaan yksinäisyys on tulosta ihmistä suuremmista voimista. Puheella ei siis ketään syytetä yksinäisyydestä tai velvoiteta esimerkiksi pitämään huolta vanhuksista. Yksinäisyyden lievittämiseksi tai poistamiseksi ei myöskään kenenkään tarvitse tehdä mitään.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: sivusta seuraaja

Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana –puhetapa sisältää sivusta seuraajan subjektiposition. Haastateltavat tuottavat vanhuksista tapahtumien seuraajia, jotka eivät itse vaikuta tapahtumien kulkuun. Seuraavat esimerkkiotteet kuvaavat hyvin tätä:

S: onko ystävät pidempi aikaisia?

H: ne on tässä tullut, tässä on. Niitä olis enemmänkin, mutta niitä on kuollut.

Se vähenee iän myötä ystäväpiiri. Ja monella niitä ei sitten ole ollenkaan, että kaikki on jo pois. (haastatteluote 3: 2)

H: Se oli heti vaimon kuoleman jälkeen niin, mutta ei se.. tai se on luonnollista minusta. Että ei mitään depressiota tai mitään. Kaikki tasaantuu. Aika kyllä hoitaa sittenkin vaikkei siltä tuntuisi.(haastatteluote 5:5)

Haastatteluotteessa 3:2 vanhus tuottaa sivusta seuraajan positiota kertomalla, että ystäviä on kuollut, ystäväpiiri vähenee iän myötä ja monella kaikki on jo pois. Vanhus vain toteaa asiat ja hän puhuu passiivissa. Myös vanhuksen toimijuus on passiivista. Myös haastatteluotteessa 5:5 vanhus puhuu passiivissa. Vanhus toteaa, että kun puolison kuolemasta kuluu aikaa, myös yksinäisyyden kokeminen helpottaa. Vanhuksesta tulee sivusta seuraaja, joka odottaa ajan hoitavan haavat. Tosiasiapuheessa vanhuksen ei tarvitse tuottaa keinoja selviytyä yksinäisyydestä, koska se on osa elämää ja ajan myötä tunteet helpottavat.

Tosiasiapuheessa vanhus ei siis näytä voivan tehdä itse mitään tilanteelleen. Vanhukset ovat iän uhreja. Tällä puheella on oma funktionsa. Kun yksinäisyys ei ole yhteydessä omaan toimintaan eikä vanhus voi näin ollen itse vaikuttaa yksinäisyyteensä, hän voi vapautua kokemasta häpeää yksinäisyydestä. Yksin asuminen vanhuudessa on kulttuurisesti tunnettu selitysmalli. Uuden puolison löytäminen ei ole tavoitteena tai muut eivät sitä enää oleta. Yksinäisyydestä on tällöin myös helpompi puhua.

5.2 Yksinäisyys valintana

Avainmetafora: ”meitä on erilaisia”

Yksinäisyys valintana –puhetavassa vanhukset puhuvat yksinäisyydestä itse tehtynä valintana. Yksinäisyys on tässä puhettavassa yksin elämistä. Valinta elää yksin on saatettu tehdä jo vanhuutta edeltävissä elämänvaiheissa. Puheelle on ominaista puhuminen aktiivisessa muodossa: ”olen aina tykännyt” ja ”en ole ollut tanssissa kulkeva”. Kun vanhukset puhuvat yksinäisyydestä valintana, sisältää puhe epäröintiä ja selittelyä. Nämä ovat puheen kohtia, joita kuulija saattaa kyseenalaistaa, ihmetellä tai pitää kulttuurisesti poikkeavana.

Yksinäisyyden perustelu valintapuheessa

Yksinäisyys valintana –puhetavassa haastateltavat perustelevat yksinäisyyttä omien tarpeiden mukaisena valintana. Seuraava esimerkkiote kuvaa tätä:

H: niin noin tommonen, kun en ole ollut tanssissa enkä ravintolassa kulkeva ihminen, niin ei ole tullut sitä ystäväpiiriä sillä tavoin. Ja kun olen aina tykännyt nauttia luonnosta ja kulkea tuolla omia polkujani.

H: että niin olen tykännyt tämmöisestä. Että meitä kun on vähän joka junaan meitä poloisia ihmisiä.

S: sitä on aina erilaisia asioita

H: yks kiinnostuu yhdestä ja toinen toisesta ja minä olen aina tykännyt luonnosta.(haastatteluote 20:13)

Esimerkkiotteessa 20:13 vanhus perustelee yksinäisyyttä, yksin elämistä, omana valintana: ”kun en ole ollut tanssissa, enkä ravintolassa kulkeva ja kun olen aina tykännyt nauttia luonnosta ja kulkea tuolla omia polkujani”. Valintapuhe ei ole vain toteamista, vaan puhe sisältää selittelyä ja epäröintiä. Halu elää yksin ei siis ole kulttuurinen itsestänselvyys. Vanhuksen selonteossaan antamat perustelut sisältävät yksinäisyyden oikeuttamista kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksytyllä tavalla. Ihmiset voivat tehdä monenlaisia valintoja oman kiinnostuksensa ja tarpeidensa mukaan. Voi valita tanssit tai omien polkujen kulkemisen.

Myös seuraavista haastatteluotteista ilmenee, että valinta elää yksin ei ole kulttuurinen itsestänselvyys. Vaikka sinkkuus on nykyään muodissa, on puhujan perusteltava aikanaan tehtyä valintaa jäädä yksin eläjäksi. Vanhukset joutuvat varautumaan kulttuurisesti potentiaaliseen kritiikkiin siitä, että valinta elää yksin olisi halveksuttavaa. Vanhukset siis perustelevat valintapuhetta kulttuurisesti hyväksyttävällä tavalla ja samalla tulevat tuottaneeksi moraalipuhetta, kuten seuraavassa esimerkkiotteessa:

H: Tämä minun sisareni, niin hän on yksin, yksinään. Että hän ei ole ollut naimissa, että.. Mutta minä olen saanut sellaisen käsityksen, että ei hänkään sillä tavalla yksinäiseksi itseään tunne. Hänelläkin on ystäviä. Me tapaamme aika usein, soitetaan puhelimella, ollaan puhelinyhteydessä välillä. Niin ei hänkään varmaan sillä tavalla. Hän on joskus sanonut, että hän on valinnut tän yksinäisen ihmisen elämän.

S: niin juu

H: että sellainen tietoinen valinta. (haastatteluote 4:2)

Haastatteluotteessa 4:2 vanhus kertoo sisarestaan, joka on valinnut yksinäisen ihmisen elämän. Vanhus käyttää ilmaisua ”tietoinen valinta” korostaakseen valintaa. Ilmaus ”tietoinen valinta” on vahva siirto pois yksinäisyyden kokemisesta. Sitä, että vanhus elää yksin eikä silti tunne itseään yksinäiseksi, joutuu haastateltava selittelemään sillä, että sisarella on kuitenkin ystäviä. Hän on siis sosiaalinen. Tämä puheen kohta kertoo siitä, että kulttuurisesti luonnollisena pidetystä poikkeaminen vaatii selitystä. Tässä tapauksessa kulttuurisesti luonnollisena voitaisiin pitää sitä, että vanhus olisi yksinäinen, koska asuu yksin. Toisaalta kulttuurisesti luonnollista olisi puheen perusteella myös se, että vanhus olisi mennyt aikanaan naimisiin.

Seuraavassa esimerkkioitteessa 20:2 vanhus puhuu vastaan sitä kulttuurista kritiikkiä, että valinta elää yksin olisi itsekkyyttä. Vanhus joutuu oikeuttamaan yksin elämistään.

Haastatteluotetta ennen vanhus on kertonut aikaisemmin työelämän ohella hoitaneensa äitiään, kunnes tämä pääsi laitoshoitoon.

H: Että tota tuttavat, kun rupes sairastuun ja apua tarvittiin ja oli niin työkaveriakin semmoisia, jota käyvin sitten joskus auttamassa, kun tarve vaati. Että mulla on ollut elämässäni hirveän paljon tämmöstä auttamishommaa, että sillä kai en ole joutunut enkä kerinnyt itellini kaveriakaan hakemaan

S: niin

H: että yksistäni olen ollut ja elänyt sitten tätä (nauraa). Mutta ei tässä mitään hankaluutta ole ollut, että..

S: aivan

H: se (auttamishomma) on ollut hyvin tärkeä tehtävä ja kun noin itsellä on riittänyt aikaa, kun ei ole ollut muuta kuin omasta ittestä huolehtiminen. Varsinkin sen jälkeen kun äiti kuoli. (haastatteluote 20:2)

Esimerkkioitteessa 20:2 vanhus selittää läpi elämän ollutta yksinäisyyttä, yksin asumista ja naimattomuutta sillä, että hänellä on ollut paljon muuta työtä ja muiden auttamista, että ei ole joutunut tai ehtinyt hankkimaan elämänkumppania. Toisaalta muista huolehtiminen ja muiden hoitaminen on ollut tärkeä tehtävä, jota on voinut tehdä, kun ei ole tarvinnut huolehtia kuin itsestä. Puhuessaan toisten auttamisesta ”hyvin tärkeänä tehtävänä” puhuja tulee samalla perustelleeksi yksin olemista itselleen edullisella tavalla, säilyttäen kasvonsa. Puheessa vanhus tuottaa kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksyttävän perusteen yksinäisyydelle. Tällainen peruste on toisten auttaminen. Samalla puheessa hylätään muut mahdolliset perusteet, kuten itsekkyyttä tai erakoituminen, jotka ovat kulttuurisesti huonona pidettyjä asioita.

Valintapuheella vanhuksat tuottavat yksinäisyydelle positiivisen merkityksen niin, että kuulijan ei tarvitse olla huolissaan yksin elävästä vanhuksesta. Vanhuksat puhuvat pois yksinäisyyden ongelmallisuuden. Yksinäisyys ei ole kenenkään syy, vaan se on valittu asia. Yksin eläminen on puhujalle tavallinen, toivottu ilmiö, jota vanhus kuitenkin joutuu oikeuttamaan. Yksinäisyys valintana ei siis ole kulttuurisesti itsestään selvää ja luonnollista. Puheella vanhuksat toisaalta myös tuottavat arvostusta omalle elämälleen puhumalla muun muassa aiemmin elämässä tehdyistä hyvistä teoista ja omasta tärkeydestä muille ihmisille. Kun arvostaa omaa elämäänsä, se myös estää kokemasta yksinäisyyttä.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: valintoja tekevä aktiivinen toimija

Yksinäisyys valintana -puhetavassa vanhuksen toimijuus on aktiivista. Aiemmin esitetyissä esimerkkioitteissa ilmenee kuinka vanhuksat tuottavat itsensä auttajana, kulkijana, toimijana, valitsijana jne. Haastateltavat tuottavat vanhuksesta aktiivisen, valintoja tekevän toimijan, joka on itse valinnut yksinäisen elämän. Toimijuus on vanhuksesta itsestä sisältäpäin ohjautuvaa, kuten seuraavassa haastatteluotteessa:

H: Että mä olen sellainen omissa oloissa. Sellainen hidas hämäläinen. Viihdyn kauheasti kotona. Mulla ei ole ikinä sellaista tunnetta, että mitä mä tekisin tai kun joku tulis. Eihän nykyään juuri.. kaupungissa ei vallankaan, se olis aika harvinaista. Ei tosiaan oo koskaan sellaista (yksinäisyyden tunnetta), olen sellainen kuuntelija. Se on varmaan mun luonteeseen liittyvä. Mä en kärsi siitä yhtään. Että mä meen, jos kutsutaan. Että ei mulla mitään sellaista oo ettenkö mä menis. Mä oon vähän sellainen seurailija. Se on varmaan luonne. Että on sellaisia hiljaisia hämäläisiä. (haastatteluote 16:5)

Esimerkkioitteessa 16:5 vanhus kertoo, että viihtyy omissa oloissaan eikä koe yksinäisyyttä. Yksinäisyys on siis itse valittua, omista tarpeista ohjautuvaa. Valintoja tekevän toimijan positiossa vanhus joutuu varautumaan mahdolliseen kulttuuriseen kritiikkiin siitä, että yksin eläjänä olisi syrjään vetäytyvä tai epäsosiaalinen. Tämä ilmenee otteen lopussa vanhuksen alkaessa perustella, etteikö menisi jos hänet kutsutaan jonnekin. Puhuja puhuu pois sen mahdollisuuden, että olisi syrjään vetäytyvä tai että yksinäisyys olisi hänelle ongelmallista. Näin kuulijaa vakuutetaan siitä, että yksinäisyys on omaehtoista ja itselle sopiva asiantila.

Samoin seuraavassa esimerkkiotteessa vanhus kuvaa itseään omia tarpeita toteuttavana valitsijana:

S: Jos kertoisit eri elämänvaiheista ja nyt tästä elämänvaiheesta. Ja jos on ollut yksinäisyyden kokemuksia, niin niistä?

H: No en voi oikein sanoa, että minulla olisi sellaisia yksinäisyyden kokemuksia, kun sitä on ollut... Minä oon sairaanhoitaja, että oon sairaalatyössä ollut. Että sitä on päivittäin ollut pakko tavata kuuskymmentä ihmistä. Että sitä on sitten mielellänsä jo iltaisin, että ei jaksa sitä yhteistä. Mut en minä tiedä, että minä niin olisin siitä yksinäisyydestä.. onhan se oma rauhansa ja sellainen, että jokainen kokee sen eri tavalla. Ja toisille pitää aina olla mennä ja pompottaa, mutta minä en olis jaksanut sellaista enää. Minä tartten rauhottua. (haastatteluote 15:1)

Vanhus kertoo työelämässä joutuneensa tapaamaan paljon ihmisiä ja on siksi halunnut valita yksinäisen elämän. Hän tarvitsee tilaa itselleen ja rauhoittumiselle, eikä ole siksi kokenut yksinäisyyttä. Valintoja tekevän aktiivisen toimijan positiossa vanhus on itsenäinen ja toteuttaa omaa tahtoaan.

5.3 Yksinäisyys vapautena

Avainmetafora: ”oikeutetusti aika tehdä asioita itsestä lähtien”

Yksinäisyys vapautena –puhetavassa vanhukset puhuvat yksinäisyydestä positiivisena asiana. Yksinäisyys voi olla kaivattua omaa rauhaa tai helpotus aiempien elämäkokemusten valossa. Puhetapa voi aktivoitua vaikeiden elämäkokemusten jälkeen. Vapauspuhe sisältää sekä kohtia, joissa puhe ei sisällä juurikaan selittelyä että kohtia, joissa puheessa on paljon vakuuttelua ja selittelyä. Selittelyä vaativat puheen kohdat kertovat siitä, että kuulija saattaa ihmetellä tai kyseenalaistaa selontekoa. Yksinäisyyden merkityksellistyminen vapaudeksi ei ole kulttuurissa selvästi esillä oleva selitysmalli.

Yksinäisyyden perustelu vapauspuheessa

Vanhukset perustelevat yksinäisyyttä sekä vapautena vetäytyä omaan rauhaan että helpottavana tilanteena aikaisempaan elämäntilanteeseen nähden. Seuraavat esimerkkiotteet kuvaavat vapautta omaan rauhaan:

H: Hyvähän se on joskus olla yksinkin. Semmostakin, sitäkin kaipaa. Kyllä sitä on ihan hyvä olla yksinkin. (haastatteluote 1:6)

H: Ja sitten tietysti on sitten semmosta, että se on aika mukava olla aivan yksin ja hiljaisuudessa kotona.

S. niin, että se on sellaista rauhaa

H: että kyllä sitä tällainenkin momentti on olemassa (haastatteluote 5:12)

H: Tää on sellaista rauhallista, rauhallista.. Minä en kaipaa mitään muuta kuin sellaista hiljaista, rauhallista elämää. Mää oon siihen tottunut. (haastatteluote 7:2)

Haastatteluotteessa 1:6 vanhus tuottaa yksinäisyydestä asiantilan, jota hän tarvitsee joskus. Yksinäisyyttä voi kaivatakin. Puheen toistoilla vanhus vakuuttaa asian olevan näin. Haastatteluotteessa 5:12 tietysti-sana kertoo, että yksinäisyydellä on itsestään selvästi tällainenkin puoli. Samassa otteessa ”Aivan yksin ja hiljaisuudessa kotona” – ilmaisulla voisi olla myös negatiivinen merkitys, mutta tässä otteessa puhuja tuottaa sille päin vastoin hyvin positiivinen merkityksen, kun on ”mukava olla aivan yksin ja hiljaisuudessa kotona”. Sanomalla ”tällainenkin momentti on olemassa”, vanhus vakuuttaa kuulijaa yksinäisyydellä todella olevan tällainen puoli. Haastatteluotteessa 7:2 vanhus ei puolestaan kaipaa mitään muuta kuin hiljaista ja rauhallista elämää. Käyttämällä sanaa ”kaipaa”, vanhus kertoo, että halu yksinäisyyteen ja omaan rauhaan on toivottua.

Kun vanhukset perustelevat yksinäisyyttä omana rauhana, ei puhe juurikaan sisällä selittelyä. Ennemmin vanhukset käyttävät puheessa keinoja, jotka vakuuttavat yksinäisyydellä olevan ilmanmuuta tällainen puoli. Oman rauhan kaipuu nähdään luonnollisena vanhuuden tarpeena, eikä sitä tarvitse perustella monisanaisesti. Sen sijaan yksinäisyydestä annettua selontekoa helpottavana elämäntilana vanhukset joutuvat selittelemään sillä, että aina ei ole ollut näin. Puhe ja sanavalinnat ovat

epäröivämpiä. Vanhukset ennakoivat puheessa sitä, että kuulija ajattelisi, että elämä olisi liian helppoa ja he olisivat itsekkäitä. Seuraavat esimerkkiotteet kuvaavat tätä:

Ennen haastatteluotetta 12:3 vanhus on kertonut miehensä kuolemasta ja siitä, että hän joutui luopumaan kesämökistä sen jälkeen.

S: Mites onko missään vaiheessa ollut sellaisia yksinäisyyden kokemuksia?

H: no ei oo sillai, että mää mitenkään kärsisin niistä, että ehkä se oli helpotus, kun se mieskin vähän sairasti siinä, että hällä pikkasen heitti sitten. Että se on ehkä helpompi sitten.. (haastatteluote 12:3)

Haastatteluotetta 21:2 ennen haastateltava on puolestaan kertonut joutuneensa miehensä äkillisen kuoleman jälkeen hoitamaan sellaisia asioita, joita mies ennen hoiti.

H:Mutta onhan tässä sellainen vapaus, että saa tehdä siinä ajassa ja niinkun itse tykkää

S: että sellaista sitten

H: että kun ajattelee siltä kannalta. Ja ennen kaikkea tässä nyt on se, että täytyy itseensä panostaa ja keskittää. Että nyt olen vaan minä tässä yksin

S: että huomioi oman itsen

H: juu, että noin kun on perheen keskuudessa ollut ja omakin perhe, niin siinä ajattelee aina toisia ja vähän laajemmalti. Että keskittää sitten itseensä. Että tällainen ero tässä nyt sitten on. (haastatteluote 21:2)

Esimerkkiotteessa 12:3 vanhus tuottaa yksinäisyydestä helpottavan asian. Puolison sairastelun jälkeen yksin jääminen on helpotus, kun ei tarvitse kantaa huolta puolisoista. Kyse on siirtymästä hankalasta tilanteesta helpompaan. Oteessa ilmenee moraalisen selonteon paikka kohdasta ”kun se mieskin vähän sairasti siinä” eteenpäin. Kun on kyse puolison kuolemasta ja sen mukanaan tuomasta vapaudesta, täytyy vanhuksen kuitenkin oikeuttaa puheensa kuulijan hyväksymällä tavalla. Vanhus perusteleekin edellä sanomaansa helpotuksen tunnetta puolison sairastelulla. Vapauden tunne puolison kuoleman jälkeen vaatii siis kulttuurisesti hyväksyttävän perusteen, jollainen puolison sairastelun ja puolisoista huolehtimisen voidaan kulttuurissamme katsoa olevan. Vanhus käyttää myös lieventäviä ilmaisuja ”ehkä helpotus” ja ”ehkä helpompi”. Kulttuurisesti hyväksytympää tällaisessa yhteydessä on lievittää asiaa, eikä todeta puolison kuoleman olevan ilman muuta helpottava vapaus.

Esimerkkiotteessa 21:2 vanhus tuottaa vapautta ilmaisuilla ”saa keskittyä vain itseen”, ”saa tehdä niin kuin tykkää”, ”saa tehdä omassa tahdissa”, ”täytyy itseensä panostaa ja keskittää”. Kuten edellisessä otteessa, myös tässä haastatteluotteessa täytyy yksinäisyydelle annettua positiivista vapauden merkitystä oikeuttaa. Vanhus tuottaa kulttuurisesti hyväksyttävän perusteen individualistiselle puheelle: kun aiemmin on aina perheessä ajatellut toisia, niin nyt on oikeus keskittyä itseensä. Vanhus osoittaa hallitsevansa kulttuurisesti tärkeän familistisen puhetavan, perhekeskeisyyden. Mutta kun lapset ovat aikuistuneet ja puoliso on kuollut, voi tehdä vihdoin mitä itse haluaa ja pitääkin ajatella itseään. Puheella on siis myös moraalinen ulottuvuus.

Vapauspuhetaan vanhukset siis joutuvat oikeuttamaan kulttuurisesti ja moraalisesti hyväksyttävällä tavalla. Selonteoissaan vanhukset oikeuttavat itsenäistä ja itsekeskeistä toimintaansa ja antavat näin itsestään hyväksyttävän selonteon. Puheella vanhukset samalla tuottavat oman elämänsä herruutta. Nyt heillä on oikeus itse määrittellä arkeaan ja tekemisiään. Puhe myös antaa vanhuksille mahdollisuuden vetäytyä omaan rauhaan ja samalla mahdollistaa irtautumista aiemmasta elämästä ja muusta yhteiskunnasta. Vanhus saa käyttää vähenevät voimavaransa niin kuin itse haluaa.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: itseään ajatteleva toimija

Yksinäisyys vapautena –puhetavassa vanhukset puhuvat omasta individualistisesta näkökulmasta ja tuottavat vanhuksille itseään ajattelevan toimijan position. Itseään ajatteleva toimija vanhuksesta tulee elämänkulun myötä vasta vanhuudessa. Itseään ajatteleva toimija eroaa juuri tässä suhteessa yksinäisyys valintana –puhetavan valintoja tekevästä toimijasta, joka on läpi elämän tehnyt omia valintoja. Itseään ajattelevan toimijan positiota kuvaavat edellä esiteltyjen otteiden lisäksi esimerkiksi seuraavat haastatteluotteet:

Ennen haastatteluotetta 12:6 vanhus on kertonut, että aikaisemmin miehen vielä eläessä heillä oli kaikki päivät vilkasta.

H: En osaa ajatella, että tässä olisi jonkun kanssa kaiken päivää. Saa olla yksin. Kai se pitkä avioliitto oli sellainen, että oli aina menoa sitten.
(haastatteluote 12:6)

Ennen haastattelukatkelmaa 9:1 olen esittänyt haastateltavalle kysymyksen onko yksinäisyys yksin olemista vai onko se jokin tunne.

H: Mä en varmaan enää osais olla kenenkään kanssa

S: yksin asuminen on niin tuttua

H: kyllähän se kiva kun joku tulee vieraaksi ja on.. Mutta ei sitä osais olla kenenkään kanssa, sitä tulee niin sellaiseksi.. omat tavat ja.. Aika kummallista olis, jos joutuis johonkin missä olis huoneessa kaksin. (haastattelukatkelma 9:1)

Haastatteluotteessa 12:6 vanhus ei osaa ajatella, että olisi koko ajan jonkun muun kanssa. Hän käyttää ilmaisua ”saa olla yksin” ja perustelee sanomaansa pitkällä avioliitolla. Muista huolehtimisen ja muiden ajattelemisen jälkeen, on vanhuksen nyt oikeutettua ajatella itseään. Haastatteluotteessa 9:1 vanhus käyttää ilmauksia ”en enää osais olla kenenkään kanssa ja ” aika kummallista olis, jos joutuis”. ”En enää” kertoo siitä, että kyse on elämäkulun myötä tapahtuneesta muutoksesta itseään ajattelevaksi toimijaksi. ”Aika kummallista olis, jos joutuis” kertoo puolestaan, että olisi suorastaan vaikeaa asua jonkun muun kanssa, kun on yhden kerran tottunut olemaan itsekseen. Myös ilmaisu ”omat tavat” kertoo vanhuksen itsenäisyydestä. Itseään ajattelevan toimijan positiossa vanhus onkin itsenäinen individualisti, jonka velvollisuudet on hoidettu. Hän on omaa aikaa ja rauhaa kaipaava ja jolle yksinäisyys on näin ollen positiivinen asia. Itseään ajatteleva toimija on aktiivinen, omien tarpeiden toteuttaja. Toisaalta haastatteluotteiden puhe antaa viitteitä siihen, että itseään ajattelevan toimijan positio voi vaikeuttaa sopeutumista uusiin tilanteisiin ja uusien ihmissuhteiden luomiseen. Tästä kertovat ”en osaa ajatella, että tässä olis jonkun kanssa” ja sitä tulee niin sellaiseksi, omat tavat”. Itseään ajattelevan toimijan positiolla saattaa siis olla myös negatiivisia seurauksia.

5.4 Yhteenvedo yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetavoista

Yhteenvedossa kokoaan yksinäisyyden tavallisuudesta kertovat puhetaavat yhteen. Puhetapojen funktioita ja seurauksia pohdin vasta johtopäätöksissä. Esitän ensin kokoavan taulukon ja sen jälkeen kerron lyhyesti puhetapojen olennaisimmat piirteet.

Taulukko 1. Avainmetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys tavallisena ilmiönä – puhetavoissa.

PUHETAPA			
Yksinäisyys tavallisena ilmiönä			
	AVAINMETAFORA	PERUSTELU	TOIMIJUUS
Yksinäisyys tosiasiana	"maailman luonnollisin poismeno"	vanhenemiseen liittyvä välttämättömyys	sivusta seuraaja
Yksinäisyys valintana	"meitä on erilaisia"	oma valinta	valintoja tekevä aktiivinen toimija
Yksinäisyys vapautena	"oikeutetusti aika tehdä asioita itsestä lähtien"	aikaisemmin kantanut huolta läheisistään	itseään ajatteleva toimija

Yksinäisyys vanhuuteen kuuluvana tosiasiana –puhetavassa yksinäisyys on tavallinen osa vanhuksen elämää. Läheisten kuolemiin ja sitä kautta yksinäisyyteen ei voi vaikuttaa. Yksinäisyys ei ole kenenkään vika eikä yksinäisyydelle näin ollen ole syyllistä. Vanhukset vakuuttavat puheella, ettei yksinäisyys ole ongelma. Vanhukset toimivat sivusta seuraajan positiossa, joka on passiivista tapahtumien seuraamista ja toteamista. Vanhus on sopeutunut ja hyväksynyt tilanteensa. Vanhus ei valita. Hän on elämää nähnyt, asioihin realistisesti suhtautuva ja kypsä vanhus, jolle yksinäisyys on elämän tosiasia.

Yksinäisyys valintana –puhetavassa vanhukset puhuvat yksinäisyydestä positiiviseen sävyyn. Yksinäisyys on itse valittua. Yksinäisyys ei siis ole kenenkään aiheuttamaa tai kenenkään syy. Toisaalta vanhukset joutuvat tuottamaan yksinäisyydelle kulttuurisesti hyväksyttävän perusteen, esimerkiksi toisten auttamisen, ettei vanhus tule leimatuksi itsekääksi tai erakoksi. Tässä puhetavassa vanhus on sosiaalinen ja aktiivinen, valintoja tekevä toimija. Hän on yksineläjä. Hän tekee omia valintojaan omista tarpeistaan käsin. Vanhus on tyytyväinen elämäänsä ja tilanteeseensa, eikä koe yksinäisyyttä.

Yksinäisyys vapautena –puhetavassa yksinäisyys on elämäntila, joka on jollainlailla helpottavaa aikaisempaan elämäntilanteeseen nähden. Vanhukset puhuvat yksinäisyydestä positiivisena asiana, omana rauhana ja vapautena. Näin ketään ei tarvitse puhua ottamaan vastuuta yksinäisyydestä. Yksinäisyys mahdollistaa keskittymisen omaan itseen. Vapauspuhetta vanhukset joutuvat oikeuttamaan

aiemmalla elämäntilanteella, jolloin he eivät ole voineet ajatella itseään. Tässä puhettavassa vanhuksen positio on itseään ajatteleva toimija, joka on menneisydessä kantanut huolta muista ihmisistä ja hoivannut muita.

6 YKSINÄISYYS TAVALLISEN JA ONGELMALLISEN ILMIÖN RAJAPINNASSA

Yksinäisyys tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa –puhetavat sisältävät sekä yksinäisyyden tavallisuuteen että ongelmallisuuteen viittaavaa puhetta, mutta eivät ole selkeästi jompaa kumpaa. Yksinäisyys on sekä yksin olemista että yksinäisyyden kokemista. Tavallisuuden ja ongelmallisuuden puhetavat leikkaavat toisiaan. Rajapinnassa olevissa puhetavoissa merkityssysteemit sekoittuvat ja sisältävät aineksia erilaisista puhetavoista. Puhe on tällöin ”toisaalta, mutta toisaalta” -puhetta. Puhe on siis ristiriitaista merkityssysteemien kamppailua, jolloin myös vanhuksen on vaikea asettua selkeästi vain yhteen subjektipositioon.

6.1 Yksinäisyys ajautumisena

Avainmetafora: ”Kohtalo on se mikä se on”

Yksinäisyys ajautumisena –puhetavassa vanhuksat tuottavat yksinäisyydestä asiantilan, johon saattaa ajautua. Yksinäisyys on tällöin kohtalon sanelemaa eikä toivottu tila. Yksinäisyys saa kohtalopuheessa ongelmallisia merkityksiä, mutta vanhuksat puhuvat myös pois tuota ongelmallisuutta mahdollisuudella sopeutua yksinäisyyteen. Puheessa vaihtelevat passiiviset ja aktiiviset muodot.

Yksinäisyyden perustelu ajautumispuheessa

Ajautumispuheessa vanhuksat perustelevat yksinäisyyttä kohtalolla: ihmiset ovat luonteeltaan erilaisia ja elämänkulkuun ei voi aina itse vaikuttaa. Ihmiset ajautuvat erilaisiin tilanteisiin. Toisaalta ihminen sopeutuu tilanteeseensa. Seuraavat esimerkkiotteet kuvaavat tätä hyvin:

S: Osaatko ajatella millaista elämä olisi, jos et olisikaan tavannut miestäsi ja olisit yksin asunut?

H: Mä olen pienestä pitäen ollut semmonen, en niin kuin tämä minun sisareni, että hän ei esimerkiksi leikeissäkään, niin hänellä ei ollut miestä eikä.. Mulla

on kyllä ollut aina, niin kauan kuin muistan, niin pienestä kuin muistan, niin kyllä mulla on ollut näitä nukkeleikkejä ja semmosta ja tietysti sitten kavereitten kanssa, kun on oltu, niin on leikitty kotia ja käyty kylässä ja hienoja rouvia oltu olevinaan. Ihmiset on erilaisia. Ja sitten loppujen lopuksi ihminen on sopeutuvainen. Että semmoseenkin sopeutuu mihin on pakko sopeutua.

S: niin, että se on sitten mentävä eteenpäin sen kanssa

H: Että siinäkin. Kyllähän mä tiedän montakin jotka on kapinoinut vastaan. Sanoneet jostakin, että se oli mun elämäni suurin virhe ja se oli toinen suuri virhe, mutta tota mä olen sellainen, että mä uskon siihen, että kaikki menee niin kuin se on säädetty meneväksi ja jokaisen kohtalo on se mikä se on.(haastatteluote 4:4)

H: niin sä kyselit siitä (millaista on, kun ei ole ollut elämäkumppania) jotakin. Ehkä mä sanoisin jotakin siitä, että mä olen vanhakspojaks jäänyt. Silloin asuttiin.. se oli myös samalla kurssilla kauppakorkeesta, riihimäeltä kotoisin oleva kaveri, parissakin.., ensin asuttiin tuolla x:ssä. ja sitten muutettiin x:ään. ja sitten hänellä oli sellainen tytt.. niinkun nuorella miehellä, sen mä ny kiistan vaikka mä vanhapoika oon, että mää mikään homo oon missään, ei helvetissä, ei missään tapauksessa. Niin tuota, niin hänellä oli oikein mukavan näköinen, tuota tyttöystävä ja tuota sillä oli taas joku likkakaveri

S: joo

H: ja sitten se likkakaveri oli sanonut, että tuota rupeette X:n kanssa, niin hän ei taas hyväksynyt minua, että minä olen niin ujo

S: jaa

H: ja sillä lailla se.. ja on sanottava, että ei minun tuota missään, että mä olisin jotenkin.. joku tuota sanokin, kun kävi siellä xxx:lla, että sinä se vaan elelet vanhanapoikana, sinä olet liian krantt

S: niin

H: niin siinä voi olla.. ja yks rouvakin sanoi sieltä meidän osastolta, että hyvää et saa, huonoo et huoli. Että näin se kai on sitten

S: jaa

H: Kyllä mun on sanottava, että se oli silloin työvuosina ja kouluvuosina jotenkin se ujous, se meni tuota.. ensin jotain sellaista jännittämistä, että joutuu jonkin ryhmän silmätikuksi, että se meni ihan sellaiseksi neuroottiseksi, mä sanoisin, että ei se ollut mitään tavallaan ujoutakaan. Silloin mä päätin oikeestaan että minä en, minä en tuota hommaa tänne jälkipolvea.(haastatteluote 7:1)

Haastatteluotteessa 4:4 vanhus kertoo kuinka lapsuudesta asti ihmiset ovat erilaisia. Tähän asti puhe on ei-ongelma –puhetta. Tämän jälkeen puheessa tulee kohta, jossa vanhus tuottaa yksin olemisesta ongelmapuhetta: ”on pakko sopeutua”. Toisaalta ”ihminen on sopeutuvainen” kertoo siitä, että tilanteeseen on mahdollista sopeutua.

Otteen lopussa selviää, että vastaan kapinoinnista huolimatta elämä menee niin kuin menee. Kohtaloonsa ei voi vaikuttaa, mutta tilanteeseensa voi sopeutua.

Myös haastatteluotteessa 7:1 vanhus tuottaa yksinäisyydestä otteen alussa kohtalonomaista ongelmapuhetta sanomalla ”mä olen vanhakspojaks jäänyt”. Heti perään vanhus kiistää olevansa homoseksuaali, vaikka onkin vanhapoika: ”sen mä ny kiistan vaikka mä vanhapoika oon, että mää mikään homo oon missään, ei helvetissä, ei missään tapauksessa”. Vanhus joutuu tuottamaan hyväksyttävän selonteon itsestään. Vanhuksen on tehtävä selväksi, ettei ole yksin seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Vanhus puhuu pois poikkeavuutta muihin nähden: puhumalla ettei missään nimessä ole homo, hän samalla vakuuttaa pitävänsä naisista ja olevansa normaali mies. Seuraavaksi vanhus tuottaakin yksinäisyydelle perusteluksi luonteenpiirteensä, ujouden. Luonteelle ei voi mitään. Vanhus kuitenkin puhuu yksinäisyydelle myös kohtaloon viittaavan toisen perustelun: ”hyvää en saa ja huonoa en huoli”. Vanhuksella olisi siis ollut mahdollisuus elämänkumppaniin, jos olisi ”huolinut huonomman”. Kun hyvää ei voi saada, niin ei myöskään sitten halua huonoa. Kohtalo on määrännyt luonteen ja sen, ettei voi löytää kumppania. Otteen lopussa vanhus kuitenkin kertoo, että on itse päättänyt, ettei hanki lapsia. Tässä yhteydessä vanhus tuottaa mahdollisuuden ymmärtää, että yksinäisyys ei ole ongelmallista. Elämä on vain mennyt näin ja hän on tehnyt päätökset sen mukaisesti. Vanhus ei ole voinut muuttaa kohtaloaan, vaan on sopeutunut siihen.

Kohtalo- tai ajautumispuheella puhujat puhuvat siis pois sen mahdollisuuden, että yksin oleminen olisi suoranainen ongelma. Yksinäisyys on asia, johon vanhus ajautuu ja siihen voi sopeutua. Ajautumispuheella vanhukset puhuvat pois sen, että he olisivat epäonnistuneita elämässään. Kohtalo on ehkä kulttuurisesti hyväksytympi peruste kuin se, että kaikki eivät vain voi voittaa ”ihmissuhdemarkkinoilla”. Yksinäisyys ajautumisena –puhetavalla vanhuksen on mahdollista myös vapautua siitä, että hän olisi itse täysin vastuussa yksinäisyydestään.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: sopeutuva ajautuja

Yksinäisyys ajautumisena –puhetavassa haastateltavat tuottavat vanhukselle sopeutuvan ajautujan position. Toimijuudessa tapahtuu siirtymiä toimijuuden passiivisuuden ja aktiivisuuden välillä. Vanhus on ajautunut yksinäisyyteen, mutta haastateltavat kuitenkin tuottavat vanhukselle myös mahdollisuuden tehdä päätöksiä tilanteeseen sopeutumiseksi, kuten edellä esitetyssä haastatteluotteessa 7:1 ja seuraavassa esimerkkiotteessa:

Ennen otetta olen kysynyt haastateltavalta mitä yksinäisyys voisi olla ja haastateltava on ensin kertonut siitä, että avioliitossakin voi olla yksinäinen, jos puoliset eivät ota toisiaan huomioon.

H: Toiset ihmiset saavat lapsia ja toisille ei tule vaikka kuinka odotettaisiin. Ei löydä sellaista miestä tai naista tai ei uskalleta. Tai mistä se kulloinkin riippuu. Mutta kyllä minä olen ainakin elämässäni.. Mä en niin kauheen tiukkaa pistä mihinkään suuntaan, että ei tarvitse katua. Ei niin valikoi, mutta kyllä se vähän tarttee kohdata. Kyllä minäkin olin kesälomalla menossa ja tuli junassa vanhempi mies kysymään, että enkö lähtisi hänen kanssaan. Junassa.. Että ei se nyt ihan sellaista ole, että lähetään ihan kenen tahansa kanssa.

S: onko sinulla sitten ollut sillai, että olisit kaivannut seuraa?

H: kyllä mulla jonkin verran seuraa on ollut. Se on niin, että kenties mies ei ole uskaltanut. Se on johtunut hänen omista hommistaan. Mutta olis vissiin sitten myöhemmin, kun sitä ikää on tullut. Mutta en minä olis jaksanut enää eläkeiässä. En mä jaksanut. Ei siitä mitään olis tullut. Se olis pitänyt silloin aikoinansa. Sitä on niin paljon jo itsenäistynyt sitten. Ei sitä jaksa. Kyllä siis ei meistä olis tullut enää mitään. Olis tarvinnut kasvaa tavallaan yhteen. Ei kyllä me sen verran erilaisia oltiin. Että kyllä mä ratkaisin, että ei. (haastatteluote 15:6)

Haastatteluotteen 15:6 alussa vanhus puhuu ajautujan positiossa. Vanhus kertoo kuinka toiset ihmiset saavat lapsia ja toiset eivät, vaikka kuinka haluaisivat. Voi olla, ettei löydä kumppania tai uskaltaudu suhteeseen. Vanhus kuitenkin kertoo, että itse on ollut avoimin silmin liikenteessä: ei ole ollut liian vaativa. Se, ettei ole puolisoa, ei siis ole itsestä kiinni, vaan tilanteeseen on ajautunut. Vaikka on katsellut maailmaa avoimin silmin, ei kenen tahansa mukaan voi lähteä ja vaikka itse ehkä olisi halunnut suhteeseen ei toinen osapuoli ole uskaltanut. Tästä eteenpäin vanhus tuottaa sopeutumispuhetta tilanteeseensa ja positio muuttuu sopeutuvaksi ajautujaksi. Vaikka myöhemmin olisi voinut olla tilaisuus suhteeseen, on puhuja päättänyt itse, ettei enää

jaksa aloittaa suhdetta. Sopeutuvan ajautujan positio pitää yllä vanhuksen elämänhallintaa ja toisaalta vapauttaa kokemasta häpeää tai syyllisyyttä yksinäisyydestään.

6.2 Yksinäisyys elämän rajoittumisena

Avainmetafora: ”Kaipaen sitä, kun ei enää voi sillä lailla, mutta näinkin tulee toimeen”

Yksinäisyys elämän rajoittumisena –puhetavassa vanhukset tuottavat yksinäisyydestä vanhenemiseen liittyvän asian, joka on jossain määrin ongelmallista, mutta johon voi itse vaikuttaa ja johon tulee sopeutua. Puhetapa aktivoituu elämän rajoittuessa. Elämän rajoittuminen sisältää erilaisia vanhenemiseen liittyviä menetyksiä: niin toimintakyvyn heikentymisen kuin läheisten kuolemat. Yksinäisyys elämän rajoittumisena –puhetavassa vanhukset kaipaavat aikaisempaa elämäänsä: niin toimintaa, toimintakykyä kuin läheisiä ja ystäviä. Yksinäisyyteen liittyy surua menetyksistä. Yksinäisyyteen on kuitenkin mahdollista vaikuttaa. Puheessa vaihtelee aktiivisuus ja passiivisuus. Yksinäisyys otetaan toisaalta annettuna, vanhuuteen liittyvänä asiana, mutta toisaalta yksinäisyyteen voi myös vaikuttaa.

Yksinäisyyden perustelu rajoittumispuheessa

Rajoittumispuheessa vanhukset perustelevat yksinäisyyttä aiemman elämän menetyksillä. Menetykset ovat terveyden ja toimintakyvyn heikentymistä sekä läheisten kuolemia. Seuraavissa haastatteluotteissa vanhukset perustelevat yksinäisyyttä elämän rajoittumisena toimintakyvyn menetyksillä:

H: Se on 85 vuoden kieppeissä, huomaa kuinka se liikunta on tärkeä siinä ennaltaehkäisevänä ja kuinka tämä mielikuvatyöskentelyä vaatii enemmän ja siitä huolimatta joutuu taistelemaan.

S: Mikä siinä on?

H: Aika tulee vähän pitkäksi. Voimat vähenee, niin tää viihdyttävä puuhailu jää vähemmälle.

S. Huomaa, että voimat vähenee

H: Sitä aina on jotain mitä pitäisi hoitaa, mutta ajattelee, että tekee sitten ensi viikolla. Sitä tulee sellaisia vaivoja ja joku muistin osa vaikuttaa sillä tavalla, että nimien löytäminen hidastuu, ei tuu mieleen.

S: sellaisia vaikutuksia

H: Luonnollista varmaan tämmöinen. Kyllä sitä on sellaisia harrastuksia joilla koittaa pitää tätäkin puolta vireillä, että voimistelua löytyy henkisellekin puolelle.(haastatteluote 17:5)

H: Minulla on kuitenkin ollut aina paljon työtä ja toimintaa siihen aikaan kun olen ollut vielä virkeä ja niin pois päin, että tuota paljon olen liikkunut. Nyt kaipaan sitä kun ei voi enää sillä lailla. Mutta näinkin tulee toimeen. Että kun tää terveys sentään on näinkin hyvä, että ei mulla. Silmään pitää tipauttaa tippa, kun on paine tässä oikeassa silmässä. Näkökin rupee oleen vähän. Sen tiedä, että yhdestä silmästä on kaihi leikattu ja toiseen silmään rupee kasvamaan, mutta se on sitten ajan kysymys koska se sitten leikataan. Mutta tän ikäisellä ihmisellä rupee oleen jo. (haastatteluote 20:4).

Haastatteluotteessa 17:5 vanhus tuottaa ongelmapuhetta kertomalla kuinka tilanne vaatii enemmän mielikuvatyöskentelyä ja siitä huolimatta hän joutuu taistelemaan yksinäisyyden tunnetta vastaan. Aika tulee vähän pitkäksi. Tätä yksinäisyyspuhetta vanhus perustelee kertomalla voimien vähenemisestä. Hän perustelee yksinäisyyttä vanhuuden myötä tulevilla vaivoilla: on luonnollista, että voimat hiipuvat. Puhumalla asian luonnollisuudesta, vanhus alkaa samalla puhua pois yksinäisyyden ongelmallisuutta ja tuottaa moraalista puhetta: täytyy koittaa pärjätä kaikesta huolimatta.

Haastatteluotteessa 20:4 vanhus on ollut aiemmin aktiivinen. ”Kaipaen sitä kun ei voi enää sillä lailla” –ilmaisulla hän tuottaa yksinäisyyspuheesta ongelmallista. Seuraavaksi vanhus kuitenkin lieventää ongelmapuhetta ja tuottaa rajapintapuhetta sanomalla ”mutta näinkin tulee toimeen, että kun terveys on näinkin hyvä, että ei mulla”. Tämän jälkeen vanhus jälleen kuvaa toimintakyvyn heikentymistä sanomalla ”silmään pitää tipauttaa tippa” ja ”näkökin rupee oleen jo”. Seuraavaksi vanhus perustelee yksinäisyyspuhettaan sillä, että vanhuksella rupeekin olemaan tällaisia tuntemuksia. Toimintakyvyn heikentyminen otetaan annettuna ja se on itsestään selvää. Vanheneminen on selvä yhteisesti jaettu peruste yksinäisyydelle.

Seuraavissa haastatteluotteissa vanhukset puhuvat läheisten menettämisen ja ihmissuhteiden puuttumisen perusteluksi yksinäisyydelle:

H: Siitä (puolison kuolemasta) puhuttiin sitten, kun tunsivat miehen. Mutta kyllä mää oon sitä mieltä, että kyllä se suru, se täytyy surra silloin aikanaan. Että se sitä elämää jatkossa sitten helpottaa. Mutta se on silloin aikanaan surtava ja saatava surra, että siinä on kai järkeä siinä asiassa, että se on kai todettu oikein. Että ne jotka, sanotaan, että on jäänyt suru surematta, niin se vaivaa. Ja se, se on silloin aika vaikeeta se elämä. Ehkä siitä pääsee sitten. Se kaipaus ja se ikävä, kyllähän se tulee aina aika-ajoin, mutta en mää sillä lailla, että mää joka sanasta, kun rupeen puhuun siitä ihmisestä, että tulis itku. Että se ei enää oo niinkun mukana, mutta tuota kyllähän se aina sellainen, toisen ihmisen kanssa, kun on elänyt elämänsä niin onhan se sellainen menetys tavallaan. (haastatteluote 3:13)

H: että näin niin touhuun tulee. Mutta tietysti se ois, kun olis joitakin semmoisia vanhoja ystäviä, jotka joskus poikkeis ja noin tulis jutteleen, niin

S: hmm

H: miksei se olis paikallaan.

S: niin

H: Mutta kun niitä ei ole. Ne on poismennyt. Ja tilalle ei, ei tällöinen vanha ihminen niin löydä enää sillä lailla ystäviä, vaikka minäkin noissa kerhoissa aikoinansa kävin. Ja niinkun siellä vesijumpassakin. Siellähän puhuttiin ja oltiin tuttavilla ja noin. Mutta kun ne oli melkein aina, että niillä oli perhettä. Vaikei niillä ollut enää aviomiestä, niin niillä on lapsia ja lapset käy niitten luona, niin ei ne huomioi sitä, että joku on yksinäinen. Että niitä ei voinut sillä lailla velvoittaa, että tuu nyt käymään. Minä olen antanut ihmisten elää omaa elämänsä ja minä olen elänyt omaa elämäni. Ja minä olen tietysti sopeutunut tähän niin, että ei se mulle rasite ole. Että kyllä se täytyy vaan omasta itsestä kaikki johtua. Niin kun sanoin, että mää voin siten jos joskus tuntuu jotenkin tylsältä, niin lähteä tonne Tammelan torin reunoille kiertään ja kattelemaan.. (haastatteluote 20:30)

Haastatteluotteessa 3:13 vanhus perustelee yksinäisyyttä puolison menetyksellä ja siihen liittyvällä surulla. Hän kertoo, että suru oli surtava miehen kuollessa, muuten se olisi jäänyt vaivaamaan ja elämä olisi ollut vaikeampaa. Silti hän kertoo kaipauksen ja ikävän tulevan aika-ajoin. Yksinäisyydellä on siis ongelmallisia merkityksiä. Heti perään vanhus jatkaa kuitenkin sanomalla ”mutta en mää sillä lailla, että tulis itku” ja vakuuttelee näin, ettei ei asia ole hänelle ongelma. ”Kyllähän se on aina sellainen” normaalistaa puolison menetystä ja sen tuomaa yksinäisyyden kokemusta. Puolison menetyksen jälkeinen suru ja yksinäisyyden kokeminen on kulttuurisesti hyväksyttävää. Vanhus korostaa hyväksyttävyyttä perustelemalla, että on oikein todettu, että jos ei sure aikanaan, niin sitten elämästä tulee vaikeaa.

Haastatteluotteessa 20:30 vanhus kertoo ensin tulevansa touhuun näin, kun elämä nyt on. Seuraavassa lauseessa hän kuitenkin alkaa tuottamaan yksinäisyydestä ongelmapuhetta: ”mutta tietysti se ois, kun olis semmoisia, jotka tulis poikkeen, niin miksei se olis paikallaan”. Seuraavassa lauseessa hän jatkaa jälleen tavallisuuspuhetta: ”Mutta kun niitä ei ole. Ne on poismennyt”. Tämä on kulttuurisesti luonnollinen peruste yksinäisyydelle. Vanhus perustelee yksinäisyyttään paitsi ystävien poismenolla myös sillä, ettei vanhana enää ole helppo löytää uusia ystäviä. Vanhus on kuitenkin itse ollut aktiivinen ja yrittänyt saada ystäviä käymällä eläkeläiskerhoissa. Tämä lisää puheen ongelmallista merkitystä. Hän tuottaa oikeutukseksi sille, ettei ole löytänyt omasta aktiivisuudesta huolimatta ystäviä sen, että hän ei ole voinut velvoittaa muita käymään, koska kaikilla on oma elämänsä. Vanhus on antanut muiden elää omaa elämäänsä ja itse elänyt omaansa muulla tavoin. Puheen taustalla voi tulkita olevan moraalisen sanoman: pitää pärjätä itse eikä saa puuttua muiden elämään. Puheella vastuu yksinäisyydestä tuotetaan vanhukselle itselle: ”se täytyy johtua vain omasta itsestä”. Puhe aktivoi vanhusta tekemään muita ratkaisuja, jos ystäviä on vaikea enää saada. Vanhus näyttäytyy kuulijalle aktiivisena ja moraalisen toimijana.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: aktiivinen sopeutuja

Yksinäisyys elämän rajoittumisena –puhetavassa haastateltavat tuottavat vanhukselle aktiivisen sopeutujan positiota. Aikaisemmasta aktiivisesta toimijasta tulee aktiivinen sopeutuja. Vanhus on joutunut luopumaan niin aiemmasta toimintakyvystään ja toiminnastaan kuin läheisistäänkin, mutta on sopeutunut menetyksiin olemalla itse aktiivinen. Tätä kuvaavat seuraavat esimerkkiotteet:

S: Onko sinulla ollut koskaan sellaista, että kun on yksin kotona, niin tulee ahdistava olo?

H: Ei ole onneksi. Jos tulee sellainen tunne, niin sitten lähtee ja tekee vaikka tikusta asiaa.

S: Että menee jonnekin.

H: Se on ihan toisenlainen olo, kun tulee kotia. Että kyllä sitä aina jotakin löytyy asiaa, poikkeaa johonkin ja.. Vanhat ihmiset on muuten sellaisia, että ne hyvin mielellään ottaa ihan vieraaseenkin ihmiseen yhteyttä. Siellä jutellaan ja ollaan tuttavallisia ja sitä asiaa on monella. Huomaa, että monella on puhumisen tarvetta.(haastatteluote 3:10)

H: kyllä se aika hiljaiselta tuntuu, kun tossa asuttiin yhdessä niin keskusteltiin. Ja kun urheilukilpailuita katsottiin, niin pidettiin peukkuja pystyssä yhdessä, niin kyllä se vähän hiljaiselta tuntuu nytten. Mutta kyllä siihen tottuu. Minä olen käynyt tuolla Mummon kammarissa ja leskien klubissa, siellä on toisia, jotka on yksin jäänyt. (haastatteluote 12:1)

H: Joskus oon aatellut, että tarttis mennä tohon palvelutalolle, kun siellähän on niitä kaikennäköisiä kerhoja ja muuta, että eikö sieltä saisi joskus jotakuta ihmistä käymään kotona vaikka kerran tai kaks viikossa, että tulis juttelemaan, mutta sekin on jäänyt vielä. Kun noin kyllähän niihin kerhoihin sais mennä, en mä sitä sano. Siellä on kaikennäköisiä askartelukerhoja ja muuta, mutta minä en tee näillä sormillani mitään. En mä askartele näillä. Kun en pysty tekemään enää, niin ei mun oo tullut mentyä. Että sillä lailla on jäänyt niinkun hirveen yksistään, mutta se, että minä tykkään lähteä joka päivä liikkeelle. Mä käyn millon missäkin. Jopa tässä kun tuli Ideaparkkiin mahdollisuus kulkea, niin oon sielläkin käynyt jo pari kertaa

S: jaaha, no niin

H: kun vie toi linja-auto. Niin minä haen vaihtelua sillä lailla. Että tota mä tykkään lähteä sitten joskus kun kyllästyy näissä samoissa ympyröissä pyörimään, niin mä voin lähteä tonne xxx ostoskeskukseen. Kiertelen siellä. Näin niin saa vaihtelua omaan elämäänsä. Että itsestä se johtuu mitä sitten haluaa noin virikkeeseen hakea. Ja kun mä tykkään liikkua niin mä lähden. Kyllä mä joka päivä yritän. (haastatteluote 20:12)

S: Millaiselta nyt sitten tuntuu miehesi poismenon jälkeen?

H: Niin, tota kyllä se joskus on ollut niin, että minun täytyy lähteä kotoa. Menen vaikka xxx (kauppaan) tai jonnekin sitten katsomaan vähäsen ja teen pikkuostoksia. Minultahan on kaikki raskas kantaminen kielletty. Niin tällä lailla se sitten menee. Jo kun oikein tulee kaipaus ja vaikea paikka, niin minä lähden sitten. Olen ollut tässä seurakuntien sururyhmässä ja sitten tapasin rouvan, joka asuu tässä lähellä ja meistä on tullut oikein hyvät ystävät.

S: se on oikein mukava

H: Me tapaamme ja me ulkoilemme yhdessä ja hän syö täällä palvelutalossa hyvin paljon. Niin mä tuun kanssa aina joskus syömään. (haastatteluote 21:2)

Haastatteluotteessa 3:10 vanhus tuottaa itsestään aktiivisen toimijan: lähtee ja tekee vaikka tikusta asiaa. Aina on jotakin asioita, joita voi hoitaa ja voi poiketa jonnekin. Samoin haastatteluotteessa 12:1 vanhus kertoo sopeutuneensa puolison menetykseen ja siinä on auttanut oma aktiivisuus: käynnit Mummon kammarissa ja leskien klubissa.

Haastateltavat tuottavat vanhukselle aktiivisen sopeutujan positiota myös haastatteluotteissa 20:12 ja 21:2. Haastatteluotteessa 20:12 vanhus kertoo, että tarttis mennä palvelutalolle, kun askartelukerhoihin sais mennä. Hän ei kuitenkaan voi

mennä, koska ei pysty enää sormillaan tekemään mitään. Tämän vuoksi hän on jäänyt yksin. Vanhus kuitenkin tuottaa itsestään aktiivista sopeutujaa kertomalla, että hän lähtee joka päivä liikkeelle. Hän käyttää aktiivisia verbejä: käy, hakee vaihtelua, lähtee ja kiertelee. Vanhus tuottaa itsestään aktiivisen toimijan ja liikkujan, jonka vuoksi hän pystyy sopeutumaan yksinäisyyteensä. Vielä otteen lopussa hän tuottaa itselleen ja muille vanhuksille velvollisuuden vastata itse omasta olostaan ja tilanteestaan: itsestään se johtuu mitä haluaa virikkeekseen hakea. Myös haastatteluotteessa 21:2 puhuja tuottaa itsestään aktiivisen toimijan sopeutuakseen menetyksiinsä. Hän lähtee ja menee, on seurakunnan sururyhmässä ja tapaa ystäviään.

Myös jo yksinäisyyden perustelu –osassa esitetyissä haastatteluotteissa ilmenee vanhukselle muodostettu aktiivisen sopeutujan toimijuus esimerkiksi seuraavissa kohdissa: ”koittaa pitää tätäkin puolta vireillä, että voimistelua löytyy kyllä henkisellekin puolelle”, ”noissa kerhoissa kävin” ja ”mää voin lähteä tonne kiertelemään”. Vanhuksella on siis aktiivisen toimijan positiossa toimintakyvyn heikentymisestä ja läheisten menetyksistä huolimatta jäljellä voimavaroja, joiden avulla hän voi välttää yksinäisyyden tunnetta. Vanhus pystyy liikkumaan ja toimimaan, lähtemään kotoaan. Samoin vanhuksella on olemassa paikkoja, jonne hän voi mennä ja poiketa. Tämä kertoo siitä, että yksinäisyys on tilanteista eikä se ole vakava ongelma. Vanhus ei ole jäänyt syrjään. Puhe aktivoi vanhusta ottamaan itse vastuuta tilanteestaan ja toimimaan yksinäisyyden lievittämiseksi.

6.3 Yhteenvedo yksinäisyys tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa -puhetavoista

Yhteenvedon avulla kokoaan yhteen yksinäisyydestä tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa kertovat puhetaavat. Puhetapojen funktioita ja seurauksia pohdin vasta johtopäätöksissä. Esitän ensin kokoavan taulukon ja sen jälkeen kerron lyhyesti puhetapojen olennaisimmat piirteet.

Taulukko 2. Avainmetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys tavallisen ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa -puhetavoissa

PUHETAPA			
Yksinäisyys rajapinnassa			
	AVAINMETAFORA	PERUSTELU	TOIMIJUUS
Yksinäisyys ajautumisena	"kohtalo on se mikä se on"	kohtalo	sopeutuva ajautuja
Yksinäisyys elämän rajoittumisena	"kaipaen sitä, kun ei enää sillä lailla voi, mutta näinkin tulee toimeen"	menetykset (toimintakyky ja läheiset)	aktiivinen sopeutuja

Yksinäisyys ajautumisena –puhetavassa vanhukset perustelevat yksinäisyyttä kohtalolla. Vanhus ei ole valinnut yksinäistä elämää, vaan hän on ajautunut siihen. Kohtalo on helpompi hyväksyä yksinäisyyden selitykseksi kuin se, että vanhus olisi epäonnistunut ihmissuhdemarkkinoilla. Ajautumispuheella vanhukset tuottavat itselleen sopeutuvan ajautujan positiota, mikä mahdollistaa yksinäiseen elämään sopeutumisen. Toisaalta ajautumispuhe estää vanhusta ottamasta täyttä vastuuta omasta elämästään. Sopeutujan ajautujan positiossa vanhus on passiivinen ja aktiivinen vuorotellen. Hän ajoittain ajautuu, ajoittain toimii ja tekee päätöksiä.

Yksinäisyys elämän rajoittumisena –puhetavassa vanhukset puhuvat toimintakyvyn ja läheisten ihmisten menetykset yksinäisyyden perusteluksi. Puheessa vaihtelevat sekä tavallisuuden että ongelmallisuuden merkitykset. Vaikka toimintakyky heikkenee ja läheiset ihmiset kuolevat, ei vanhus silti koe yksinäisyyttä suoraan ongelmaksi. Tähän vaikuttaa se, että vanhukset puhuvat itsensä aktiivisiksi sopeutujiksi. Heillä on käytössään selviytymiskeinoja yksinäisyyteensä. Vanhus pystyy liikkumaan ja toimimaan, hän on sosiaalinen ja oma-aloitteinen. Vanhus pystyy aktiivisesti sopeutumaan tilanteeseensa ja olemaan sitä kautta vastuullinen omaan tilanteeseensa.

7 YKSINÄISYYS ONGELMALLISENA ILMIÖNÄ

Yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetavoille yhteistä on se, että yksinäisyys määrittyy niissä ongelmaksi. Vanhukset tuottavat puheellaan yksinäisyydelle sosiaalisen ongelman merkityksen. Yksinäisyys on yksinäisyyden kokemista. Ongelmapuhe ei sisällä epäröintiä, vaan merkitykset tuotetaan selkeästi. Yksinäisyyden ongelmalliset puhetavat näyttävät siis nojaavan yhteisesti jaettuun ymmärrykseen yksinäisyydestä. Puhetavat ilmentävät yhteiskunnallisessa keskustelussa esillä olevia selitysmalleja.

7.1 Yksinäisyys sivuun jäämisenä

Avainmetafora: ”Ne istuu sie, eikä sitten oo mitään”

Yksinäisyys sivuun jäämisenä –puhetavassa vanhukset tuottavat yksinäisyydelle elämästä sivuun jäämisen merkityksen. Tämä puhetapa aktivoituu, kun vanhuksen kunto huononee sekä terveys ja toimintakyky heikentyvät niin paljon, että vanhus ei pääse juuri liikkumaan kodin ulkopuolella tai tekemään juuri mitään. Yksinäisyys on siis sivuun jäämistä toimintakyvyn heiketessä. Kun toimintakyky rajoittuu riittävästi, puhe siirtyy elämän rajoittumisesta elämästä sivuun jäämiseksi.

Yksinäisyyden perustelu sivuunjäämispuheessa

Vanhukset perustelevat yksinäisyyttä sivuunjäämispuheessa huonolla kunnolla ja toimintakyvyn heikentymisellä. Seuraavat esimerkkiotteet kuvaavat tätä perustelua:

*S: No onko vaikka olisi joku käymässä, niin tunne, että olisi yksinäinen?
H: No ihan pieni väläys ehkä, että ei tää nyt niin ihanaa tää elämä ole, vallankin jos särkee ja kolottaa jostain. Semmosina hetkinä ei oo semmosta elämänhalua kun nuorena, ei tietenkään. Eikä innostusta. Ei vanhaksi ole himomista koskaan, kyllä näin on. Monet tilaisuudet pitää sanoa, että ei kiitos, en voi tulla. En lähde. Että voi olla hyvin mielenkiintoinen tilaisuus, eikä pääse. Mutta minä tiedän, että se(meneminen) ei ole hyväksi. Mieli kuitenkin tekisi.(haastatteluote 1:7)*

S: Onko silti sellaisia hetkiä, vaikka on ystäviä, että tulee sellainen yksinäisyys?

H: Kyllä niitä tulee. Sitä tuntee näin, kun ikää tulee jo, ajattelee, että ei se tästä ainakaan paremmaksi mene, että huonommaksi. Sen tuntee jo siinä, että kun on väsynyt, ei jaksa tehdä niin kuin ajattelee. Ajattelee paljon enemmän mitä sitten pystyy tekemään. (haastatteluote 3:5)

H: Kyllä mää televisiostakin olen seurannut, kun ne istuu sie eikä oo sitten mitään. Paikallaan on. Että mun kohdalla ei tuttavapiirissäkään ole. Kaikki pääsee vielä liikkumaan. Kuka huonommin, kuka paremmin, mutta tota on vielä tällaista liikkuvaa. Mutta tosiaan televisiossa on nähnyt vanhuksia, jotka yksistään on kotona, niin sääli tulee. Ajattelee, jos omalle kohdalle tulee, niin. Koitan sitten johonkin päin hakeutua.(haastatteluote 12:1)

S: Nyt kun yksinäisyydestä paljon puhutaan, niin mistä se yksinäisyys voi johtua?

H: Ne, joita ei pääse liikkeelle, että on vaikeuksia liikkua, niin musta tuntuu, että sellaiset jää. Se liikkuminen on hirveen tärkeä, että kun tuntuu, että seinät alkaa kaatuun päälle, niin on ihanaa päästä liikkeelle. Se on myös jos alkaa ajatukset. Että jos ei pystykään ajattelemaan ja touhuamaan. Ja sitten on kans yks asia toi näkö, joka on varmasti aika kiusallinen, jos ei näe lukea ja muuta. Niin silloinhan yksinäisyyskin on. Minusta se on paljon kun pystyy lukemaan.(haastatteluote 21:14)

S: Mites ajattelette sitä yksinäisyyttä, mitä se voisi olla?

H: Kyllä niin kauan, kun lukeen pystyy ja noin henkisesti pärjää, niin en mää tiedä siitä. En mää niin kauhean sosiaalinen ole luonteeltani, että kyllä mää oon semmonen, että yksinkin pärjään ja kyllähän sitä sellainen kaveripiiri, että kyllä niitä aina sen verran on. (haastatteluote 14:3)

Vanhus kertoo haastatteluotteen 1:7 alussa, että elämä ei ole ihanaa, kun särkee ja kolottaa. Elämänhalu ja innostus on kadonnut vanhenemisen myötä. Vanhus normaalistaa sitä, että vanhaksi ei ole haluamista sanomalla ”kyllä näin on”, vaikka ei haluakaan tilannettaan hyväksyä. Vanhus joutuu jättämään monet mielenkiintoiset tilaisuudet väliin, koska hänellä on huono kunto. Hän ei voi lähteä kotoa minnekään. Huono toimintakyky synnyttää ulkopuolisuuden tunteita. Toimintakyvyn heikentyminen tuottaa turhautumista ja pitkästymistä. Haastatteluotteen lopussa vanhus sanoo tietävänsä, että meneminen ei olisikaan hyväksi hänelle. Puhuja näyttää osaavansa kulttuurisen moraalikoodiston: ei pidä tehdä sellaista mikä on vahingoksi itselle tai muille.

Haastatteluotteessa 3:5 puhuja kertoo ystäväistä huolimatta kokevansa yksinäisyyttä. Puhuja perustelee yksinäisyyttä voimien vähenemisellä, väsymisellä ja loppuelämän rajallisen ajan ymmärtämisellä. Omaa elämää ei enää tunnu pystyvän hallitsemaan: ”ikää tulee”, ”ei tästä ainakaan paremmaksi mene, että huonommaksi”. Haastatteluotteessa 12:1 haastateltava kertoo vanhusten vain istuvan kotona yksin, eikä siellä ole mitään toimintaa. Vanhukset ovat paikallaan. Tässäkin haastatteluotteessa vanhus perustelee yksinäisyyttä toimintakyvyn heikentymisellä ja liikkumisen vaikeutumisella. Hänen omassa tuttavapiirissä ei ole yksinäisiä, koska kaikki pääsevät vielä liikkumaan. Myös haastatteluotteessa 21:14 vanhus perustelee yksinäisyyttä liikuntakyvyllä. Jos ei pääse liikkumaan, niin sellaiset ihmiset jäävät sivuun. Samoin jos ei pysty ajattelemaan, touhuamaan tai näön heikennyttä lukemaan, niin tulee yksinäisyys. Myös haastatteluotteessa 14:3 vanhus liittyy yksinäisyyden toimintakyvyn heikentymiseen. Niin kauan kun pystyy lukemaan, ei yksinäisyydestä tiedä. Vanhus vertaa toimintakyvyn ja sosiaalisten suhteiden merkitystä sivuun jäämiselle ja tuottaa toimintakyvylle suuremman merkityksen.

Sivuunjäämispuhe ei sisällä juurikaan epäröintiä, vaan asiat useimmiten vain todetaan. Vanhuuteen liittyvä toimintakyvyn heikentyminen otetaan tavallaan annettuna. Perustelupuheeseen ei näin ollen sisälly vastuullisuuden teemaa eikä näin ollen moraalista velvoittavuutta muita kohtaan. Vanhukset siis puheellaan vapauttavat sekä itsensä että muut ihmiset ottamasta vastuuta yksinäisyydestä, koska yksinäisyyttä perustellaan vanhenemiseen liittyvällä huonolla kunnolla ja sitä kautta toiminnan vähenemisellä. Sivuuun jääminen ei siis liity suoraan sosiaalisiin suhteisiin, vaan vanhuksen omaan vanhenemiseen ja toimintakyvyn muutoksiin.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: syrjään joutunut

Tässä puhettavassa haastateltavat tuottavat vanhukselle syrjään joutuneen position. Vanhus ei jaksa ja kykene toimimaan ja joutuu siksi syrjään muusta yhteiskunnasta ja kokee yksinäisyyttä. Vanhus on heikko ja passiivinen. Haastateltavat eivät puhu vanhuksille mahdollisuuksia päästä pois syrjästä:

H: Toi terveys, kun on mennyt tällaiseksi. Se on huono asia. Se on joka tavalla rajoittanut. Esimerkiksi jos olis terve, sitä lähtis ja kulkis kaupungilla kaupoissa katsomassa. Nyt ei enää tunne koko kaupunkia, kun ei oo siellä käynyt. Mitä lehdistä lukee ja noin. Että semmonen on ollut tän parin vuoden aikana. Minä kävin aiemmin laulukuorossa ja teatterissa ja konsertissa käytiin. Mutta ne on kaikki niinkun rajoitettu. Että kaikista ikävin on tämä terveyden puoli. (haastatteluote 1:9)

Haastateltava tuottaa vanhukselle syrjään joutuneen positiota puhumalla terveyden huononemisesta ja siitä kuinka se on joka tavalla rajoittanut hänen osallistumistaan. Hän ei enää tunne koko kaupunkiakaan, kun ei ole päässyt kaupungille. Hän voi vain lehdistä lukemalla pysyä mukana maailman menossa. Vanhus puhuu itsestään heikon ja voimattoman tekemään mitään muuta kuin lukemaan. Ja lukeminen ei näytä riittävän tuomaan osallisuuden tunnetta.

Myös haastatteluotteessa 20:5 vanhus tuottaa sivuunjäämispuhellaan syrjään joutuneen positiota:

H: Oli hyvinkin semmoista menevää ja vaihtelevaa niin noin alkuvuodet. Että sitten heikkenin niin paljon, että ei ole enää sillä lailla mielekästä mennä mihinkään noihin kerhoihin ja tommosiin, kun

S: mm

H: siellä ei kuule. Että on joutunut kauheen paljon joutunut vetäytymään tähän omaan hiljaisuuteen. Minä kuulen näin kun tämä on auki tämä kuulolaite, niin noin, kun ollaan pienessä rauhallisessa tilassa, että ei ole muita ääniä. Mutta tota jos menee tommoseen paikkaan missä on puheensorinaa monenlaista, niin ei siellä saa selvää. Kun jos olen mennyt esim. kirkkoon, niin sielläkin hirveän vähän saa kuullakseen. On isot tilat niin se ääni haihtuu. Että tämä mulla on tullut semmotteksi, kuinka mä sanoisin, sitovaksi.(haastatteluote 20:5)

Vanhus kertoo aiemmin olleensa aktiivinen, mutta kunnan heikentyessä hän ei ole enää voinut osallistua toimintaan, koska ei kuule kunnolla. Hän tuottaa yksinäisyydestä ongelmallista ilmaisuilla ”on joutunut vetäytymään tähän omaan hiljaisuuteen” ja ”on tullut sitovaksi”. Tällaisella puheella vanhus osoittaa, ettei hänellä itsellään ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa asioihin, vaan toimintakyky on heikentynyt ja hänet on pakotettu yksinäisyyteen. Vanhus tuottaa syrjään joutuneen position. Syrjässä oleminen näyttää kuitenkin olevan vanhukselle helpompaa kuin joutua tilanteeseen, jossa ei kuule. Syrjään joutuneen positio on ehkä kulttuurisesti

helpompi tuottaa kuin esimerkiksi oikeuksiensa vaatijan positio, jolloin vanhus voisi vaatia toimenpiteitä tilanteensa korjaamiseksi.

Merkittävää on se, että jos vanhus yksinäisyys sivuun jäämisenä –puhetavassa toimii, niin hän toimii vain kotona:

S: Kyllä se varmaan olisi sinulla aika erilaista elämä jos ei olisi sitä perhettä tai ystäviä siinä

K: Kyllä se on yksinäistä. Ei ikäihmisen, se on niin suppeeta muuten se kaikki, se elämä. Kaikki se toiminta ja ne on, ne on hidasta, ja siinä menee, että ei huomaakaan kun on jo ilta. Siinä touhussa menee. Mitä siinä nyt on niitä pieniä askareita. Pölyjen pyyhkimistä, tiskaamista, ruoanlaittoa, kahvinkeittoa (haastatteluote 3:6)

Haastatteluotteessa 3:6 vanhus kertoo, että jos perhettä tai ystäviä ei olisi, elämä olisi yksinäistä, koska elämä on muuten niin suppeeta: vain arkisia, pieniä askareita. Vanhuksen toiminta on siis vain pieniä askareita. Toimintamahdollisuuksia ei puhuta kodin ulkopuolelle. Koti määrittyy vanhuksen toimijuuden areenaksi. Vanhus näyttää vastaavan puheessaan mahdolliseen kulttuuriseen kritiikkiin siitä, että olisi saamaton ja huono ihminen tehokkuuteen pyrkivässä yhteiskunnassa. Tämä vastaus mahdolliseen kritiikkiin ilmenee, kun vanhus kertoo tekevänsä kotona askareita niin paljon, että onkin jo ilta ennen kuin huomaa. Hidastunut elämäntahti ei anna vanhukselle mahdollisuuksia enempään. Hän tekee niin paljon kuin jaksaa. Kotona toiminen ei kuitenkaan tuota vanhukselle toimijuutta, joka estäisi sivuun jäämisen merkityksen, koska vanhuksen toiminta ei näytä saavan yhteiskunnallista arvostusta. Vanhus kokee itsensä yksinäiseksi verratessaan itseään toimintakyvyltään parempiin ihmisiin.

7.2 Yksinäisyys turvattomuutena

Avainmetafora: ”Mulla ei ole ketään kuka mua tulee huolehtiin”

Yksinäisyys turvattomuutena –puhetavassa yksinäisyys on selvästi ongelmallinen ilmiö. Tässä puhettavassa puhe yksinäisyyden ongelmallisuudesta on turvattomuus- ja

pelkopuhetta. Turvattomuuspuhe on samalla myös emotionaalista puhetta (vrt. Robert S. Weissin yksinäisyyden emotionaalinen ulottuvuus). Tämä puhetapa aktivoituu sosiaalisten suhteiden puuttuessa. Yksinäisyydestä puhutaan pelottavana asiana, koska ei ole läheisiä, jotka kävisivät tai soittaisivat. Yksinäisyys liittyy siis sosiaalisiin suhteisiin, kun taas sivuunjäämispuheessa yksinäisyys liittyy toimintakykyyn. Turvattomuuspuheessa yksinäisyys on hyvin totaalista ja ilmaisut äärimäisiä, kuten: ”saa olla täällä viikkotolkulla, kun kukaan ei käy tai soita moneen päivään”, ”ketään ei tulla hakemaan”, ”kukaan ei tule”, ”ei mistään” ja ”ei ole ketään”.

Yksinäisyyden perustelu turvattomuuspuheessa

Yksinäisyys turvattomuutena –puhetavassa vanhuksat perustelevat yksinäisyyttä muiden ihmisten ja yhteiskunnan roolilla. Vanhuksat on jätetty nyky-yhteiskunnassa yksin. Yhteiskunta on muuttunut niin, ettei vanhuksia arvosteta eikä heistä huolehdita kuten ennen. Seuraavat esimerkit kuvaavat tätä perustelua:

H: sitäkin ajattelee, että jos menee nyt jotain asiaa niinkun esittämään, niin se kumotaan ja sanotaan heti, että tota noin, joo, että kyllä sen aika tulee. Joo, että tota noin, että sen aika ei ole nyt, että kyllä senkin aika tulee, kun vaan jaksaa odottaa. Tuota ajattelin, että kun siskoni on tanskassa, niin hän sanoi, että, hän on minua kaks vuotta nuorempi, hän sanoi, että siellä käy kahden viikon välein ni, joku sosiaalihoitaja kotona kysymässä, kotona, mitä tarvii, jos jotain tarvii. Ni sitten autetaan. Että siellä ei jätetä, jätetä vanhuksia. Ei mulle vaan kukaan tuu kotio, täältä kaupungin sosiaalihoitajista eikä näistä, niin kysymään, että tarviinko mä joku päivä jotakin. Vaan mun pitää pärjätä. (haastatteluote 3:3)

S: Onko sinulla sellaisia turvattomuuden tunteita?

H: se on monella, se on monella juuri se, että on niinkun yksikin sano, että tuota tuntuu niinkun seinät rupeis puristaan, sellainen ahdistava olo, kun ei kukaan käy moneen päivään, ei mistään, puhelin ei soi, kukaan ei kysy. Ni tuota tämmöisiä ihmisiä on tässäkin kaupungissa. Ja kun ajattelee koko maata, niin kyllähän niitä on (.) maaseudulla sekään ei oo niin kuin ennen ollut, että naapurit on seurannut ja pitänyt huolta ja on ollut sellaista yhteistoimintaa ja

S: siellä väki vähenee

H: maaseutu autioituu ja pitkät matkat ihmisten välillä. (haastatteluote 3:4)

H: Mutta en tie. Mikä siinä on vika, että ei mennä toisten luo. Kun muistaa ihan sen lapsuuden, niin siellähän mentiin kylään käskemättä ja tossa

piipahdettiin vaan kun oli aikaa. Tässä rapussakaan ei sen vertaa, että päivää sanota. Kuulemma se on maallakin samanlaista.

S: jaa, että muuttunut sitten

H: kun tuolla xxx tuttavilla on maalaistalo, niin kyllä se on ihan samanlaista sielläkin. Ei siellä mennä kylään, jos ei käsketä.

S: niin se on jännä

H: Ihmiset on tullut niin hyvinvointiseksi, että ne on.. Ennen on harvaan asuttu niinkun maallakin. Käytiin lainaamassa ja auttamassa.

S: siellä oli yhteisö sitten

H: niinkun koneitakin oli yhteisiä, mutta nyt se täytyy olla joka talolla oma. (haastatteluote 11:4)

H: niin olen sanonut, että olis kauheen mukava kun joskus tulis niin noin vähäks aikaa juttelemaan. Ei kukaan tule. Mää saan olla täällä viikkotolkulla. Ei kukaan soita ovikelloa. Kun ei ole edes semmoisia, jotka käy kurkistamassa miten voit.

S: joo, joo, niin

H: että tota mutta silloin sota-aika ja sen jälkeen, niin ihmisistä kannettiin huolta ja jos jollakin lailla tuttu oli niin tultiin kattomaan.

S: hmm, niin

H: mutta ei nyt enää. Että niin kyllä maailma on muuttunut niin hirveen paljon ja on ihmiset tullu kauheen semmottiks välinpitämättömiksi. Tuolla saa olla vaikka kadulla mykkyrässään, niin ihmiset menee ohi, että ei ne edes poikkee kysymään, että mitä sulle kuuluu. (haastatteluote 20:11)

H: ja sitten minä kävin siellä mummun luona aina viikonvaihteessa, kun minulla oli vapaata töistä. Että kyllä siihenkin aikaan sai vanhat ja sairaat yksin olla,

S: hmm

H: mutta niille koitettiin jonkinlaista, niin huolehtia aina. Mutta ei mulla ole ketään kuka mua tulee huolehtiin. Ei ole. (haastatteluote 20:30)

Haastatteluotteessa 3:3 vanhus kertoo vanhusten jättämisestä oman onnensa nojaan yhteiskunnassamme: ” ei kukaan täältä sosiaalihoitajista tuu kysymään, että tarviinko mä jokupäivä jotakin”. Apua saa jos sitä osaa itse pyytää, mutta kukaan ei tule apua tarjoamaan. Yhteiskunta ei huolehdi vanhuksista ja sen vuoksi vanhukset jäävät yksin ja kokevat turvattomuutta. Sama vanhus jatkaa haastatteluotteessa 3:4 yksinäisyyden perustelemista sillä, että muut ihmiset ovat jättäneet vanhukset yksin: kukaan ei käy, kukaan ei soita. Hän jatkaa yksinäisyyden perustelemista sillä, että maailma on muuttunut: maaseudullakaan ei enää pidetä huolta toisista niin kuin ennen. Tässä yhteydessä vanhus samalla perustelee sitä, että kaupungissa on luonnollisempaa olla yksinäinen kuin maaseudulla, jossa aina ennen on totuttu huolehtimaan toisista.

Myös haastatteluotteessa 14:1 vanhus perustelee yksinäisyyttä sillä, että nykyään vanhukset jätetään yksin, kun taas ennen on menty käskemättäkin käymään. Sanomalla ”mikä siinä on vika, että ei mennä toisten luo”, vanhus tuottaa yksinäisyydestä muiden syytä. Samalla puhe kertoo asian ongelmallisuudesta: jossakin on vikaa. Puhe sisältää moraalisen velvoitteen huolehtia lähimmäisistä. Vanhus jatkaa puhettaan vertaamalla olosuhteita kaupungissa ja maalla. Kaupungissa omassa rapussa asuvat eivät edes tervehti, mutta ei maallakaan mennä toisten luo käskemättä. Hän perustelee yksinäisyyttä sillä, että ihmiset ovat tulleet niin hyvinvoiviksi, etteivät sen vuoksi kanna huolta toisistaan. Ihmiset eivät enää tarvitse yhteisöä sillä tavalla kuin ennen. Vanhus perustelee yksinäisyyttä samalla myös yhteiskunnan muutoksella, jonka myötä yksilöllisyys on korostunut ja yhteisöllisyys vähentynyt.

Haastatteluotteessa 20:11 vanhus kertoo kuinka kukaan ei käy, vaan hän saa olla viikkotolkulla yksin. Hän perustelee yksinäisyyttä muiden ihmisten välinpitämättömyydellä: aikaisemmin ihmiset ovat välittäneet toisistaan ja huolehtineet vähän kaukaisemmistakin tutuista, mutta nykyajan ihmiset ovat tulleet niin välinpitämättömiksi, että eivät kanna huolta toisistaan. Perustelupuheella vanhus tuo ilmi moraalijärjestystä: ihmisten pitäisi välittää toisistaan. Samalla vanhus ulkoistaa yksinäisyyden itsestään, kun hän antaa sille rakenteellisen selityksen. Myös haastatteluotteessa 20:30 sama vanhus palaa uudestaan puhumaan siitä, kuinka ennen yritettiin huolehtia vanhoista ja sairaista, vaikka muuten he joutuivatkin olemaan yksin. Mutta hänellä nykypäivänä ei ole ketään, joka tulisi huolehtimaan hänestä. Yksinäisyys on myös pelkoa siitä mitä tapahtuu tulevaisuudessa, kun ei ole läheisiä, jotka huolehtisivat.

Turvattomuuspuhe sisältää myös puhetta maaseudulla asuvien vanhusten yksinäisyydestä. Seuraavat esimerkit kertovat tästä:

H: Se on vähän murheellista, kun tuo maaseutu tyhjenee. Että vähänkin noi syväisemmät kylät ja paikat, niin siellä ihmisillä on kyllä aika.. Muutama tönö pystyssä. Niin siellä varmaan on sellainen yksinäisyys. (haastatteluote 14:4)

S: Koetko, että viihdyt kaupungissa vai haluaisitko asua maaseudulla?

H: En enää maaseudulla haluais olla, koska täällä on apu kuitenkin aina lähellä.

S: niin, juu

H: että sitä tuntis itsensä enempi orvo... sillä tavalla orvoksi ja noin avuttomaksi. Täällä tietää, että apu on tossa puhelinsoiton päässä.
(haastatteluote 4:6)

Haastatteluotteessa 14:4 vanhus kertoo maaseudun tyhjenevän. Maaseudulla ei ole muita ihmisiä ympärillä, siellä on vain ”muutama tönö pystyssä”. Näin yksinäisyys liittyy vähäiseen sosiaaliseen verkostoon ja sitä kautta se saa turvattomuuden merkityksen. Samoin haastatteluotteessa 4:6 vanhus kertoo, että tuntisi itsensä orvoksi ja avuttomaksi jos asuisi maaseudulla. Kaupungissa apu aina lähellä, puhelinsoiton päässä.

Yksinäisyys turvattomuutena -puhetavassa vanhukset tuottavat vastuuta vanhusten yksinäisyydestä muille kuin itselleen. Vanhukset tuottavat puheellaan vastuunottajiksi muut ihmiset ja yhteiskunnan. Toisaalta puheessa tehdään myös kontrastointia menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Ennen on pidetty huolta muista ihmisistä, mutta ei enää. Yksinäisyydelle haetaan selitystä nyky-yhteiskunnasta. Yhteisöllisyyden heikentymisestä, ihmisten välinpitämättömyydestä ja yksilön oman vastuun korostumisesta tulee yksinäisyyden syy. Vanhukset ovat tyytymättömiä nykyiseen tilanteeseen. asiat ovat olleet ennen paljon paremmin. Samalla puhe tuottaa vaatimuksia muuttaa nykytilannetta paremmaksi. Vanhukset tuottavat samalla myös moraalista puhetta. Yhteiskunta on mennyt retuperälle, kun vanhukset jätetään yksin. Lähimmäisenrakkaus olisi arvoista tärkein, jota pitäisi noudattaa.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: huolehdittava avun saaja

Tässä puhettavassa haastateltavat tuottavat vanhukselle huolehdittavan avun saajan position. Vanhukset ovat huolehdittavia ja avuttomia. Puheissa vanhuksista pitäisi pitää huolta. Heitä pitäisi muun muassa auttaa, hakea, kehottaa, seurata ja käydä kurkistamassa. Seuraavat esimerkkioitteet kuvaavat edellisten otteiden lisäksi sitä kuinka haastateltavat tuottavat vanhuksista avuttomia ja huolehdittavia avun saajia:

H: Mä sanon, että kun kaikki hoidettais hyvin, että kaikki sais hyvän hoidon ja palvelut, ne juuri mitä tarvii. Että oltais tietoisia meistä vanhoista, mutta meitähän on paljon sellaisia, joita ei., joista ei kukaan tiedä mitään. Tietää nimen ja osoitteen, mutta ei ihmisestä mitään. (haastatteluote 3:18)

H: että se joka sitten huolehtii, silläkin ei ollut lähempiä, kuin sen sisarvinaan tytär, joka sitä nyt niin on huolehtinut, niin hän on siihen ottanut kantaa että ei tuolla lailla. Niin tässä tulee näkemään, että kuinka avuton on semmonen ihminen jolla ei ole läheistä, joka sitä huolehtii. Se sisaren tytär asuu tuolla xxx:n lähellä, että ei voi käydä usein, niin noin tota. Minulla ei ole kanssa ketään kuka mun asioita huolehtii niin noin kyllä minä pelkään sitä tilannetta. Että jos kuitenkin järki sanois toista eikä pysty järjestämään itsellensä parempaa hoitoa niin ei se ole herkkua. Että kyllä minä olen pelännyt jo vähän aikaa, että mikä tässä eteen tulee.

S: niin, joo

H: että jos mulla oliskin jotain lähisukulaisia, jotka

S: hmm

H: olis tässä lähettyvillä, vois seurata tilannetta paremmin, niin noin tuntus hiukan turvallisemmalta.(haastatteluote 20:29)

Vanhus toivoo haastatteluotteen 3:18 alussa, että kaikki hoidettais hyvin ja kaikki sais hyvän hoidon ja palvelut. Hän tuottaa vanhuksista avun vastaanottajia sanoilla ”hoidettais” ja ”sais”. Myös haastatteluotteen 20:29 alussa haastateltava tuottaa vanhuksista puheellaan avuttomia, joista pitää huolehtia. Hän kertoo pelkäävänsä sitä, kun hänellä ei ole ketään joka hänestä huolehtisi. Otteen lopussa vanhus vielä toteaa, että kun vain olisi sukulaisia, jotka voisivat seurata hänen tilannettaan. Hän tuottaa puheellaan läpi haastatteluotteen itsestään avutonta vanhusta, josta muiden on pidettävä huolta. Vanhus itse ei voi tehdä tilanteelleen mitään. Vanhus jättäytyy toimijuuden ulkopuolelle ja odottaa, että muut ottavat toimijuuden hänen puolestaan. Hän tuottaa vanhuksesta passiivisen huolehdittavan, uhrin, jolla ei itsellä ole voimavaroja. Vanhus itse on turvaton ja pelokas. Vanhukset häivyttävät oman vastuunsa yksinäisyydestään.

7.3 Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina

Avainmetafora: ”Monet painuu semmoseen synkkyyteen”

Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina –puhetavassa yksinäisyys on selvästi ongelmallinen asia, joka vaikuttaa vanhuksen elämään kokonaisvaltaisesti. Tämä puhetapa aktivoituu muun muassa elämän muutos- ja kriisitilanteissa. Yksinäisyys saa vanhusten puheissa masennuksen, ahdistuksen ja kärsimyksen merkitykset. Yksinäisyydellä psyykkisenä pahoinvointina on emotionaalinen ulottuvuus.

Yksinäisyyden perustelu pahoinvointipuheessa

Pahoinvointipuheessa haastateltavat perustelevat yksinäisyyttä sosiaalisissa suhteissa tapahtuneiden muutosten aiheuttamana ahdistuksena ja masennuksena. Elämässä tulee käännekohta, joka laukaisee yksinäisyyden ja masennuksen. Pahoinvointipuhe liittyy siis sosiaalisten suhteiden muuttumiseen, sosiaalisen verkoston romahtamiseen elämän muutoksissa. Tästä esimerkkinä seuraavat haastatteluotteet:

H: Kyllä kai sitä joku yksinäisyyttä kauheesti potee. Se on, että jos ei ole ketään omaista.

S: Onko teillä ollut sellaista?

H: Ei mulla kyllä ole ollut sellaista. Mutta kyllä mä sen tajuan, kun tiedän joitain sellaisia, jotka kärsii. Nytkin on yksi semmoinen ihan läheinen, joka jää kans leskeksi ja se niin kauheasti kaipaa sitä miestä, aina. (haastatteluote 10:2)

H: Mies sairastui tähän Alzheimerin tautiin ja tuli niin pahaksi, että ei kotona pärjätty. Nyt on jo sitten Koukkuniemessä. Eikä tunne enää.

S: se on ikävää kun ei sitten muista

H: Päätin, että jos mää lähtisin sieltä (entisestä kodista) pois. Tyttäreni tyttö osti sen talon, kun he oli siinä iässä ja

S: joo

H: mää tulín ja mä koin niin yksinäiseksi itteni, että mun elämä pysähty kerta kaikkiaan siihen, vaikka mä silloin talvella olin kun se kauppa tehtiin, niin ihan mielissäni.

S: niin

H: Tää on moderni joka tapauksessa tää kaupunginosa ja ihan tuntematon alue. Ja sitten mä sairastuin masennukseen ja jouduin sitten sairaalaan.

H: Kyllä mulla sanotaan, vuosi tuolta lähdön jälkeen meni sitten että.. Se oli kerralla liian suuri muutos. Mä en ois xxxkadultakaan tullut tänne millään, se

oli ihan kauheeta. Se on toi kun toi mies joutui tonne, niin mä niin kuin.. Se tuntui vaikealta. (haastatteluote 11:1)

H: Kyllähän tää kaikki menis nyt muuten. Ei mulla tällä hetkellä ole mitään. Kun ei ole suuriin rahoihin koskaan tottunut. Mää tuun hyvin eläkkeellä toimeen. Mutta tää yksinäisyys on sellainen painajainen mulla.

S: onko se yhtään olotila sitten helpottanut tässä ajan myötä?

H: on se helpottanut. Eihän se ole ainoa, onhan se monen muunkin kohdalla. Mutta sitä ei osannut kuvitella. Kun vaan muut ihmiset sairastuu ja sille tuli syöpä ja sille tuli.. Mutta kun kaikki tuli niin yhtä aikaa. (haastatteluote 11:3)

H: että mielestäni niin en sillä lailla ole masentunut taikka noin. Että en tunne että olisin sillä lailla masentunut niinkun monet eläkeläiset, niin ne painuu semmoseen synkkyyteen.

S: Oletteko ajatellut mikä siihen on syynä?

H: No ei sitä oikeastaan osaa ajatella. Että monellahan on se, että kun on ollut aviomies ja lapsia, niin jos aviomies on vaikka eron takia lähtenyt pois kotoa tai sitten on kuollut ja lapset jollain lailla hyljänneet. Että ei lapset enää mun mielestä kovin voimakkaasti huolehdi vanhemmistaan. Niin voi olla monella tällainen syy. Että ei aina tiedä sitä pohjaa, mikä kutakin masentaa. Että kun eletään niin erilaisessa maailmassa ja sitten on herkempiä ihmisiä, on sairaampia ihmisiä. Moni jos on muutenkin herkkä ja sairas, niin masentuu helpommin. (haastatteluote 20:29)

Haastatteluotteessa 10:2 haastateltava tuottaa yksinäisyydestä pahoinvointipuhetta kertomalla, kuinka jotkut, joilla ei ole omaisia potevat yksinäisyyttä ja kärsivät siitä. Yksinäisyydestä tulee sairaus, jota pitää potea niin kuin jotain fyysistä sairautta. Vanhus perustelee puhettaan yksinäisyydestä kärsimyksenä tuntemalla läheisen, joka on jäänyt leskeksi ja joka aina niin kauheasti kaipaa miestänsä. ”Niin kauheasti aina” kertoo yksinäisyyden olevan ongelmallista ja ahdistavaa. Haastateltava liittää yksinäisyyden kokemisen sosiaalisten suhteiden muutoksiin.

Myös haastatteluotteessa 11:1 vanhus perustelee yksinäisyyttään sosiaalisissa suhteissa tapahtuneiden muutosten aiheuttamana masennuksena. Vanhukselle on tapahtunut useita muutoksia elämässä ja sosiaalisissa suhteissa. Hän joutui luopumaan miehestään, kun mies sairastui ja joutui laitoshoitoon. Sitten hän muutti itse uuteen asuntoon ja silloin elämä pysähtyi. Hän koki niin paljon yksinäisyyttä, että sairastui masennukseen. Muutokset olivat kerralla liian suuria ja se laukaisi yksinäisyyden ja masennuksen. Sama haastateltava jatkaa haastatteluotteessa 11:3, että kaikki menis nyt muuten, mutta yksinäisyys on painajainen. Ilmaisuu tuottaa yksinäisyydelle vahvan ongelmallisen merkityksen. Vanhus jatkaa yksinäisyyden perustelua jälleen sillä, että

kaikki tapahtui niin yhtä aikaa. Hän myös rinnastaa masennuksen fyysisiin sairauksiin: ”Kun vaan muut ihmiset sairastuu ja sille tuli syöpä ja sille tuli..”. Elämänmuutosvaiheet on kulttuurisesti helppo hyväksyä yksinäisyyden selitykseksi ja paikaksi masentua. Tällä puheella mahdollisuus puhutaan jokaiselle: ”Onhan se monen muunkin kohdalla”. Puhe poistaa näin yksinäisyyden häpeällisyyttä. Pahoinvointipuhe sisältää selittelyä niin, että kuulijat voivat hyväksyä annetun selonteon puhujalle edullisella tavalla. Yksinäisyydellä psyykkisenä pahoinvointina on siis jonkin verran leimaava merkitys, jota puheella täytyy yrittää poistaa.

Yksinäisyyden perusteleminen elämänmuutosten aiheuttamana masennuksena jatkuu haastatteluotteessa 20:29. Vanhus kertoo monen vanhuksen vaipuvan synkkyyteen, masentuvan. Hän perustelee yksinäisyyttä sosiaalisissa suhteissa tapahtuneilla muutoksilla, joissa vanhus on jäänyt yksin: mies on lähtenyt avioliitosta tai kuollut tai lapset ovat hylänneet. Samalla vastuu yksinäisyydestä on muilla ihmisillä: muut ovat hylänneet. Toisaalta vanhus otteen lopussa kertoo, että ”on herkempiä ja sairaampia ihmisiä, jotka masentuvat helpommin” ja samalla tuottaa vanhusten omasta persoonallisuudesta syytä yksinäisyydelle. Puhe ei siis syyllistä muita ihmisiä ja yhteiskuntaa niin paljon kuin turvattomuuspuhe, jossa selkeästi ilmeni, ettei yhteiskunta huolehdi vanhuksista niin kuin pitäisi. Pahoinvointipuhe on enemmän sidoksissa myös vanhuksen persoonallisuuteen.

Vanhuksen subjektipositio ja toimijuus: lannistunut kärsijä

Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina –puhetavassa vanhuksella on lannistuneen kärsijän positio. Vanhus on vailla aktiivista toimijuutta. Vanhus on lannistunut kärsijä, joka potee yksinäisyyttä, kärsii siitä ja vaipuu synkkyyteen. Vanhus voi kokonaisvaltaisesti huonosti. Vanhuksella ei ole mahdollisuuksia helpottaa oloaan ja tilannettaan eikä hänellä ole toivoa selviytyä tilanteesta omin keinoin. Tämä kaikki käy ilmi paitsi aiemmista haastatteluotteista, myös seuraavasta esimerkkiotteesta:

S: Voisin vielä kysyä Teiltä, että oletteko ajatellut mitä se yksinäisyys voisi olla vaikka Te, ette niin sitä paljon kokisi, mutta mitä se mielestänne on tai voisi olla Teidän kohdalla?

H: Tuo on vaikea kysymys ja kyllä minä olen niinkun täysin tietoinen siitä, että on paljon yksinäisiä, jotka tosiaan kärsivät. Jotka tosiaan masentuvat, joille elämä tosiaan on raskasta. Mutta, mutta minä en niinkun henkilökohtaisesti ole kokenut sitä, eikä niinkun aivan lähi tuttavapiirissä niin minulla ei ole tämmöisiä.(haastatteluote 5:1)

Haastatteluotteessa 5:1 haastateltava kertoo tietävänsä, että on paljon yksinäisiä vanhuksia, jotka kärsivät, masentuvat ja joille elämä on raskasta. Puhe sisältää toistoa. Tosiaan-sanaa toistamalla vanhus painottaa yksinäisyyden ongelmallisuutta, yksinäisyydestä kärsimistä. Hän tuottaa vanhuksista lannistuneita, passiivisia kärsijöitä. Vanhuksilla ei ole voimavaroja, joiden avulla he voisivat omaehtoisesti lievittää yksinäisyyttä.

Lannistuneen kärsijän positiota ja vanhuksen tarvetta muiden apuun yksinäisyyden lievittämiseksi kuvaa myös seuraava esimerkkiote:

H: En ollut missään vaiheessa kiinnittänyt huomiota siihen minkälaista masennus on. Että ei pysty mitään. Se oli sellainen, että mä luulin, että mä kerta kaikkiaan sekoon. Se oli tosiaan niin ahdistavaa, että luulin, että mä tukehdun. Silloin soitin ambulanssin ja sanoin, etten jää yksin, on päästävä sairaalaan. Siellä oli ystävällinen lääkäri ja se keskusteli pitkän aikaa. Sain sairaalassa olosta apua. Siellä sosiaalihoitaja otti yhteyttä Mummon kammariin. Siellä oli sitten niitä tukihenkilöitä. Sieltä sairaalasta mut ohjattiin myös tonne Senioripysäkille. (haastatteluote 11:2)

Haastatteluotteessa 11:2 vanhus kertoo tunteneensa yksinäisyyden vuoksi niin kovaa ahdistusta, että on luullut sekoavansa ja tukehtuvansa. Hän ei ole pystynyt itse lievittämään yksinäisyyttään, vaan on joutunut sairaalahoitoon, josta on saanut apua tilanteeseensa. Lääkärin kanssa keskusteleminen, sosiaalihoitajan ohjaus Mummon kammariin ja Senioripysäkille sekä tukihenkilötoiminta ovat auttaneet lannistuneen kärsijän positiossa olevaa vanhusta yksinäisyyden lievittämisessä ja masennuksesta toipumisessa. Ilman ulkopuolista apua ei lannistunut kärsijä pysty vaikuttamaan tilanteeseensa.

7.4 Yhteenvedo yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetavoista

Yhteenvedon avulla kokoan yksinäisyyden ongelmallisuudesta kertovat puhettavat yhteen. Puhetapojen funktioita ja seurauksia pohdin vasta johtopäätöksissä. Esitän ensin kokoavan taulukon ja sen jälkeen kerron lyhyesti puhetapojen olennaisimmat piirteet.

Taulukko 3. Avaimetafora, perustelu ja toimijuus yksinäisyys sosiaalisena ongelmana -puhetavoissa

PUHETAPA			
Yksinäisyys sosiaalisena ongelmana			
	AVAINMETAFORA	PERUSTELU	TOIMIJUUS
Yksinäisyys sivuun jäämisenä	"ne istuu sie, eikä sitten oo mitään"	huono kunto	syrjään joutunut
Yksinäisyys turvattomuutena	"mulla ei ole ketään kuka mua tulee huolehtiin"	Ihmisten ja yhteiskunnan rooli	huolehdittava avun saaja
Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina	"monet painuu semmoseen synkkyyteen"	Sos.suht.muutosten aiheuttama ahdistus&masennus	lannistunut kärsijä

Yksinäisyys sivuun jäämisenä –puhetavassa vanhuksat tuottavat yksinäisyydelle elämästä sivuun jäämisen merkityksen. Vanhuksat perustelevat yksinäisyyttä huonolla kunnolla ja toimintakyvyn heikentymisellä. Vanhus ei huonon kuntosaa vuoksi voi toimia ja osallistua, ja jää siksi syrjään. Vanhuksella on syrjään joutuneen positio. Vanhus on passiivinen, fyysisesti heikko ja voimaton. Yksinäisyys näyttää olevan enemmän yksilön kuin yhteiskunnan ongelmaa. Yksinäisyydestä ei näin syyllistetä muita ihmisiä.

Yksinäisyys turvattomuutena –puhetavassa vanhuksat tuottavat yksinäisyydelle turvattomuuden merkityksen. Yksinäisyys on pelkoa siitä, että heistä ei huolehdita. Vanhuksat perustelevat yksinäisyyttä sillä, että muut ovat jättäneet heidät yksin. Samalla he tuottavat vanhuksista itsestään syyttömiä tilanteeseensa ja tuottavat vanhuksille huolehdittavan avun saajan position. Vanhuksat ovat avuttomia, heikkoja, pelokkaita ja turvattomia, josta muiden tulee huolehtia. Vastuu vanhusten yksinäisyydestä ja siihen vaikuttamisesta on muilla ihmisillä ja yhteiskunnalla.

Yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina –puhetavassa vanhukset tuottavat yksinäisyydestä koko elämää hallitsevan ongelman. Yksinäisyys saa masennuksen ja kärsimyksen merkitykset. Vanhukset perustelevat yksinäisyyttä sosiaalisten suhteiden muutosten aiheuttamana ahdistuksena ja masennuksena. Vanhukset puhuvat passiivisessa lannistuneen kärsijän positiossa. Vanhus on toivoton, kärsivä, psyykkisesti heikko, pahoinvoiva ja masentunut. Hän ei pysty omaehtoisesti lievittämään yksinäisyyttään, vaan tarvitsee usein ammattiapua.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää millaisia merkityksiä vanhukset puhuvat yksinäisyydelle eli millaisia puhetapoja yksinäisyydestä tuotetaan sekä miten yksinäisyyttä näissä puhetavoissa perusteellaan ja millainen subjektipositio ja toimijuus näihin puhetapoihin liittyy. Näihin kysymyksiin olen vastannut analyysiluvuissa. Tässä luvussa teen johtopäätöksiä tutkimukseni tuloksista. Pohdin tuloksia myös aiempien tutkimusten valossa. Samoin tarkoitukseni on pohtia mitä mahdollisia funktioita ja seurauksia puhetavoilla voi olla.

Tuloksieni mukaan vanhusten yksinäisyyden merkitykset vaihtelevat samallakin vanhuksella riippuen tilanteesta ja kontekstista, vaikka aikaisemmat tutkimukset ovat antaneet yksinäisyydestä staattisemman ja yksipuolisemman kuvan. Myös Hanna Palkeisen (2007, 104) mukaan yksinäisyydelle annetut merkitykset ovat tilannesidonnoisia. Yksinäisyydelle tuotettuihin merkityksiin vaikuttaa tilanteen lisäksi myös se puhuuko vanhus omasta vai muiden vanhusten yksinäisyydestä. Esimerkiksi valinta- ja vapauspuhetapoja vanhukset käyttävät pääsääntöisesti silloin, kun he puhuvat itsestään, mutta turvattomuus- ja pahoinvointipuhetta he käyttävät sekä puhuessa itsestään että vanhuksista yleisesti. Puhetapojen tilannesidonnoisuuteen liittyy se näkeekö vanhus tarvetta ehkäistä tai lievittää yksinäisyyttä. Jos yksinäisyys merkityksellistyy tavalliseksi ilmiöksi, ei tarvetta yksinäisyyden ehkäisemiselle ole, kun taas rajapinta – ja ongelmapuheessa tarve ilmenee ja yksinäisyyttä ehkäistään ja lievitetään eri tavoin.

Vanhusten yksinäisyydestä puhuttaessa on tutkimustulosteni valossa hyvä huomioida se, että yksinäisyys ei määriy aina ja kaikille vanhuksille ongelmaksi, kuten julkisessa keskustelussa usein annetaan ymmärtää. Puhetavat jakautuivat aineistossa suhteellisen tasaisesti: yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetapaa esiintyi 74 kertaa, rajapinnassa olevaa puhetapaa 43 kertaa ja yksinäisyys ongelmallisena ilmiönä –puhetapaa 64 kertaa. Yksinäisyys näyttäisi olevan vanhusten puheissa siis lähes yhtä paljon sekä tavallinen että ongelmallinen ilmiö. Koska kulttuurimme jäsenenä olen tottunut kuulemaan yksinäisyyden ongelmapuhetta, hieman yllättävää oli se kuinka paljon vanhukset käyttivät yksinäisyys tavallisena ilmiönä –puhetapoja. Julkisuudessa ei juurikaan ole tuotu esiin yksinäisyyden mahdollisia tavallisia tai positiivisia

merkityksiä, vaan keskusteluissa on esitetty voimakkaan negatiivisia kannanottoja yksinäisyydestä.

Miksi sitten yksinäisyys merkityksellistyi myös tavalliseksi ilmiöksi? Yksinäisyyden merkityksellistäminen tavalliseksi ilmiöksi varmasti poistaa yksinäisyydestä puhumisen vaikeutta ja yksinäisyyden häpeällisyyttä ja leimaa. Kun yksinäisyydestä puhutaan tavallisena asiana, se voi koskettaa kaikkia ihmisiä ja yksinäisyyden stigmatisoiva leima voi näin ollen vähentyä. Tosiasiapuhe vakuuttaa sekä puhujaa että kuulijaa siitä, että yksin jääminen puolison ja muiden läheisten kuollessa on asia, johon muiden ei tarvitse puuttua ja josta ajan kanssa selviää. Se on luonnollinen osa vanhuutta. Vanhukset ovat tavallaan iän uhreja, jotka eivät voi vaikuttaa tilanteeseensa: asiat tapahtuvat ja se kuuluu elämään. Jokainen ihminen voi kohdata yksinäisyyttä. Myös Hanna Palkeinen (2007) on todennut, että yksinäisyys ei ole hävettävää tai syyllistävä, kun yksinäisyyttä selitetään sosiaalisilla ja fyysisillä muutoksilla eli kun se ei johdu omasta toiminnasta. Näin ollen yksinäisyydestä puhuminenkin on helpompaa. Puhe auttaa vanhusta selviämään vaikeiden hetkien yli. Yksinäisyyden tosiasiapuheella saattaa olla kuitenkin myös negatiivisia seurauksia: vanhuksilta puuttuvat vaikutusmahdollisuudet. Sivusta seuraajan positio ei anna vanhukselle mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseensa ja vanhus saattaa alistua.

Toisaalta yksinäisyydestä puhuminen tavallisena ilmiönä muistuttaa siitä, että aina vanhusten yksinäisyydestä ei tarvitse olla huolissaan. Yksinäisyys voi olla positiivinen ja haluttu asia. Vanhus on voinut tietoisesti valita yksinäisen elämän ja valintoja tekevän toimijan positiossa hän voi tehdä omia, itsenäisiä valintoja. Valintapuhe vapauttaa muut ihmiset huolehtimasta vanhuksen yksinäisyydestä. Kun vanhus on itse valinnut yksinäisen elämän, ei muiden tarvitse puuttua siihen. Yksinäisyys voi merkitä myös vapautta vetäytyä omaan rauhaan, toisaalta helpottavaa elämäntilaa puolison kuoleman jälkeen (vrt. Andersson 1998). Halu yksin olemiseen ja vapautteen olla omassa rauhassa voi liittyä vanhenemiseen liittyvään irtaantumiseen, kun toimintakyky heikkenee ja vanhus haluaa käyttää vähenevät voimavaransa itselleen mielekkäästi (esim. Jyrkämä 2001, 295-301). Vapauspuhe kertoo myös siitä, että leskeytyminen ei ole aina selkeä yksinäisyyden kokemisen syy (vrt. Costello & Kendrick 2000), vaan se voi antaa kaivattua vapautta. Myös Helena Znaniecki Lopata (1969) on tutkimuksessaan leskeksi jääneiden naisten ikävän ja yksinäisyyden

sisällöistä todennut, että puolison kuolema voi merkitä vapautumista raskaasta ihmissuhteesta ja siten vapaamman ja itsenäisemmän elämän alkua. Samoin Matti Isohannin (1989) mukaan puolison pitkän sairastamisen jälkeen puolison kuolema voi tuoda helpotuksen tunteita. Yksinäisyydestä puhuminen tavallisena ilmiönä antaa siis vanhukselle vapautta ja itsenäisyyttä. Valinta- ja vapauspuheella vanhuksat tuottavat yksinäisyydestä heille tarpeellisen elämäntilan ja toisaalta samalla vapauttavat muut huolehtimasta yksinäisyydestä. Puheella voi olla positiivisia seurauksia: vanhuksat voivat luoda omaa tilaa ja uusia mahdollisuuksia elämäänsä.

Puhetavat yksinäisyydestä tavallisen ilmiön ja ongelmallisen ilmiön rajapinnassa puolestaan auttavat näkemään yksinäisyyden ristiriitaiset merkitykset samaan aikaan. Yksinäisyys ei aina ole selkeästi tavallinen tai ongelmallinen ilmiö. Yksinäisyys saa samalla sekä tavallisia että ongelmallisia merkityksiä. Esimerkiksi yksinäisyys elämän rajoittumisena –puhetapa osoittaa samanaikaisesti sekä toimintakyvyn että sosiaalisten suhteiden menetykset luonnolliseksi osaksi vanhuutta, mutta toisaalta osoittaa myös, että menetykset eivät ole täysin ongelmattomia. Myös Palkeisen (2007, 107) mukaan vanhuksat puhuvat menetyksistä ihmissuhteissa ja terveydessä yksinäisyyden luonnollisina ja itsestään selvinä perusteluina. Ristiriitaisen puheen seurauksena vanhuksella on mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa, jolloin yksinäisyydestä ei kehity sosiaalista ongelmaa. Aktiivisen sopeutujan positiossa vanhuksella on mahdollisuus sopeutua menetyksiin ja uuteen tilanteeseensa. Tällä sopeutujan positiolla voi olla myös kääntöpuolensa: vanhuksat eivät osaa vaatia yhteiskunnalta apua. Ehkä tämä liittyy suomalaiseen kulttuuriin liitettyyn vaatimattomuuden arvoon ”ei pidä vaatia liikoja”. Toisaalta voi olla helpompi olla vaatimatta oikeuksia itselleen ja välttää saamasta siten negatiivista leimaa itselleen toimintakyvyn puutteiden vuoksi. Yhteiskuntamme näyttäisi olevan siis terveiden yhteiskunta.

Aktiivisen sopeutujan positiossa ystävät näyttävät olevan erityisesti tärkeitä yksinäisyyden tunteen välttämiseksi. Muun muassa eläkeläiskerhot, erilaiset harrastukset, ystävien tapaaminen, yhteydenpito puhelimitse ystäviin ja sukulaisiin ja retkille osallistuminen ovat keinoja lievittää yksinäisyyttä ja estää yksinäisyyden kehittymistä sosiaalisesti ongelmaksi. Myös Hannele Arvekarin (1986, 45) mukaan vanhusten yleisin tapa vähentää yksinäisyyden tunnetta on suuntautuminen

sosiaaliseen toimintaan. Yksinäisyyden kokemusten välttämiseen näyttää liittyvän vanhuksen käsitys itsestään aktiivisena, ystävien kanssa tasa-arvoisena toimijana. Myös Pirkko Routasalon ja Kaisu Pitkälän (2003) mukaan vanhuksille tärkeitä ihmissuhteita ovat suhteet ikätovereihin. Ystävyysuhteiden merkittävyys voi liittyä siihen, että ystävyys kehittyy vapaaehtoisuuden pohjalta ja perustuu yhteisiin intresseihin (Peplau ym. 1982, 335). Näin ollen ystävyysuhteiden on tutkittu olevan merkityksellisimpiä yksinäisyyden tunteen välttämiseksi kuin esimerkiksi vanhusten suhteiden omiin lapsiinsa (Mullins ym. 1987). Tutkimuksissa onkin nostettu esiin uusien ystävyysuhteiden solmimisen tukemisen tärkeys yksinäisyyden lievittämisessä (Martina & Stevens 2006).

Aktiivisen sopeutujan positiosta siis seuraa, että se velvoittaa vanhuksen pitämään itse huolta itsestään. Yhteiskunta on järjestänyt palveluita ja toimintaa vanhuksille, mutta vanhuksesta itsestä riippuu kuinka hän niitä käyttää. Yhteiskunta ja muut ihmiset eivät siis ole vastuussa vanhusten yksinäisyydestä. Tällainen rajapintapuhe on kuitenkin mahdollista vain silloin, kun vanhuksella on vielä toimintakykyä jäljellä niin, että hän pääsee liikkumaan. Kun liikuntakyky heikkenee, siirtyvät vanhuksat rajapintapuheesta ongelmallisen ilmiön-puhetapaan eli yksinäisyys sivuun jäämisenä –puhetapaan.

Yksinäisyys sivuun jäämisenä –puhetavassa mielenkiintoista on, että vanhuksat tuottavat sivuun jäämistä ainoastaan huonolla kunnolla eikä esimerkiksi läheisten puuttumisella. Toimintakyky näyttää siis olevan ratkaisevassa asemassa sivuun jäämisen tunteissa. Läheisten puuttuminen näyttää olevan yhteydessä enemmän puheeseen yksinäisyydestä turvattomuutena. Omat tutkimustulokseni näyttävät siis linkittyvän niihin aiempiin tutkimustuloksiin, joissa toimintakyvyn ja yksinäisyyden välillä on havaittu olevan yhteys (esim. Jylhä 2004). Myös Pirjo Kaartalan (2007) mukaan ikääntyneiden yksinäisyys –tutkimushankkeessa vuonna 2003 sairaus ja toimintakyvyn heikentyminen olivat tärkeitä syitä vanhusten yksinäisyydelle. Toisaalta sivuunjäämispuhe tuottaa vanhukselle syrjään joutuneen positiota eikä vanhuksella ole mahdollisuuksia toimia ja päästä yhteiskunnan syrjästä pois. Sivuunjäämispuhe linkittyy Weissin (1973) määrittelemään yksinäisyyden sosiaaliseen ulottuvuuteen, jossa yksinäisyyteen liittyy tarkoituksettomuuden ja pitkästyksen tunteita. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että vanhuksat eivät

sivuunjäämispuheessa esitä minkäänlaisia velvoitteita yhteiskuntaa kohtaan. Yksinäisyys näyttää olevan enemmän yksilön kuin yhteiskunnan ongelma, koska puhe on sidoksissa yksilön toimintakykyyn. Tämä johtaa siihen, että etsivää työtä yksinäisten vanhusten löytämiseksi olisi hyvä olla enemmän. Niin kauan kuin toimintakyky säilyy vanhuksilla ovat ”näkyviä”, mutta kun kädet ja jalat lakkaavat toimimasta, tulee vanhuksista näkymättömiä, koska toimintaympäristö rajoittuu vain kotiin.

Turvattomuuspuheella vanhuksille sen sijaan tuottavat yhteiskunnan ja muut ihmiset vastuulliseksi vanhusten yksinäisyydestä. Yksinäisyydelle haetaan perustelua yhteiskunnan muuttumisesta yksilöllisyyttä arvostavaksi ja yhteisöllisyyden vähenemisestä kaupungistumisen ja yhteiskunnallisen muutoksen vuoksi. Myös Palkeisen (2007, 112) tutkimuksessa yhteiskunnan rooli oli toimintakyvyn ja oman itsen muuttumisen ohella yksi yksinäisyyden selityksistä. Myös vastuu yksinäisyyden lievittämisestä on yhteiskunnalla. Tämä näyttäisi olevan tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva vanhusten kanta, kun eläkeläisjärjestöjen tekemän tutkimuksen mukaan enemmistö vanhuksista lisäksi julkisen vallan vastuuta pitää huolta vanhuksista (Aamulehti 31.10.2007). Yhteiskunnan pitäisi järjestää toimintaa ja palveluita niin, että kukaan ei jää yksin oman onnensa nojaan. Puheella onkin vahva moraalinen ja yhteisöllinen ulottuvuus: vanhuksista täytyy pitää huolta. Vanhuksilla itse ovat passiivisia ja odottavat apua muilta. Tämä vaikuttaa siihen, että vanhus ei näe mahdollisuuksia vaikuttaa itse tilanteeseensa. Yksinäiset vanhuksilla ovat myös Anne-Maria Kuvajan (1992) tutkimuksen mukaan arvostelleet yhteiskuntaa siitä, että se ei vastaa vanhusten yksinäisyysongelmaan. Turvattomuuspuheessa yksinäisyys saakin sivuun jäämispuheeseen nähden astetta vaikeamman merkityksen muiden vastuun korostumisen vuoksi. Kuten Jokinen, Juhila & Pösö (1995) sanovat, määrittänyt jokin ilmiö sosiaalisesti ongelmaksi vasta silloin, kun tulkinta ”asialle pitäisi tehdä jotakin” vahvistuu. Vaikka sivuunjäämispuhe sisältää myös tätä tulkintaa, on yhteiskunnan roolin korostuminen turvattomuuspuheessa vielä vahvempi merkki yksinäisyyden ongelmallisuudesta. Turvattomuuspuhettakin ongelmallisempi puhetapa on kuitenkin yksinäisyys psyykkisenä pahoinvointina –puhetapa. Siinä yksinäisyys merkityksellistyy niin ongelmalliseksi, että yksinäisyyden lievittämiseen tarvitaan usein ammattiapua. Jos vanhus ei saa apua tilanteeseensa, sillä voi olla

vakavia seurauksia, pahimmassa tapauksessa jopa itsemurha.

Yksinäisyyden ongelmapuhe tuo siis esiin vanhusten yksinäisyyden vakavana sosiaalisena ongelmana. Ongelmapuheen tärkeys onkin siinä, että yksinäisyys merkityksellistyy ongelmaksi, jolle on tehtävä jotakin. Ongelmapuheella vanhukset osittain siirtävät vastuun yksinäisyyden ehkäisemisestä ja lievittämisestä muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Ongelmapuheella näyttää olevan tehtävänä herättää muut ihmiset huomaamaan yksinäisyyden vakavuus ja muiden ihmisten ja yhteiskunnan merkitys vanhusten yksinäisyyteen. Ilman ongelmapuhetta auttamistyö olisi tavallaan ilman mieltä (Juhila 2006, 209).

Ongelmapuhe saa aikaan liikettä palvelujärjestelmään kehittää keinoja ehkäistä ja lievittää vanhusten yksinäisyyttä. Yhteiskunnassamme erityisesti erilaiset sosiaalialan järjestöt ovatkin pyrkineet vastaamaan vanhusten yksinäisyyden ongelmaan. Esimerkiksi HelsinkiMission Senioripysäkki auttaa masentuneita ja ahdistuneita vanhuksia ja Seniorialonki puolestaan vanhuksia, jotka kärsivät lievästä masennuksesta, mutta eivät tarvitse ammattiapua. Myös Aamukorva –puhelin on toiminut jo seitsemän vuotta ja siihen tulee noin 4000 puhelua joka vuosi.

Paitsi erilaisten järjestöjen toiminnalla myös gerontologisella sosiaalityöllä on merkityksensä vanhusten yksinäisyyden ehkäisemisessä. Sosiaalityötä tarvitaan vanhuksen sosiaalista toimintakykyä haittaavista tilanteista selviämiseksi, johon ei riitä pelkkä palvelujen jakaminen, vaan tarvitaan yksilökohtaista ammatillista tukemista (Koskinen 1994, 68). Yksinäiset vanhukset tarvitsevat kokonaisvaltaista psykososiaalista tukemista, jota sosiaalityöntekijät voivat vanhukselle tarjota. Ehkäisevät kotikäynnit olisivat sosiaalityön parissa hyvä työväline vanhusten ongelmallisen yksinäisyyden ehkäisemisessä ja yksinäisyyden lievittämisessä. Ehkäisevä kotikäynti tarkoittaa, että kotona asuvan vanhuksen luona käy sosiaali- tai terveydenhuollon työntekijä selvittämässä vanhuksen elämäntilannetta, elinympäristöä ja arjessa selviytymistä. (Liikanen 2007, 84.) Ehkäisevien kotikäyntien tarkoituksena on tukea vanhusta ja luoda turvallisuuden tunnetta (Häkkinen & Holma 2004). Ehkäisevien kotikäyntien avulla olisi mahdollista löytää ne syrjään joutuneet vanhukset, ”joista kukaan ei tiedä mitään” lainatakseni erään vanhuksen sanoja.

Ongelmapuheella on siis positiivisia seurauksia, kun puhe kiinnittää huomion pyrkimykseen vanhusten yksinäisyyden ennaltaehkäisemiseen ja lievittämiseen. Toisaalta ongelmapuhe saattaa peittää alleen tavallisuuspuheen. Tällöin vaarana on, että yksinäisyydestä ei uskalleta puhua ja yksinäisyys aiheuttaa häpeää ja syyllisyyttä. Ei myöskään ole hyvä, jos unohdetaan ihmisten tarve ajoittaiseen yksinäisyyteen.

9 POHDINTA

Tehdessäni diskurssianalyttistä tutkimusta olen joutunut miettimään sitä missä määrin olen huomaamattani tullut uusintaneeksi jo olemassa olevaa käsitteistöä, vaikka tarkoitus on ollut kuunnella mitä haastateltavat tuottavat puheessaan. Tutkija on kuitenkin väistämättä sen kulttuurin jäsen, sen sosiaalisen todellisuuden sisällä, jota hän tutkii. Olen siis yhtäläillä yhteisesti jaettujen selitysten käyttäjä kuin haastattelemani vanhukset. (Wetherell & Potter 1992, 102-103.) Näin ollen Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993, 24) mukaan jokaista sanaa ei voi kyseenalaista, koska tutkijan on rakennettava tutkimuksensa sellaisten merkityssystemien avulla, jotka ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä. Analyysissa olen voinut käyttää niitä puhetapoja, jotka ovat kulttuurisesti meidän kaikkien ymmärrettävissä. Toiset puhetavoista vaativat enemmän perusteluita kuin toiset, mutta kaikki ovat silti kulttuurisesti ymmärrettäviä. En ole voinut tutkijana tuottaa sellaisia selontekoja, joita muut eivät voi jakaa.

Tutkijalla on myös vastuu tutkimuksensa luomasta todellisuuskuvasta ja samalla tutkimuksellisten valintojen tuottamasta tutkimuskohteesta. Yhteiskuntatutkijoiden keskeinen haaste onkin sosiaalinen vastuu. Keskeistä on kysyä kenen lähtökohdista ja kenen hyödyksi tutkimus tehdään. (Pohjola 2003, 59-65.) Tarkoitukseni on ollut laajentaa vanhusten yksinäisyydestä käytävää keskustelua ja tuoda siihen uusia puhetapoja nimenomaan vanhusten itsensä kertomana, jotta vanhusten oma ääni kuuluisi yksinäisyyskeskustelussa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tutkimusten kautta syntyvää tekstiä pidetään perustellusti muotoiltua keskustelupuheenvuorona oman ajan tärkeisiin kysymyksiin, ei ongelmattomana varman tiedon esittelynä (Suoninen 1997, 12-13). Oma tutkimukseni onkin osa muuttuvaa diskursiivista maailmaa ja avaa yhden näkökulman siihen. Omassa tulkinnassani on saattanut jäädä kuulematta joitakin puhetapoja. Toisaalta tulkintani saattaa tuottaa ehkä liiankin positiivista kuvaa vanhusten yksinäisyydestä tai itseään toteuttavaa ennustetta vanhusten toimijuudesta kussakin puhetavassa. Kun vanhukset kuitenkin itse tuottavat yksinäisyydelle myös positiivisia tai kulttuurisesti ei niin itsestään selviä merkityksiä, on nekin hyvä saada mukaan puhetapojen väliseen kamppailuun. Jos vanhus toisaalta käyttää ongelmapuhetta, on kuulijan se otettava vakavasti.

Tämän tutkimuksen pohjalta voisi sanoa, että vanhusten yksinäisyyspuhetta pitäisi osata kuunnella tarkasti niin moniäänisesti kuin tilanteisesti. Kulttuurisesti itsestään selvemmät puhetavat saattavat rajoittaa kulttuurisesti oudompien puhetapojen kuulemista. Jo tutkijana itse havaitsin, että ongelmalliset puhetavat on paljon helpompi kuulla kuin tavalliset tai rajapinnassa olevat puhetavat. Jokin puhetapa onkin saattanut jäädä minulta kuulematta. Kuulijan onkin kuunneltava tarkasti huomatakseen peittykö kulttuuristen itsestäänselvyyksien alle joitain muita merkityksiä. Yksinäisyyden pitäminen vain ongelmallisena ilmiönä rajaa pois sen, että emme kuule yksinäisyyden kuuluvan vanhuuteen myös tavallisena, ongelmattomana ilmiönä. Toisaalta puhe yksinäisyydestä tavallisena ilmiönä saattaa estää kuulemasta yksinäisyyden ongelmallisuutta, jota ehkä tavallisuuspuheella voidaan myös peitellä. Koska yksinäisyydellä on kuitenkin tietynlainen kulttuurinen leima, saatetaan ongelmapuhe piilottaa itsestäänselvyyksien alle.

Yksinäisyyden monimerkityksellisyys olisi tärkeää muistaa myös sosiaalityössä, kun sosiaalityöntekijät työskentelevät vanhusten kanssa. Valmiita ratkaisuja vanhusten yksinäisyyteen ei voi olla olemassa, vaan vanhuksia on kuunneltava tarkasti oikeiden ratkaisujen tekemiseksi. Kirsi Juhilan (2006, 210) mukaan ongelman nimeämisen tapa sulkee sisälleen käsityksen ongelman syystä sekä ongelman ratkaisemisesta. Yksinäisyyden tilanteittain vaihtelevat merkitykset johtavat siihen, että yksinäisyyden lievittämisen keinojen täytyy olla vaihtelevia. Esimerkiksi yksinäisyyden merkityksellistyminen turvattomuudeksi johtaa erilaisiin yksinäisyyden lievittämisen keinoihin kuin sen merkityksellistyminen syrjään jäämiseksi. Yksinäisyyttä turvattomuutena voidaan ennaltaehkäistä tai lievittää vaikuttamalla vanhuksen sosiaaliseen verkostoon, kun taas yksinäisyyttä syrjään jäämisenä voidaan ennaltaehkäistä ja lievittää vaikuttamalla vanhuksen toimintakyvyssä ilmeneviin puutteisiin, kuten hankkimalla vanhukselle kuulemisen tai liikkumisen apuvälineitä tai tarjoamalla erilaisia palveluita vanhuksen osallisuuden tukemiseksi. Toisaalta se millaisen toimijuuden vanhus saa puhuttaessa yksinäisyydestä, vaikuttaa ratkaisumahdollisuuksien paikantamiseen (Juhila 2006, 210). Jos vanhus puhuu itsestään huolehdittavan avun saajan tai lannistuneen kärsijän positiossa, on muiden ihmisten tuki korvaamatonta yksinäisyyden lievittämisessä. Sen sijaan jos vanhus

puhuu aktiivisen sopeutujan positiossa, on vanhuksen omia voimavaroja tuettava yksinäisyyden ennaltaehkäisemiseksi ja lievittämiseksi.

Yksinäisyystutkimuksen moniäänisyyden lisäämiseksi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi tutkia yksinäisten vanhusten ryhmäkeskustelussa tuottamia yksinäisyyden merkityksiä. Tämä ryhmä olisi muodostettu vertaistukiryhmäksi yksinäisille vanhuksille. Ryhmän ensisijainen tehtävä olisi tukea vanhuksia, mutta samalla tutkia yksinäisyyden merkityksiä ja vertaispuheella tuotettavaa toimijuutta ja sen merkitystä kokemuksiin yksinäisyydestä. Ryhmäkeskustelu olisi vielä antoisampi menetelmä sosiaalisen konstruktionismin viitekehystä nousevaan diskurssianalyttiseen tutkimukseen, koska siinä merkityksiä tuotetaan vielä enemmän vuorovaikutuksessa kuin haastattelututkimuksessa. Mielenkiintoista olisi tutkia myös tässä tutkimuksessa haastateltavina olleisiin kotona asuviin vanhuksiin nähden eri elämäntilanteissa olevien vanhusten kokemuksia yksinäisyydestä. Muuttamalla yksinäisyystutkimuksen kohderyhmää voisi mahdollisesti saada osittain erilaisia tuloksia kuin tässä tutkimuksessa, koska puhettavat ovat tilanteisia ja vaihtelevia. Esimerkiksi heti puolison kuoleman jälkeisissä sururyhmissä käyvien tai vanhainkodissa asuvien vanhusten tuottamat puhettavat yksinäisyydestä saattaisivat poiketa jossain määrin näistä kotona asuvien vanhusten puhettavoista. Myös nais- ja miesvanhusten tuottamien puhettajien tutkiminen omina ryhminään voisi olla antoisaa. Tässä tutkimuksessa miehiä haastatelluista vanhuksista oli vain kolme ja ehkä joitain puhettajia saattoi jäädä sen vuoksi kuulumattomiin. Jatkotutkimuksessa voisi myös tarkentaa käsitteiden perustelu ja oikeutus käyttöä. Milloin vanukset ”vain” perustelevat ja milloin myös oikeuttavat yksinäisyyttään?

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut antoisaa, mutta myös aikaa vievä prosessi. Tutkimusprosessin aikana olen saanut kehittää tutkimusmenetelmällisiä taitojani. Olen harjoitellut diskurssianalyysin tekemistä, mikä on ollut haasteellista, mutta myös innostavaa ja palkitsevaa. Kiinnostus tutkittavaan aiheeseen ja diskurssianalyysin harjoitteluun on pitänyt motivaation tutkimuksen tekemiseen korkeana koko prosessin ajan.

Lopuksi haluan kiittää Aino Kantojärveä ja Niina Peltokangasta antaessaan mahdollisuuden tutkimusaiheelleni. Kiitos myös Satu Yliselle, joka ohjasi tutkimustani alkuvaiheissa oikeille urille ja kommentoi työtäni sen eri vaiheissa. Erityinen kiitos kuuluu graduohjaajalleni Suvi Raitakarille, joka jaksoi useita kertoja neuvoa diskurssianalyysin tekemisessä ja jolta sain tukea ja neuvoa koko tutkimuksen ajan. Kiitos myös kaikille haastatteluun osallistuneille henkilöille. Ilman Teitä ei tutkimukseni olisi onnistunut. Haluan kiittää myös avomiestäni ja vanhempiani kannustuksesta ja tuesta opiskeluvuosien aikana.

LÄHTEET

Aamulehti (2007) Ikääntyvät odottavat yhteiskunnan huolenpitoa. 31.10.2007

Andersson, L. (1998) Loneliness research and interventions: a review of the literature. *Aging Mental Health* 2, s. 264-274.

Arvekari, Hannele (1986) Vanhustentalossa asuvien iäkkäiden naisten yksinäisyys. *Psykologian pro gradu –tutkielma*. Jyväskylän yliopisto.

Billig, Michael (1987) *Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Billig, Michael (1991) *Ideology and opinions. Studies in rhetorical psychology*. Lontoo: Sage.

Bondevik, Margaret & Skogstad, Anders (1998) The oldest old, ADL, social network and loneliness. *Western Journal of Nursing Research* 20, s. 325-343.

Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. Lontoo: Routledge.

Burr, Vivien (2004) *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Tampere: Vastapaino.

Chang, S. H. & Yang M. S. (1999) The relationships between the elderly loneliness and its factors of personal attributes, perceived health status and social support. *Kaohsiung Journal of Medical Science* 15, s. 337-347.

Chen, H. L. (1994) Hearing in the elderly. Relations of hearing loss, loneliness and self-esteem. *Journal of Gerontological Nursing* 20, s. 22-28.

Costello J. & Kendrick K. (2000) Grief and older people: the making or breaking of emotional bonds following partner loss in later life. *Journal of Advanced Nursing* 32, s. 1374-1382.

Davies, Bronwyn & Harre, Rom (1990) Positioning: the discursive production of selves. *Journal of Theory of Social Behaviour* 20 (1), s. 43-63.

Fairclough, Norman (1997) *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Lontoo: Longman.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. Lontoo: Routledge

Fetherstone, Mike & Wernick Andrew (1995) Introduction. Teoksessa Fetherstone, Mike & Wernick Andrew (toim.) *Images of aging – cultural representations of later life*. Lontoo: Routledge, s. 1-15.

Flick, Uwe (1998) *An introduction to qualitative research*. Lontoo: Sage.

Garfinkel, Harry (1967) *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

van der Geest, Sjaak (2004) “They don’t come to listen”: the experience of loneliness among older people in Kwahu, Ghana. *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 19 (2), s. 77-96.

Gergen, Kenneth (1994) *Realities and relationships: soundings in social construction*. Cambridge: Harvard University Press.

Gergen, Kenneth (1999) *An invitation to social construction*. Lontoo: Sage.

Gubrium, Jaber.F. & Holstein, James.A. (1995) *The active interview*. Thousands Oaks: Sage.

Harre, Rom (1983) *Personal Being. A Theory of Individual Psychology*. Oxford: Basil-Blackwell.

Heikkinen, Hannu L. T. (2001) Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus, 116-132.

Heikkinen, Riitta-Liisa & Kauppinen, Marja (2004) Depressive symptoms in late life: a 10 year follow-up. *Archives of Gerontology and Geriatrics* 38, s. 239-250.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2002) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holmen, K., Ericsson, K., Andersson, L., Rydberg, L. & Winblad, B. (1994) Visual impairment and loneliness in old age. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 8, s. 99-105.

Hollway, Wendy (1989) *Subjectivity and Method in Psychology. Gender, Meaning and Science*. Lontoo: Sage.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, s.189-222.

Häkkinen, Hannele & Holma, Tupu (2004) Ehkäisevä kotikäynti – tuki vanhuksen kotona selviytymiselle. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ja Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampereen yliopisto.

Ilmonen Kari (2001) Eräs tie diskurssianalyysiin: esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus.

Isohanni, Matti (1989) Vanhuuden kriisit ja niiden hoito. Teoksessa Isohanni, M (toim.) Ikääntyneiden ja vanhusten hoitoyhteisö. Juva: Wsoy.

Jayyusi, Lena (1984) *Categorisation and the Moral Order*. Lontoo: Routledge.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1996) Merkitykset ja vuorovaikutus: poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, s. 9-31.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, s. 17-41.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Jylhä, Marja (1985) Oman terveyden kokeminen eläkeiässä. *Acta Univeritatis Tamperensis* 195. Tampereen yliopisto.

Jylhä, Marja (1990) Terveys ja sairaus. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.) Vanheneminen ja elämäntilanne. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös. s. 162-194.

Jylhä, Marja (1993) Yksinäisyys ja eristäytyminen. Teoksessa Tilvis, Reijo & Sourander, Leif (toim.) Geriatria. Helsinki: Duodecim

Jylhä, Marja & Aro, Seppo (1989) Social ties and survival among the elderly in Tampere, Finland. *International Journal of Epidemiology* 18 (1), s. 158-164.

Jylhä, Marja & Jokela J. (1990) Individual experiences as cultural - a crosscultural study on loneliness. *Aging and Society* 10, s. 295-315.

Jylhä, Marja (2004) Old age and loneliness: Cross-sectional and longitudinal analyses in the Tampere longitudinal study of aging. *Canadian Journal on Aging* 23 (2), s. 157-168.

Jyrkämä, Jyrki (1990) Vanhuus, vanheneminen ja yhteiskunta – näkökulmia sosiaaliseen vanhemiseen. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.) Vanheneminen ja elämäntilanne. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, s. 81-104.

Jyrkämä, Jyrki (2001) Vanhuus haasteena. Teoksessa Sankari & Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen, iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.

Kaartala, Pirjo (2007) Voiko yksinäisyyteen kuolla? Iäkkäiden itsemurhista. *Vanhustyö* 4, s. 13-16.

Kiely D. K, Simon S. E., Jones R. N.(2000) The protective effect of social engagement in mortality in long-term care. *Journal of the American Geriatrics Society* 48, s. 1367-1372.

Koropeczyk-Cox, T. (1998) Loneliness and depression in middle and old age: are the childless more vulnerable? *Journal of Gerontology series B: Psychological Sciences & Social Sciences* 53, s. 302-312.

Koskinen, Simo (1994) Gerontologinen sosiaalityö vanhuspolitiikan mikrorakenteena. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Koskinen, Simo, Aalto Leena, Hakonen, Sinikka & Päivärinta, Eeva (1998) Vanhustyö. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Tampereen Yliopisto

Kuvaja, Anne-Maria (1992) Vanhusten yksinäisyyskokemukset ja niiden psykososiaaliset rakenteet. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Liikanen, Hanna-Liisa (2007) Gerontologisen sosiaalityön menetelmiä. Teoksessa Seppänen, Marjaana, Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä.

Lopata, Helena Znaniecki (1969) Loneliness: forms and components. *Social Problems* 17, s. 248-262.

Lumme-Sand, Kirsi (2005) Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, s.125-144.

Marangoni, C. & Ickes, W. (1989) Loneliness: a theoretical review with implications for measurement. *Journal of Social and Personal Relationships* 6, s. 93-128

Martina, Camille & Stevens, Nan (2006) Breaking the cycle of loneliness. Psychological effects of friendship enrichment program for older women. *Aging and Mental Health* 10 (5), s. 467-475.

Mullins, L. C., Elston, C. H., Gutkowski, S. M. (1996) Social determinants of loneliness among older Americans. *Genetic, Social and General Psychology Monographs* 122 (4), s. 453-473.

Mc Innis, Gloria J. & White Jane, H. (2001) A phenomenological exploration of loneliness in the older adult. *Archives of Psychiatric Nursing* 15 (3), s. 128-139.

Nikander, Pirjo (2002) *Age in Action. Membership Work and Stage of Life Categories in Talk*. Helsinki: Academia scientiarum Fennica.

Palkeinen Hanna (2005) Yksinäisyys iäkkäiden ihmisten kirjoituksissa. *Gerontologia* 19 (3) Jyväskylä: Kasvun ja vanhenemisen tutkijat, s. 111-120

Palkeinen, Hanna (2007) Yksinäisyys ja vanhuus. *Erottamaton parivaljakko?* *Janus* 15 (2), s. 104-117.

Parker, Ian (1992) *Discourse Dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology*. Lontoo: Routledge.

Peplau, L.A. ym.(1982) Being old and living alone. Teoksessa Peplau, L.A & Perlman, D. (toim.) *Loneliness. A sourcebook of current theory, research and therapy*. A Wiley-Interscience Publication. New York: John Wiley & Sons.

Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, s. 53-67.

Pohjolainen, Pertti (1990) Mitä on sosiaaligerontologia? Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.) *Vanheneminen ja elämäntulkinto*. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, s. 17-55.

Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (toim.) *Life history and narrative*. Lontoo: Falmer Press, s. 5-23.

Potter, Jonathan (1996) Discourse analysis and constructionist approaches: theoretical approaches. Teoksessa John Richardson (toim.) *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and Social Sciences*. The British Psychological Society. Leicester, s. 125-140.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1994) *Discourse and Social Psychology. Beyond attitudes and behaviour*. Lontoo: Sage.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1995) *Discourse analysis*. Teoksessa Smith, J.A, Harre, R. & Van Langhove, L. (toim.) *Rethinking methods in psychology*. Lontoo: Sage.

Rokach, Ami & Brock, Heather (1997) Loneliness and the effect of life changes. *Journal of Psychology* 131(3), s. 248-298.

Ronkainen, Suvi (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Rosenthal Gabriele (2004) *Biographical Research*. Teoksessa Seale, Clive & Gobo, Giampietro & Gubrium, Jaber F. & Silverman, David (toim.) *Qualitative Research Practice*. Lontoo: Sage, s. 48-64.

Routasalo, Pirkko & Pitkälä, Kaisu (2003) Ikääntyvien yksinäisyys – miten sitä on tutkittu gerontologiassa? *Gerontologia* 17 (1), Jyväskylä: Kasvun ja vanhenemisen tutkijat, s. 23-29.

Saarenheimo, Marja (2003) *Vanhuus ja mielenterveys. Arkielämän näkökulma*. Helsinki: WSOY.

Sarola, Jukka Pekka (1996) *Vanhukset selviytyjinä. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia*. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos.

Shotter, John (1994) *Conversational Realities. Constructing Life through Language*. Lontoo: Sage.

Savikko, Niina, Routasalo, Pirkko, Tilvis, Reijo, & Pitkälä, Kaisu (2005) *Ikääntyneiden yksinäisyys. Kyselytutkimuksen tuloksia. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke, tutkimuraportti 3*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Suoninen, Eero (1993) Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, s. 48-72.

Suoninen, Eero (1997) Miten tutkia moniäänistä ihmistä. Diskurssianalyttisen tutkimuskohteen kehittelyä. Acta Universitatis Tamperensis 580. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, s. 17-36.

Suoninen, Eero (2001) Harold Garfinkel. Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Hänninen, Vilma, Partanen, Jukka & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino, s. 365-382.

Tiikkainen, Pirjo (2006) Vanhuusiän yksinäisyys. Seuruututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vaarama, Marja, Voutilainen, Päivi & Kauppinen, Sari (2002) Ikääntyneiden palvelut. Teoksessa Heikkilä, Matti & Parpo, Antti (toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2002. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus: Raportteja 268, s. 76-105.

Valkonen, Tapani & Nikander, Timo (1990) Vanhojen ikäluokkien koon ja rakenteen muutokset. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.) Vanheneminen ja elämäntyyli. Sosiaaligerontologian perusteita. Mänttä: Weilin+Göös, s. 60-79.

Weiss, Robert. S. (1973) Loneliness. The Experience of Emotional and Social Isolation. Cambridge, MA: MIT Press.

Wetherell, M (2002) Themes in discourse research: the case of Diana. Teoksessa (toim.) Wetherell, M. Taylor, S. Yates, S. J. Discourse theory and practice. A reader. Lontoo:Sage, s. 14-28.

Välimaa, Outi (tulossa 2008) Oikeutetusti työtön? Neuvottelu pitkäaikaistyöttömien leimatusta jäsenyydestä. Julkaisematon käsikirjoitus. Julkaisutiedot olemassa teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Ylijoki, Oili-Helena (1998) Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino.

LIITE 1

TARINALLINEN HAASTATTELU

Elämäntarina

1. vaihe

Haluaisin, että Te kertoisitte minulle elämäntarinanne, kaikki tapahtumat ja kokemukset, jotka ovat teille tärkeitä. Voitte aloittaa mistä haluatte.

2. vaihe

Kertomusta tarkentavat kysymykset. Tarkennetaan asioita, joita haastateltava on ottanut esille. Esim. Voitteko kertoa lisää..., muistatteko jonkin erityisen tilanteen...

3. vaihe

Voi ottaa esiin asioita, jotka juontuvat enemmän haastattelijan ja tutkimuksen intresseistä. Teemarunon asiat.

LIITE 2

TEEMARUNKO

Arkielämä

- esim. Mitä teette, miten vietätte aikaanne, työ, toiminta, harrastukset?
Mikä tärkeää, mikä mielekästä, merkitykselliset hetket, ilot?
Mikä huonoa tai hankalaa, kielteiset hetket, vaikeudet?
Toimintakyky ja terveys
Miten arki on muuttunut?

Asuminen

- esim. Asuinpaikat? Kaupunki vai maaseutu?
Asumismuoto?
Hyvät ja huonot puolet?
Miten asiat muuttuneet asuinpaikassanne?

Sosiaaliset suhteet

- esim. Perhe, sukulaiset, ystävät, jne.
Yhteydenpito, tapaamiset, harrastukset (miten, milloin, missä)?
Sosiaalisten suhteiden tärkeys ja merkitys
Miten sosiaaliset suhteet muuttuneet?

Vanhuus

- Millaisena koette vanhuutenne?
Millainen vanhus olette?
Miten elämä on muuttunut ?
(esim. Työelämästä pois jäänti, lapset aikuisia...)?
Onko kotona asuminen valinta vai pakko?
Miten suhtaudutte eri palveluvaihtoehtoihin?
(kotipalvelu, palvelutalo, vanhainkoti)

Tulevaisuus

- Millaisena näette tulevaisuutenne?

Yksinäisyys

- Mitä mielestänne on yksinäisyys?
Milloin tunnette olevanne yksinäinen? Miksi kyseisessä tilanteessa?
Miten yksinäisyyden tunne on muuttunut eri elämänvaiheissa?
Onko lähipiirissänne yksinäisiä?
Mitä teette, jos tunnette yksinäisyyttä? Tai miten torjutte yksinäisyyttä?

LIITE 3

Haastattelupyyntökirje

20.10.2006

Arvoisa Vastaanottaja,

Olette osallistuneet Viola-kotiyhdistys ry:n hallinnoimaan Kaupunkivanhuus-projektiin kesän 2005 aikana. Tuolloin tutkimusapulainen Tyyne Ylinen haastatteli yhteensä 60 yli 75-vuotiasta Tampellan, Kyttälän ja Juhannuskylän alueen ihmistä. Joulukuussa 2005 vietimme yhteistä puurojuhlaa Viola-kodissa. Tänä syksynä tarjosimme Teille mahdollisuutta osallistua Tampere-talossa järjestettyyn Hyväntekeväisyyskonserttiin.

Tänä syksynä on myös Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelija Sanna Parviainen aloittanut tekemään opintoihinsa kuuluvaa lopputyötään eli Pro gradu –tutkielmaansa Kaupunkivanhuus-projektiin liittyen. Hänen tarkoituksensa on tutkielmassaan tarkastella ikäihmisten elämäntarinoiden kautta mahdollisia yksinäisyyden kokemuksia ja merkityksiä. Sanna Parviainen toivoo nyt Teidän apuanne tutkimuksen tekemiseen. Hänestä olisi kiinnostavaa kuulla Teidän elämäntarinaanne vapaamuotoisessa tilanteessa kahden kesken. Jutustelu voi tapahtua valintanne mukaan omassa kodissanne tai Viola-kodin tiloissa. Haastattelut on tarkoitus toteuttaa vuoden lopussa tai alkuvuodesta 2007. Tärkeää on, että Te osallistuisitte tutkimukseen ja kertoisitte elämäntarinanne, vaikka ette olisi koskaan tunteneet itseänne yksinäiseksi. Tutkielmaa varten haastatteluissa antamanne tiedot ovat luottamuksellisia. Tietoja käytetään vain kyseisen tutkielman tekemiseen.

Tampereen yliopiston
Sosiaalityön opiskelija
Sanna Parviainen

Toivomme Teidän suhtautuvan myönteisesti tähän haastattelupyyntöön ja osallistuvan haastatteluun. Pyydämme Teitä ystävällisesti ilmoittamaan osallistumisestanne Sanna Parviaisen haastatteluun 6.11.2006 mennessä Viola-kodin toimistoon puh. 03-3141 5300 arkisin klo 8-16 välisenä aikana.

Syysterveisin

Aino Kantojärvi
Viola-kodin toiminnanjohtaja

Niina Peltokangas
Palveluohjaaja